

Zásady ochrany

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica - historické jadro Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica - Kalvária

Zodpovedný spracovateľ:
PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD.

Autori:
Doc.Ing.arch. Jana Gregorová, PhD.
Ing.arch. Oľga Klaková
PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD.

Spolupráca:
Ing.arch. Martin Vaščák

Konzultanti:
Doc.Ing.arch. Jara Lalková, PhD.
Ing.arch. Pavol Fabian
Ing.arch. Iveta Chovanová

Bratislava, december 2004

OBSAH

ČASŤ I. - URBANISTICKO-HISTORICKÝ VÝSKUM

A	Vstupné údaje	1
A.1	Požiadavka a dôvod realizácie urbanisticko-historického výskumu	1
A.1.2	Údaje o zadaní a spracovaní dokumentácie urbanisticko-historického výskumu	1
B	Základné údaje o území	4
B.1	Názov pamiatkového územia	4
B.2	Názov mesta podľa základnej územnej jednotky a katastra	4
B.3	Vyhlasenie pamiatkového územia	4
C	Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkového územia PR	5
C.1	Banská Štiavnica-HJ	5
C.2	Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkového územia PR - Kalvária	5
D	Parcelné vymedzenie hraníc navrhovaného ochranného pásma PR Banská Štiavnica	6
E	Údaje o východiskových materiáloch	7
E.1	Územno-plánovacie dokumentácie a štúdie s overením právoplatnosti	7
E.2	Mapové podklady	7
E.3	Staršie prieskumy a výskumy, archeologické výskumy územia	7
E.4	Archívne materiály	7
E.5	Odborná literatúra a pramene	7
E.5.1	Pramene	7
E.5.2	Literatúra	8
F.	Historický a urbanisticko-architektonický vývoj územia	9
G	Charakteristika pamiatkových hodnôt územia	12
G.1	Špecifikácia jednotlivých typov štruktúr a prvkov územia	12
A)	Pamiatková rezervácia	13
B)	Ochranné pásmo	14
G.1.1	Pôdorysná schéma (námestia a uličná sieť, pôdorysný typ)	14
G.1.1.1	Línie komunikácií	14
G.1.1.2	Priestory námestí	15
G.1.1.3	Zástavba historickej urbanistickej pôdorysnej štruktúry	15
G.1.2	Systém opevnenia	16
G.1.2.1	Inventarizácia objektov opevnenia	16
G.1.3	Parcelácia a rozsah jej zachovania	17
G.1.4	Charakteristika zástavby, hmotová skladba, urbanistická kompozícia, rozsah zachovania urbanistickej štruktúry	17
G.1.4.1	Pôdorysná a hmotová skladba	17
G.1.4.2	Urbanistická kompozícia	18
G.1.5	Dominanty a výškové zónovanie blokov zástavby, analýza základných hodnotných kompozičných princípov	18
G.1.6	Silueta, panoráma, obraz sídla v krajine, konfigurácia terénu, hodnotné pohľadové uhly	19
G.1.7	Piata fasáda – strešná krajina	19
G.1.8	Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty objektov	19
G.1.8.1	Objekty NKP	21
G.1.8.2	Objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF	21
G.1.8.3	Objekty vytipované na zápis do ÚZPF	21
G.1.8.4	Objekty dotvárajúce prostredie	21
G.1.8.5	Objekty neutrálne	22
G.1.8.6	Objekty rušivé	22
G.1.9	Prehľad archeologických nálezísk s ich charakteristikou, predpokladané miesta nálezov staršieho osídlenia	22
G.1.9.1	Archeologické náleziská – NKP	23
G.1.9.2	Archeologické nálezy – evidované v ÚZPF	23
G.1.9.3	Perspektívne archeologické náleziská a nálezy	24
G.1.10	Historická zeleň	24
G.2	Pamiatky histórie	25
G.3	Vodné plochy a toky v území PR	25
G.4	Súpis pôvodných názvov ulíc a námestí	26
G.5	Zaniknuté historické objekty	27
G.6	Prejavy banskej činnosti na území PR	28
G.7	Prejavy hutníckej a úpravnickej činnosti na území PR	29
G.8	Remeslo a doplnkový priemysel na území PR	29
G.9	Tradiície školstva na území PR	30
G.10	Tradiícia zdravotníctva PR	30
G.11	Umelecké tradície na území PR	30

H	Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany	32
H.1	Autentické javy urbanisticko-architektonických štruktúr (Zachovanie urbanisticko-historických hodnôt štruktúry)	33
H.1.1	Urbanistické hodnoty štruktúry OP a PR.	33
H.1.2	Architektonické hodnoty objektivej skladby a príslušných priestorov v PR	34
H.1.2.1	Charakteristické znaky objektivej skladby typov urbanistických štruktúr (sektorov) - regionálne znaky architektúry	34
H.1.2.2	Národné kultúrne pamiatky	35
H.1.2.3	Objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF	35
H.1.2.4	Objekty vytipované na zápis do ÚZPF	35
H.1.2.5	Objekty dotvárajúce historické prostredie	36
H.1.2.6	Objekty novodobé - neutrálne, nerušiace historické prostredie	36
H.1.2.7	Objekty rušivé	36
H.1.2.7.1	Objekty narušené	36
H.1.2.7.2	Objekty novodobé, rušiace historické prostredie	37
H.1.2.8	Architektonické dominanty	37
H.1.2.9	Urbanistické priestory	37
H.1.2.10	Objekty súvisiace s banskou činnosťou na území	38
H.1.3	Urbanisticko-krajinárske hodnoty štruktúr	38
H.1.4	Umelecko- historické hodnoty prvkov v štruktúre PR	38
H.1.5	Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk v štruktúre PR a OP	40
H.2	Typy prírodných štruktúr ako kontext okolia PR	40
H.2.1	Primárna štruktúra krajiny	41
H.2.2	Sekundárna štruktúra krajiny (kultúrna krajina)	42
H.2.2.1	Prírodné prvky, zapísané, alebo vytipované na zápis do ÚZPF	42
H.2.2.2	Prírodné prvky dotvárajúce historické prostredie	43
H.2.2.3	Rušivé prírodné prvky	43
H.2.2.4	Prírodné dominanty	43
H.2.2.5	Zaniknuté prírodné útvary (komponovaná zeleň)	44
H.2.2.6	Vodné toky	44

ČASŤ II. - NÁVRH ZÁSAD OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE ÚZEMIA OP A PR

A	Kapitola je spoločná s Časťou I. Urbanisticko-historický výskum	
B	Vyhodnotenie územia z hľadiska pamiatkových hodnôt	45
C	Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia	47
C.1	Zásady zachovania, ochrany, rehabilitácie, regenerácie, obnovy a prezentácie typov štruktúr a prvkov PR HJ	47
C.1.1	Zachovanie a ochrana historickej pôdorysnej schémy	48
C.1.2	Zachovanie, ochrana a prezentácia systému opevnenia.	49
C.1.3	Zachovanie a ochrana historickej parcelácie.	50
C.1.4	Zachovanie a ochrana historických dominant a kompozície výškového zónovania sídla	50
C.1.5	Princípy ochrany panorámy územia a pohľadových uhlov z dôležitých priestorov pre pamiatkové územie.	51
C.1.6	Požiadavky na zachovanie charakteru stavebných hmôt v exponovaných polohách a ochrana strešnej roviny	52
C.1.7	Ochrana charakteru tradičnej skladby zástavby	52
C.1.8	Ochrana prvkov prostredia	53
C.1.8.1	Zásady nasvetlenia - iluminácie historických priestorov a budov, slávnostné a príležitostné osvetlenie	55
C.1.9	Zásady diferencovaného prístupu pri ochrane, obnove a údržbe objektov na pamiatkovom území	55
C.1.9.1	NKP	57
C.1.9.2	Objekty navrhnuté na zápis NKP	57
C.1.9.3	Objekty vytipované	57
C.1.9.4	Objekty dotvárajúce	58
C.1.9.5	Objekty nerušivé	58
C.1.9.6	Objekty narušené- určené na rehabilitáciu narušeného jadra	58
C.1.9.7	Objekty rušivé – určené na výraznú prestavbu až asanáciu (dožitie)	59
C.1.9.8	Objekty súvisiace s banskou činnosťou	59
C.1.10	Rezervné plochy a plochy po asanácii objektov.	59
C.1.11	Zásady zachovania, ochrany, obnovy a údržby pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry	62
C.1.12	Zásady zachovania, ochrany a údržby archeologických nálezov a nálezísk	63
C.1.13	Zásady zachovania, ochrany a údržby historickej zelene a prírodných prvkov	65
C.1.14	Zásady na primerané funkčné využitie	66
C.1.15	Požiadavky na riešenie dopravy	68
C.1.16	Zásady pre výber materiálov	70
C.1.17	Zásady pre riešenie infraštruktúry, vrátane jej technických zariadení.	70
C.1.18	Regenerácia pamiatkového územia a životné prostredie.	72
C.1.19	Prezentácia pamiatkového fondu	74
C.1.20	Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii PR	75
D.	Záver	79

Prílohy

1. Smery historických komunikácií (KHHS, 2002)
2. Kryštalizačné jadro stredovekého mesta (podľa M.Hanuljaka, 1995)
3. Priebeh protitureckého opevnenia na Rytine C.T. Della Martina z 1764 (podľa I. Chovanovej, 2002)
4. Banské diela na mape z 19.storočia (podľa O. Klakovej a I.Chovanovej, 2002)
5. Inventarizácia školských objektov (podľa O. Klakovej a I. Chovanovej, 2002)
6. Prvky drobnej architektúry
7. Významné osobnosti Banskej Štiavnice vo vzťahu k objektom (podľa I. Chovanovej, 2002)
8. Historické jadro Banskej Štiavnice – staré číslovanie (podľa O. Klakovej, 2002)
9. Aktuálne názvoslovie komunikačnej siete a číslovanie domov PR HJ (O.Klaková, 2004)
10. Typy ochrany území vo väzbe na PR Banská Štiavnica HJ a Kalvária
11. Zoznam objektov zapísaných v ÚZPF
12. Zoznam objektov navrhovaných na zápis do ÚZPF
13. Zoznam objektov vytipovaných na zápis
14. Zoznam objektov dotvárajúcich
15. Zoznam objektov neutrálnych
16. Zoznam objektov rušivých
17. Katastrálna mapa z r. 1855 (3 listy), archív KPÚ Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica
18. Mapa rozdelenia mesta na štvrte. Pred r. 1855 (11 listov) ŠOA Banská Štiavnica.
19. Zápisnice z konzultácie č.1 a 2

Fotodokumentácia

A	Historické veduty	foto č. 1 - 9
B	Historické panorámy	foto č. 10 - 21
C	Historické mestské interiéry	foto č. 22 - 45
D	Historické mestské brány	foto č. 46 - 51
E	Areál kláštora dominikánov	foto č. 52 - 56
F	Historická zeleň a cintoríny	foto č. 57 - 62
G	Kalvária	foto č. 63 - 70
H	Súčasná panorámy	foto č. 71 - 91
I	Banické osídlenie (sektor II)	foto č. 92 - 99
J	Problémy v sektore I	foto č. 93 - 107
K	Problémy v sektore V	foto č.108 - 110
L	Problémy v sektore II	foto č.111 - 140
M	Miestne dominanty	foto č.141 – 144
N	Kontakt PR BS a navrhovaného OP	foto č.145 – 178

Vstupy do pamiatkovej rezervácie foto č. 1 - 12

Grafická dokumentácia

Časť I. Urbanisticko-historický výskum

01. Systém typov ochrany území vo väzbe na Pamiatkovú rezerváciu Banská Štiavnica HJ a Kalvária
02. Rozbor urbanistického a stavebného vývoja sídla (1.2.1)
03. Rozbor pamiatkových hodnôt OP a PR
04. Rozbor pamiatkových hodnôt objektov a súborov územia PR (1.2.2.)
05. Slohová analýza objektov PR (1.2.3)
06. Stavebno-technický stav objektov PR (1.2.4)
07. Zaniknuté objekty na území PR

Časť II. Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia

08. Širšie vzťahy – návrh disponibilných a zastabilizovaných plôch (F1)
- 09a Zásady ochrany pamiatkových území PR Banská Štiavnica a Kalvária (F2a), časť a (bez narušených častí)
- 09b Zásady ochrany pamiatkových území PR Banská Štiavnica a Kalvária (F2b), časť b (iba obnova narušených častí)
10. Vymedzenie pamiatkového územia (F3)

Zásady ochrany územia pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica a Kalvária

ČASŤ I. - URBANISTICKO-HISTORICKÝ VÝSKUM

A. Vstupné údaje

A.1. Požiadavka a dôvod realizácie urbanisticko-historického výskumu

Urbanisticko-historický výskum a následne návrh Zásad pamiatkovej ochrany pre pamiatkovú rezerváciu Banská Štiavnica a Kalvária bol vypracovaný pre objednávateľa – Pamiatkový úrad Slovenskej republiky v Bratislave na základe zmluvy o dielo zo dňa 10.8.2004. Okrem potreby vypracovať aktualizované Zásady pamiatkovej starostlivosti pre dodatočne rozšírené územie Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica a Kalvária (Nariadenie vlády SR č. 280/2000), bola hlavným dôvodom vyhotovenia dokumentácie požiadavka Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica, pracoviska Banská Štiavnica, vyvolaná najmä aktuálne spracovávaným návrhom smerného územného plánu mesta. Podľa „Usmernenia Pamiatkového úradu SR k spracovaniu výskumnej dokumentácie pamiatkových území“ z roku 2004 tvorí urbanisticko-historický výskum spolu s návrhom zásad ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt povinnú súčasť elaborátu.

A.1.2 Údaje o zadaní a spracovaní dokumentácie urbanisticko-historického výskumu

Začiatkové práce na výskume v priebehu mesiaca augusta a septembra 2004 spočívali v zhromažďovaní, štúdiu a vyhodnocovaní relevantných podkladov, prameňov, literatúry, projektovej a výskumnej dokumentácie. Tu musíme vyzdvihnúť vysokú mieru súčinnosti a ústretovosti zo strany pracovníkov pracoviska KPÚ v Banskej Štiavnici Ing.arch. K.Voškovéj, Ing.arch. I.Chovanovej, Ing.arch. A.Nižňanskej pri promptnom zabezpečovaní podkladov a potrebných informácií ako aj vysokú úroveň a podrobnosť analytických a hodnotiacich podkladov, vypracovaných týmto pracoviskom, ktoré autori zahrnuli do výskumnej časti. Vzhľadom na územný rozsah, zložitosť terénu, prírodnú, kultúrnu a technickú špecifickosť územia s vysokou mierou hodnôt a časovú náročnosť, to riešiteľom vo fáze výskumu nesmierne uľahčilo prácu.

Terénny výskum s vyhotovením fotodokumentácie prebiehal v októbri a novembri 2004 paralelne s vyhodnocovaním získaných informácií do analytických výkresov a hodnotiacej mapy. Konzultačná kontrola v rozpracovanosti sa uskutočnila dňa 25.októbra 2004 v Banskej Štiavnici. V priebehu mesiaca novembra 2004 sa spracoval koncept návrhovej časti Zásad, ktorý bol v grafickej podobe konzultovaný a odsúhlasený na druhej konzultačnej kontrole, uskutočnenej dňa 29.novembra 2004 v Banskej Štiavnici. (Obe zápisnice vid' prílohy). Textová časť, vyhotovenie grafických príloh a záverečné adjustačné práce sa realizovali v decembri 2004. Na základe dohody s KPÚ Banská Bystrica bolo ku 31.decembru 2004 odovzdané 1 paré kompletného elaborátu s textovou, obrazovou a výkresovou časťou. Po zapracovaní pripomienok, ktoré vyplynuli z oponentských posudkov, odbornomo-etodickéj komisie PÚ SR, ktorá sa konala dňa 9. marca 2005 a konzultačnej porady s KPÚ Banská Bystrica, ktoré sa konalo dňa 15. apríla 2005 v Banskej Štiavnici, boli Zásady adjustované a odovzdané v máji v počte 4 ks.

Dokumentáciu „Zásady ochrany pamiatkového územia PR Banská Štiavnica“, odovzdanú v decembri 2004 chápali spracovatelia ako pracovnú a očakávali zo strany metodickéj komisie PÚ SR pripomienky k vypracovanému materiálu. V priebehu prác na výskumnej aj návrhovej časti totiž narážali na obsahové aj formálne problémy, ktoré boli avizované počas konzultačných rokovaní v rozpracovanosti v októbri a novembri 2004. Vyplývali najmä z kolísania medzi nutnosťou splnenia predpísanej metodiky „Usmernenia Pamiatkového úradu k spracovaniu výskumnej dokumentácie pamiatkových území“, nutnosťou terminologickej kompatibility s územno-plánovacou dokumentáciou sídla a špecifikami riešeného územia pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica, ktoré záväzná metodika „Usmernenia PÚ...“ všetky nezohľadňuje. Uvedené špecifiká spočívajú:

1. V rozsahu predmetného územia: PR Banská Štiavnica.
2. Územie PR Banská Štiavnica zahŕňa dve časti - Banská Štiavnica, historické jadro a Kalváriu, čím pribúda problematika ich vzájomného vzťahu a vzťahu k celému sídlu.
3. V tematickej a druhovej zložitosti chránených území :
 - a) urbanisticko-architektonického dedičstva (PR, OP)
 - b) technického dedičstva (PR, OP, UNESCO)
 - c) prírodného dedičstva (CHKO Štiavnické vrchy, UNESCO)

1. Rozsah a špecifikum PR Banskej Štiavnice, zároveň súčasťou svetového kultúrneho dedičstva Banská Štiavnica a technické pamiatky jej okolia a chránenej krajinnej oblasti Štiavnické vrchy si vyžadovalo riešiť Zásady ochrany územia ako celok a zároveň ako podklad pre ÚPN sídla. Zároveň vyžadovalo upresniť Zásady ochrany PR vo vzťahu k navrhovanému Ochrannému pásmu PR. Riešiteľky sa preto rozhodli výkresy širších vzťahov obohatiť o vyhodnotenie a návrh najdôležitejších javov vo vzťahu PR a navrhovaného OP. Vzhľadom na rozsah a zložitosť územia PR bude treba vypracovať podrobnejšie Zásady pre menšie územné celky alebo tematicky po jednotlivých problémoch a javoch (čiastkovo už spracovávaných pracoviskom KPÚ v Banskej Štiavnici). Vzhľadom na to, že boli k dispozícii dlhšie podklady spracované na úrovni objektovej skladby a že hlavný problém takto zadefinovaných hodnôt spočíval v hľadaní systému architektonicko-urbanistických súvislostí v kontexte prírodného prostredia, v grafickej časti sme zvolili mierku 1:2000. Veľkosť a špecifickosť územia PR ovplyvnilo aj obsahovú (rozdelenie na 5 sektorov na základe prevládajúcej typológie objektov) a formálnu úpravu (zmena predpísanej mierky výkresov). Snaha dodržať predpisy k legende z Usmernenia PU viedla pri použitej mierke k menšej zrozumiteľnosti grafiky, čo si vyžadovalo menšiu úpravu zo strany riešiteľov, ktorá bude dostatočne prezentovaná v legende. Vymedzenie na menšie územné celky s typologicky identifikovateľnou štruktúrou (sektory), voči ktorým bol celý koncept PR (aj vo vzťahu k navrhovanému OP) definovaný, si vynútila potreba syntetizovať diferencované javy a problémy prejavujúce sa na predmetnom území. Vzhľadom na vypracované čiastkové podklady, boli tieto zapracované do štruktúry textu s odkazom na detailnejšie vypracovanie daných problémov (Zásady PR v MPR Banská Štiavnica, časť Historický objekt (2000), časť Doprava, časť Zeleň (1999) atď.). Niektoré problémy ako napríklad doprava a funkčného využitia územia nie je možné riešiť iba v rámci územia PR, ale vo väzbe na OP, prípadne celé sídlo. Preto bol výkres širších vzťahov doplnený o hodnotenie a návrh navyše a definovaný potenciál PR a jej využitia aj vo vzťahu k OP. Nutné bolo rozdeliť celé územie na zastabilizované (PR) a disponibilné pre ďalšiu stavebnú činnosť. Z toho vyplynul navyše: Výkres č.03 *Rozbor pamiatkových hodnôt OP a PR* a výkres č.08 (F1) *Širšie vzťahy* obohatený o návrh disponibilných a zastabilizovaných pôch na území PR a OP.

2. Pamiatková ochrana dvoch oddelených častí pamiatkovej rezervácie vyžaduje riešenie ich vzájomného vzťahu, ktoré t.č. nie je legislatívne zabezpečené. Možnosť riešiť v rámci navrhovaného Ochranného pásma.

3. Možno hovoriť o rovnocennosti hodnôt všetkých vyššie spomenutých druhov dedičstva na území Banskej Štiavnice a jej okolia, ktoré sa vzájomne prelínajú, ovplyvňujú a dopĺňajú, čím zvyšujú hodnotový potenciál územia. Rovnocennosť prírodnej, a kultúrnej zložky, viedla spracovateľov k potrebe zohľadniť aspekty ochrany prirodzenej prírodnej a urbanizovanej kultúrnej krajiny v Zásadach pamiatkovej ochrany a hľadať kompatibilitu v terminológii a spôsobe hodnotenia územia z hľadiska kultúrno-historického a environmentálneho. (Kapitoly G.1.10, C.1.13, C.1.18). Východiskom sa stal dokument MÚSES pre Banskú Štiavnicu a Štiavnické Bane. (Ekojet, 2002) Potrebné je aj doriešiť vzťahy chránených území voči PR. (Navyše výkres „Systém typov ochrany území vo väzbe na PR.“ /CHKO Štiavnické vrchy, územie svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, OP, PR/). Problém ich vzájomných prekryvov je grafický aj obsahový. V Českej republike je tento problém ošetrený diferencovaným spôsobom ochrany v rámci OP. Na Slovensku t.č. nemáme prepis pre pamiatkovú ochranu prírodného prvku.

Časť Urbanisticko-historický výskum: Podrobnejšími informáciami sme text nezaťažovali v tých kapitolách, kde sme sa mohli odvolať na podrobnejšie spracované syntetické podklady najmä z materiálov Kultúrno-historická a sociologická topografia Banskej Štiavnice (Schwarczová a kol., 1992) a Banská Štiavnica. Kultúrno-historické hodnoty sídla (O.Klaková - I.Chovanová, 2002). Z hore uvedených podkladov sme čerpali informácie do syntetického výkresu **Rozbor pamiatkových hodnôt objektov** (04 resp.1.2.2) a prevzali výkres **Rozbor urbanistického a stavebného vývoja sídla** (02 resp. 1.2.1) a niektoré obrazové prílohy, priložené v textovej časti. Pri vypracovaní výkresu **Slohová analýza objektov** (05 resp.1.2.3) sme často stáli v dileme pred rozhodnutím, ktorú stavebnú etapu pri vyznačení objektu uprednostniť vzhľadom na komplikovaný stavebný vývoj väčšiny objektov. V prípade baníckych usadlostí zase bolo zložité určiť slohovú príslušnosť a datovanie, vzhľadom na to, že sa jedná o objekty zväčša ľudovej architektúry, v ktorej sa preberané a redukované štýlové prvky z „vysokej“ zväčša barokovej a klasicistickej slohovej architektúry udržiavajú hlboko do polovice 20.storočia, alebo boli natoľko prestavané, že sa staršie jadro domu dalo iba tušiť. Objekty boli posudzované na základe vizuálnej obhliadky fasády, v prípade NKP boli doplnené z aktualizáčnych listov ÚZKP. Vyznačovanie slohovej analýzy

sťažovalo aj nútené použitie väčšej mierky výkresov (1:2000), oproti predpísanej (1:1000, 1:500) vzhľadom na rozsah územia PR Banská Štiavnica.

Výkresovú časť Urbanisticko-historického výskumu dopĺňujú navyše výkresy č.01 **Systém typov ochrany území vo väzbe na PR** a výkres č.07 **Zaniknuté objekty v PR**.

Časť A5 *Zhodnotenie súčasného stavu využitia pamiatkového územia* a A6 *Stav technickej infraštruktúry a jej zariadení* sú zapracované do relevantných kapitol v rámci Zásad C.1.14 a C.1.17.

Kvôli lepšej čitateľnosti má výkres **Zásad ochrany pamiatkového územia PR Banská Štiavnica a Kalvária** (09-F2) 2 časti:

- Časť „9a“ bez návrhu narušených častí s vyznačením ostatných problémov, na základe ich definovania vo výkrese Rozbor pamiatkových hodnôt (Výkres č.04, resp. 1.2.2).
- Časť „9b“ iba s vyznačením obnovy narušených častí s vyznačením návrhu rezervných plôch a návrhu eliminácie rušivých javov na území, realizovaný formou náložky.

Termín „konzervácia“ sa používa vo vzťahu k obnove PR. V Správe o technickej pomoci Banskej Štiavnici, vypracovanej Radou Európy sa tento prístup pre Banskú Štiavnicu doporučuje ako najvhodnejší a ako termín bežne používa ako hlavný vo svete uplatňovaný prístup k obnove architektonického dedičstva. (Spracovateľkám bolo doporučené zväžiť používanie uvedeného termínu pri formulovaní základného východiskového prístupu k ochrane a obnove architektonicko-urbanistickej štruktúry predmetného územia PR.) Pod termínom „rekonštrukcia“ sa rozumie v jedinečných prípadoch uplatnenie metódy obnovenia zaniknutej staršej kultúrnej vrstvy, za podmienky výnimočného významu jej pamiatkových hodnôt a existencie dostatočného množstva exaktných informácií, získaných archeologickým, architektonicko-historickým resp. umelecko-historickým a reštaurátorským výskumom.

V záujme koncepčného zabezpečenia pamiatkovej ochrany predmetných území doporučujeme:

- Upresniť legislatívnu ochranu územia na všetkých úrovniach:
Staré mesto – Glanzenberg
Ochranné pásmo PR BS-HJ a Kalvária
Vzťah PR BS HJ a Kalvária
- Realizovať inventarizáciu a pamiatkový prieskum baníckej zástavby (sektor II).
- Realizovať sociologický prieskum za účelom mapovania trendov vývoja zloženia sociálnej štruktúry obyvateľstva v súvislosti s radikálnou zmenou v spôsobe zabezpečovania ekonomickej existencie (definitívny zánik tradičného zdroja obživy – banskej ťažby).
- Analyzovať využitie súčasného stavebného fondu na území PR (trend k stálemu či prechodnému bývaniu, či opúšťanie objektov).
- Podrobne zmapovať zaniknuté a zanikajúce trasy historickej komunikačnej siete (najmä pešie chodníky) a vytvoriť predpoklad pre ich revitalizáciu.
- Zmapovať lokalizáciu archeologických nálezov a ošetriť spôsob ich legislatívnej ochrany.
- Realizovať prieskum technických diel na území PR (štôlní na súkromných pozemkoch).
- Realizovať prieskum historickej zelene (zaniknutých záhrad, ktoré by bolo vhodné obnoviť).
- Kompletizovať informácie o vodných tokoch na území PR.
- Kompletizovať informácie historickej kanalizácie a vodoteče na území PR.
- Kompletizovať výskumy, týkajúce sa mobiliáru v rámci územia PR.

Na urbanisticko-historickom výskume a návrhu Zásad ochrany pamiatkových území spolupracovali:

PhDr.Magdaléna Kvasnicová, PhD., spoluautor a koordinátor projektu

Doc.Ing.arch.Jana Gregorová, PhD., spoluautor

Ing.arch.Oľga Klaková, spoluautor, časť Urbanisticko-architektonický výskum

Ing.arch.Martin Vaščák, spolupráca (počítačová podpora)

Konzultácie: Ing.arch.Pavol Fabian

Doc.Ing.arch.Jana Lalková, PhD.

Ing.arch.Iveta Chovanová

Ing.arch.Katarína Vošková

Fotodokumentácia: PhDr.Magdaléna Kvasnicová, PhD.

Ing.arch.Andrea Nižňanská a archív KPÚ, pracovisko Banská Štiavnica

Technická pomoc: Ing.Martin Kvasnica

Ing.arch.Pavol Pauliny

Ing.arch. Oľga Melcerová

Ing.arch. Michal Škrovina

B. Základné údaje o území

B.1 Názov pamiatkového územia

Pamiatková rezervácia

B.2 Názov mesta podľa základnej územnej jednotky a katastra

Banská Štiavnica a Kalvária

B.3 Vyhlásenie pamiatkového územia

Vláda ČSR uznesením z 11. júna 1950 zriadila štátnu mestskú pamiatkovú rezerváciu na území mesta. Aktualizovaná a územne rozšírená Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica a Kalvária bola vyhlásená nariadením vlády Slovenskej republiky zo dňa 9. augusta 2000 o pamiatkovej rezervácii Banská Štiavnica, ktoré vyšlo v Zbierke zákonov č.280/2000. Nariadenie nadobudlo účinnosť od 1. septembra 2000.

C. Parcelné vymedzenie hraníc pamiatkového územia PR

C.1 Banská Štiavnica-HJ a Kalvária

Hranica PR začína na Vilovej ul. na parcele č.5868 v bode PBPP č.1758, odkiaľ pokračuje JV smerom po S strane p.č.3796 a pretína Akademickú ul. na p.č.5853 až po jej V okraj a po ňom sa stáča J smerom až po napojenie sa na ihrisko na p.č.3835. Ďalej sleduje jeho S okraj a prechádza cez p.č.3806 k bodu spojenia p.č.3831, 3834 a 3806. Sleduje S okraj p.č.3834 až po Mládežnícku ul. na p.č.5544 a pokračuje po jej Z okraji smerom na J. V bode napojenia sa na uličku na p.č.5548 sleduje jej S a Z okraj až po napojenie uličky na p.č.5547. Po jej S strane prechádza na SZ až po JV stranu ul.Göllnerovej-Gwerkovej na p.č.5545 a pokračuje na JZ po jej napojenie na uličku na p.č.5554. Sleduje uličku po jej S okraji po SV stranách p.č.3976, 3977, 3978 a 3979. Hranica zo Z ďalej obchádza p.č.3984 a pokračuje na V po severnej strane p.č.3983. až po jej napojenie na ulicu na p.č.5544. Z tohto bodu prechádza do miesta spojenia p.č.3991, 3989 a 3988, odkiaľ JV smerom prechádza po J strane p.č.3991 a ďalej SV smerom na S okraj p.č.3995. V jej rohu sa stáča J smerom a sleduje V okraje p.č.3995, 3999, 4001, 4006, 4021, 4019, 4013 a 4009 cintorína, ktorý obchádza na V strane až po ul.L.Zúbka na p.č.5563. Sleduje jej Z stranu až po J okraj p.č.4041 cintorína, ktorý obchádza Z smerom až po p.č.5557 – Zvonovú ul., ktorú priamo pretína a stáča sa S smerom po jej Z okraji až po J stranu p.č.4039, ktorú obchádza smerom na S až po napojenie p.č.4038, Odtiaľ prechádza Z smerom po J okrajoch p.č.4038 a 4037, sleduje rozhranie p.č.5737 Dolnej ul. a p.č.5734 Kammerhofskej ul. až k ústiu Tabakovej ul. na p.č.5740 po jej V strane až do miesta, kde v predĺžení ulicu pretína J okraj p.č.2001. Pokračuje S smerom po V strane p.č.2006 až po p.č.5733, potom po jej rozhraní J smerom. Túto parcelu pretína k JV okraju p.č.2023. Sleduje jej J a Z okraj na SZ a potom sa stáča na S po jej S hranici až po p.č.5764. Po Z okraji p.č.5764 pokračuje na SZ, prechádza na V a J stranu p.č.2403 a ďalej ide Z smerom po J okraji p.č.2405 k ul.J.Hella na p.č.5768, ktorú pretína V smerom k cintorínu na p.č.2533, kde sa stáča na J a sleduje V hranicu p.č.2531, takisto ako V stranu Staronovej ul. na p.č.5785 a Z, S a V smerom obchádza p.č.2522. Hranica pokračuje S smerom po V strane p.č.2524 a prechádza na Z okraj Staronovej ul. na p.č.5785. Pokračuje po napojenie ulíc Horná Resla na p.č.5789 a Staronová na p.č.5784 a prechádza na S stranu Kyrmezerovej ul. na p.č.5783, kde pokračuje Z smerom. Hranica S smerom sleduje Z okraj p.č.5781/2 a prudko sa stáča na JZ, kde sleduje okraj p.č.2565. Hranica v mieste napojenia sa p.č.2565 a 5780 pretína JZ smerom p.č.5779 a pokračuje po J a Z strane p.č.2568 a 2570. Pokračuje na S po V strane chodníka na p.č.5778 a po J strane chodníka na p.č.5810 prechádza na jeho V stranu až po napojenie sa na Koncovú ul. na p.č.5811, kde pokračuje po jej V strane až do miesta stočenia ulice smerom na V pri p.č.2954. Tu prechádza na J, Z a S okraj p.č.2946 a pokračuje V smerom po S strane p.č.2948. Hranica sa stáča na J, kde sa napája na S okraj p.č.5811 – Koncovú ul. Ďalej ju sleduje S smerom až po napojenie sa na ulicu na p.č.5824, ktorú pretína k S okraju p.č.3115. Pokračuje po S strane p.č.3113 k Z strane p.č.3119, obchádza ju S a V smerom ku Kutnohorskej ul. na p.č.5838, ktorú kolmo pretína. Sleduje Z a J okraj p.č.3124 a po S strane uličky na p.č.5839 prechádza po jej napojenie na chodník p.č.3140/1, odtiaľ po jej V strane J smerom do miesta, kde sa stretáva s J okrajom p.č.3131/1. Sleduje ho a pokračuje V smerom po S strane p.č.3135/1, pretína Vodárenskú ul. na p.č.5842, sleduje jej V okraj v smere S. Pokračuje po S hraniciach p.č.3275 a 3277 a stáča sa J smerom po V hraniciach p.č.3282, 3286, 3307, 3309, 3311, 3325, 3328, 3329, 3332 a 5859. Smerom V prechádza po S okraji p.č.3491 a 5860 a odtiaľ S smerom na V hranice p.č.3501, 3543 a 3542, odkiaľ prechádza na JV okraj Úvoznej ul. na p.č.5862. Z nej prechádza na V okraj Staromestskej ul. na p.č.5864, ktorý sleduje J smerom k S okraju p.č.3624, pokračuje po J strane a V strane p.č.3632. V mieste, kde v jej predĺžení okraj pretína S strana p.č.3766, sa stáča na V po JZ strane p.č.3737, pretína Vilovú ul. na p.č.5868 a vracia sa do východiskového bodu.

Po napojení sa na cesty na p.č.5500 a Roľníckej ul. na p.č.5523 hranica prechádza po S okraji p.č.5523 ku styku s poľnou cestou na p.č.7820. Sleduje jej SZ a Z okraj do miesta spojenia s J rohom p.č.7540. Po jej JZ okraji pokračuje na SZ po SV roh p.č.7541 a po jej S okraji Z smerom po jej napojenie na poľnú cestu na p.č.7821, ďalej Z smerom sleduje J okraj p.č.7821 po jej napojenie na Ulicu Hájik na p.č.5539. Po jej V okraji pokračuje J smerom, prechádza na Z stranu ulice na p.č.5536 a pokračuje po nej J smerom až po jej napojenie na ulicu na p.č.5535, ktorú kolmo pretína, pokračuje V smerom po S okraji ulice na p.č.5528 a stáča sa JV smerom až po jej napojenie na p.č.5091. Ďalej sleduje SZ okraj p.č.5091 až po jej napojenie na cestu na p.č.5500 a pokračuje po V strane až po jej napojenie na Roľnícku ul..

D. Parcelné vymedzenie hraníc navrhovaného ochranného pásma PR Banská Štiavnica

Vzhľadom nato, že ochranné pásmo Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica – historické jadro a Kalvária nie je t.č. legislatívne schválené (je t.č. v správnom konaní), jeho vymedzenie neuvádzame.

E. Údaje o východiskových materiáloch

K mestu Banská Štiavnica existuje množstvo dokumentov výskumného a projektového charakteru, ktorého veľká časť sa nachádza v archívoch PÚ SR v Bratislave resp. KPÚ Banská Bystrica, pracovisku v Banskej Štiavnici (viď V.Plávková: Výberový inventár – Banská Štiavnica (52 strán textu!). Zoznam rozsiahlej relevantnej literatúry k mestu Banská Štiavnica bolo spracované v samostatnej bibliografii v rámci výskumného projektu KHST Banská Štiavnica v roku 1992. Nižšie uvádzame výber najdôležitejších východiskových podkladov.

E.1 Územno-plánovacie dokumentácie a štúdie s overením právoplatnosti

- Ústretový územný plán. Autori: Ing.arch.Kalivoda, Ing.arch.Paulík, 1950.
- Územný plán sídla Banská Štiavnica. Autor: Ing.arch.Vincent Maník a kol., Stavoprojekt Banská Bystrica, 1977. Schválený Radou Ss.KNV v Banskej Bystrici č.89/77 – XVI zo dňa 23.8.1977.
- Regulačný plán zóny pred Tabakovou továrňou. Autor: Ing.arch.Moravčík a kolektív, 1992.
- Koncept návrhu územného plánu mesta Banská Štiavnica. Autor: Ing.arch.Gabriel Szalay a kolektív. Október 2003. Neschválené. Textová časť, október 2002.
- Banská Štiavnica a Štiavnické Bane. Krajinno-ekologický plán. MŽP SR. Spracoval: EKOJET,s.r.o. priemyselná a krajinná ekológia. Jún 2002.
- Modelové overenie metodického predpisu pre projektantov prieskumov a rozborov ÚP obce Banská Štiavnica a Štiavnické Bane. Ekojet,s.r.o., Jún 2002.
- Miestny ÚSES pre katastrálne územia mesta Banská Štiavnica a obec Štiavnické Bane. Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica, stredisko URBION Bratislava. 2001. (Textová a grafická časť).

E.2 Mapové podklady

- Katastrálna digitálna mapa sídla Banská Štiavnica. Úrad geodézie, kartografie a katastra SR.
- Katastrálna historická mapa Banskej Štiavnice z roku 1858.
- Banská Štiavnica. Verejné technické vybavenie – energetika. ÚP mesta Banská Štiavnica, nedat., mierka 1:5000.
- Banská Štiavnica. Verejné dopravné vybavenie. ÚP mesta Banská Štiavnica, nedat., mierka 1:5000.
- Banská Štiavnica. Zásobovanie mesta pitnou vodou. Rozšírená sieť, situácia, alt.č.2; nedat.
- Štiavnické vrchy. Turistická mapa, VKÚ Harmanec, mierka 1:50000.

E.3 Staršie prieskumy a výskumy, archeologické výskumy územia

- CHOVANOVÁ, I. - KLA KOVÁ, O.: Banská Štiavnica. Kultúrno-historické hodnoty. PÚ Bratislava, pracovisko Banská Štiavnica, 2002.
- Aktualizácia zoznamu národných kultúrnych pamiatok. KPÚ Banská Štiavnica, 2003.
- SCHWARCZO VÁ, A. a kol.: Kultúrno-historická a sociologická topografia Banskej Štiavnice, Bratislava, 1992
- Aktualizačné listy NKP, PÚ pracovisko Banská Štiavnica. Vypracovala O.Klaková.
- SCHWARCZO VÁ, A.-HABERLANDOVÁ, H.-URLANDOVÁ, J.: Banská Štiavnica. Farebnosť uličných fasád. Výskumy, analýzy, návrh. Bratislava 1992.

E.4 Archívne materiály

- Historické fotografie a veduty z archívu KPÚ Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica.

E.5 Odborná literatúra a pramene

E.5.1 Pramene

- AVENARIUS, A.- S ZEBESTOVÁ, H.: Historický výskum Leninovej ulice v Banskej Štiavnici. Rkp.
- Bibliografia k Banskej Štiavnici I., II.. In: KHST Banská Štiavnica. FA STU Bratislava, 1992.
- FABIAN, P.- KLA KOVÁ, O.: Návrh na vyhlásenie ochranného pásma MPR Banská Štiavnica a nehnuteľných pamiatok v jej okolí, zaradených do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva. PÚ Banská Štiavnica, 1994.
- FABIAN, P.- KLA KOVÁ, O.: Banská Štiavnica. Zásady pre PR. Aktualizácia. PÚ Bratislava, pracovisko Banská Štiavnica, 1995.

- FIALA, A. a kol.: Banská Štiavnica. Zásady pamiatkovej starostlivosti pre MPR. ŠUPS Bratislava, 1984.
- CHOVANOVÁ, I.: Návrh na vyhlásenie ochranného pásma pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica. KPÚ Banská Bystrica, pracovisko Banská Štiavnica. november 2003.
- HLEDÍKOVÁ, E.: Pripominky ku Konceptu návrhu ÚP Banská Štiavnica, (spracované na základe požiadavky mestského zastupiteľstva Banská Štiavnica), Banská Štiavnica 2004.
- JANKOVIČ, V.- ŠÁŠKY, L.: Banská Štiavnica – história mesta. Nedat., rkp., archív PÚ. (č.T603)
- KLA KOVÁ, O.: Banská Štiavnica. Zásady pamiatkovej starostlivosti v MPR. Časť Historický objekt. PÚ Bratislava, pracovisko Banská Štiavnica, 1998. Rkp.
- KLA KOVÁ, O.: Banská Štiavnica. Zásady pamiatkovej starostlivosti v MPR. Časť Doprava. PÚ Bratislava, pracovisko Banská Štiavnica, 1999, Rkp.
- KLA KOVÁ, O.: Banská Štiavnica. Zásady pamiatkovej starostlivosti pre MPR. Časť Dlažby. PÚ Bratislava, pracovisko Banská Štiavnica, 1997. Rkp.
- KLA KOVÁ, O.: Banská Štiavnica. Zásady pre MPR. Časť Fontány. PÚ, Pracovisko Banská Štiavnica, 2000. Rkp.
- KLA KOVÁ, O. a kol.: Banská Štiavnica. Zásady pre MPR. Časť Zeleň. PÚ Bratislava, pracovisko Banská Štiavnica, 1999. Rkp.
- KLA KOVÁ, O. a kol.: Banská Štiavnica. Zásady pamiatkovej starostlivosti pre MPR. Časť Osvetlenie. PÚ Bratislava, pracovisko Banská Štiavnica, 1995. Rkp.
- LALKOVÁ, J. a kol.: Banská Štiavnica. Zásady pamiatkovej starostlivosti pre MPR. Aktualizácia. SUPS Bratislava, 1989.
- LALKOVÁ, J. a kol.: Historické mesto Banská Štiavnica a kultúrne pamiatky jeho okolia. Návrh na zapísanie kultúrneho dedičstva ČSFR do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva. SÚPS Bratislava 1991.
- LALKOVÁ, J. a kol.: Zásady pre územia Banská Štiavnica a technických pamiatok jej okolia a Spišského hradu a pamiatok okolia a stanovenie postupu vypracovania ochrany pre územia zapísané do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. PÚ Bratislava, december 1994.
- LALKOVÁ, J.- VOŠKOVÁ, K. a kol.: Štiavnické Bane. Zásady pamiatkovej starostlivosti pre PR NP a KC Bratislava, stredisko Banská Štiavnica, 1998.
- LALKOVÁ, J.: Habilitačná práca, časť II – Metodika prieskumov, ochrany, prezentácie a interpretácie kultúrneho dedičstva a jej praktické uplatnenie, Bratislava, 2002.
- PLÁVKOVÁ, V.: Banská Štiavnica. Výberový inventár. Rkp. 52 str., Archív PÚ Bratislava.
- Technická pomoc mestu Banská Štiavnica. Rada Európy, 1992.
- Zákon č.162/1995 Zb.z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam
- Zákon č.49/2002 Zb.z. SNR o ochrane pamiatkového fondu
- Vyhláška MK SR č.16/ 2003
- Zákon č.50/1976 Zb.z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov
- Zákon NR SR č.237 z roku 2000
- Vyhláška MŽP SR č. 55/ 2001
- Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (oznámenie č.159/1991 Zb.)
- Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy (oznámenie č.369/2001 Zb.z.)
- Dohovor o ochrane archeologického dedičstva č.344/2001 Zb.z.)
- Deklarácia NR SR o ochrane kultúrneho dedičstva.(Zb. zákonov SR č.91/2001)

E.5.2 Literatúra

- Banské mestá na Slovensku. Zborník príspevkov zo sympózia v Žiari nad Hronom. Zost. R. Marsina. Osveta, Martin 1990.
- GINDL, E.: Banská Štiavnica a okolie. Sprievodca po pamiatkach, 1967.
- GÜNTHEROVÁ – MAYEROVÁ, A. (ed.): Súpis pamiatok na Slovensku. Bratislava 1967
- JANKOVIČ, V.: Dejiny jezuitov v Banskej Štiavnici. Bratislava 1941.
- JANKOVIČ, V.: O Starom meste v Banskej Štiavnici (Pokus o nový výklad. In: Sborník, s.73-87. SNM LXI – História.
- KUČA, K. - KUČOVÁ, V.: Princípy pamiatkového urbanizmu. Zprávy pamiatkovej péče. Praha 2000.

- LABUDA, J.: Počiatky banskej činnosti v Banskej Štiavnici. In: Pamiatky a múzeá č.5-6, 1994.
- LABUDA, J.: Pozoruhodné nálezy zo Starého mesta v Banskej Štiavnici. In: Archaeologia historica č.25, 2000, s.7-24.
- LICHNER, M. a kol.: Banská Štiavnica – Svedectvo času. Banská Bystrica 2002.
- LUX, K.: A selmecebányai óvár. Budapest, Folio 1914.
- NOVÁK, J.: Banškoštiavnická oblasť – vznik, funkcia a význam vodohospodárskeho systému v okolí Banskej Štiavnice v minulosti, 1991.
- Súpis pamiatkových výskumov realizovaných na Projektovom ústave kultúry v rokoch 1976-1990. PÚK Bratislava, 1991, rkp.
- PLICKOVÁ, Ester: Banská Štiavnica. Osveta, Martin 1957.
- ŠPIESZ, A.: Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680-1780. Košice 1983.
- VOZÁR, J.- GINDL, J.: Banská Štiavnica a okolie. Banská Bystrica 1968.
- ZÁVADOVÁ, K.: Verný a pravý obraz slovenských miest a hradov. Tatran, Bratislava 1974.
- Zlatá kniha banícka. Veda, Bratislava 1983.

F. Historický a urbanisticko-architektonický vývoj územia

Nerastné bohatstvo Štiavnických vrchov a ťažba drahých kovov v celých dejinách mesta determinovala význam Banskej Štiavnice, jeho sociálnu štruktúru, právne, kultúrne, technické, intelektuálne, pedagogické tradície, a najmä urbanistický a architektonický vývoj mesta (výkresy č.02, 05 a 07).

Uzemie predpokladaného kryštalizačného jadra sa formovalo v rámci sídliskovej aglomerácie, ktorej začiatky spadajú do konca 12.storočia. V roku 1217 sa spomínajú v prameňoch tri osady – Bana, Štiavnica a Zemnica. Archeologickým výskumom sa podarilo lokalizovať osadu Bana na území Starého mesta, osadu Štiavnica do jadra dnešného historického jadra, osada Zemnica nie je zatiaľ lokalizovaná. Archeologický výskum potvrdil existenciu baníckej osady v blízkosti žily Špitaller a Bieber už v 12.storočí. V lokalite Glanzenberg na niekoľkých terasách s dvoma vyvýšeninami zaregistroval sídliskové a technické objekty (hutnícku pec, kováčsku dielňu, banské diela-pingy), od polovice 13.storočia sa tu nachádzal hrad až do 16. storočia, čo potvrdzuje v roku 1507 najstarší údaj, kde sa spomína Burg pri lokalizácii dedičnej štôlne (V. Jankovič, 1967, 77). Je to dôkaz existencie najstarších osád v blízkosti povrchových baní, kde bohaté žily vystupovali na povrch. V 13.storočí sa osady transformovali na mesto a hrad so sporadickým osídlením.

Ďalšie osídlenie bolo situované pod terasovitou vyvýšeninou, na ktorej neskôr postavili trojlodnú baziliku a siahalo cca do južnej polohy neskoršieho objektu Komorského dvora. Na ploche so starším osídlením boli do konca 13.storočia v údolí potoka Štiavnica budované prvé samostatne stojace kamenné domy. (Paulusová, 1998; Tóthová, 2001).

Rozsah románskeho mesta vymedzujú dve monumentálne sakrálne stavby. V SZ časti mesta na miernej vyvýšenine kostol - trojloďová bazilika, zasvätená Panne Márii, ktorú obklopoval cintorín. Na sepulkrálnu funkciu areálu pôvodne farského kostola poukazuje románsky karnier sv.Michala z najstaršou rebrovou klenbou na Slovensku zachovanou v osáriu. Z východnej strany to bola ďalšia trojloďová bazilika dokonca s loďou kríženia, zasvätená pôvodne svätému Mikulášovi. Príchod dominikánov do mesta už v prvej polovici 13.storočia, ktorí v susedstve kostola postavili opevnený kláštor a dve také významné architektúry v lokalite poukazujú na význam a ekonomickú konjunktúru sídliskovej aglomerácie, ktorá dostala nový impulz po príchode kolonistov z nemecky hovoriacich oblastí. Z rozptýlených baníckych osád sa postupne formovalo mesto, ktorého skoro dostalo aj výsadné listiny, na čo nepriamo poukazuje skutočnosť, že sa štiavnické mestské právo používalo ako predloha pre zakladacie listiny iných banských miest. Sídlisko v polovici 13.storočia nadobudlo charakter mestskej komunity so všetkými atribútmi, čo k tomu patria. Komplikovaná morfológia terénu, plytké umiestnenie rudných žíl pod povrchom a umiestnenie banských diel priamo v interiéri mesta ovplyvnili atypickú pomerne rozsiahlu pôdorysnú štruktúru mesta s nepravidelnou sieťou ulíc a prevládajúcou voľnou zástavbou samostatne stojacich domov v blízkosti banských diel.

Mesto sa v ďalšom storočí rozvíjalo hlavne v juhovýchodnom smere. Jeho rozsah v polovici 14.storočia dokladuje postavenie pôvodne špitálskeho kostola zasvätenému sv.Alžbete na južnom okraji mesta. V tom čase na základe daňových registrov mala Banská Štiavnica približne 6000 obyvateľov. Napriek vypleniu mesta jágerským biskupom Šimonom Rozgonym v roku 1442 a zemetraseniu v roku 1443 bolo 15.storočie obdobím obrovskej hospodárskej konjunktúry, čo dnes najlepšie odráža zachovaná architektúra mesta a výtvarné umenie, ktoré v prostredí Banskej Štiavnice a v jej najbližšom okolí vznikalo (Majster MS). V druhej polovici 15. a začiatkom 16.storočia sa mešťania pustili do veľkolepých stavebných podnikov: prestavby mestského hradu, jeho veže a hlavne románskeho farského kostola na trojlodnú halu a dole v meste do výstavby nového kostola sv.Kataríny v dolnej časti námestia pod hradom, výstavby radničnej kaplnky sv.Anny. O bohatstve tunajších banských podnikateľov aj ako veľkorysých súkromných investorov svedčia nielen veľkorysé prestavby domov na neskorogotické paláce s množstvom kvalitných kamenárskych detailov, ale najmä výstavba kostola Panny Márie Snežnej na Frauenbergu v roku 1512.

16.storočie v dejinách Banskej Štiavnice možno charakterizovať ako prenikanie reformácie z Nemecka, s ktorým malo mesto intenzívne kontakty a v druhej polovici najmä tureckým nebezpečenstvom. V jeho dôsledku mesto začalo s výstavbou obranného opevnenia, budovaním vnútorných a posilňovaním vonkajších mestských brán, využívajúc aj ďalšie stavby a členitú morfológiu terénu. Dokonca rozostavaný farský kostol sa rozhodli prebudovať na renesančnú pevnosť. V tomto období vznikla nová dominanta mesta Nový zámok. Prítomnosť talianskych staviteľov využili banskí podnikatelia na zveľadenie svojich palácov a v duchu renesančnom bola prestavovaná v tomto období väčšina domov na Trojičnom námestí.

V 17.storočí bola Banská Štiavnica protestantským mestom a záujmy katolíckej strany v meste hájili cisárski banskí úradníci. Pod ich kuratelou a ochranou prišli už v druhej polovici 17.storočia do mesta pátri jezuiti, ktorí najprv pôsobili v kaplnke v Kammerhofe. Neskôr v prvej polovici 18.storočia sa stali jednými z najvýznamnejších stavebníkov v meste a poznačili jeho architektonickú a urbanistickú tvár. V prvom rade

to bolo prestavbou dvoch starších gotickorenesančných domov, ktoré prestavali na rezidenciu, založili školu, v 20. rokoch vymenili vnútorné zariadenia kostolov, v 40. rokoch 18. storočia z iniciatívy pátra Pergera postavili na Scharfenbergu areál Kalvárie. V rokoch 1755-1764 vyzdvihli na námestí stĺp sv. Trojice od Dionýza Stanettiho, ktorí v stredoslovenských banských mestách dostal viacero príležitostí pre svoju dekoratívnu činnosť a spolu s Antonom Schmidtom, sochárom Rössnerom a ďalšími obohatili v tlačili mestu prevládajúcu barokovú tvár.

Do architektonického a urbanistického obrazu mesta sa zapísal aj barokový klasicizmus v podobe monumentálnej novostavby evanjelického kostola, veľkorysej prestavby farského kostola Nanebovzatia Panny Márie podľa projektov viedenského architekta J.I. Thallera a vlnou úprav fasád početných domov na území mesta.

V priebehu 18. storočia, ktoré bolo posledným hviezdovým obdobím v hospodárskych aj kultúrnych dejinách mesta, sa stala Banská Štiavnica svetoznámu vďaka uplatňovaniu progresívnych metód v dobývaní drahých kovov, technickými dielami vo svojom okolí a vedeckým úspechom spojeným s banskou technikou a vynikajúcim školstvom, ktoré koncentrovalo v Banskej Štiavnici množstvo výrazných osobností najmä okolo novozaloženej Baníckej akadémie, prvej vysokej školy svojho druhu na svete v roku 1763. Banská Štiavnica sa stala v 18. storočí vzorom pre Európu v banskej technike. Ešte v 17. storočí bol v baniach prvýkrát použitý pušný prach. J.K. Hell vynášiel a uplatnil vodočerpacie mechanizmy. S. Mikovíni vytvoril komplexný vodohospodársky systém. Banská Štiavnica sa stala strediskom banského meračstva a kartografie. V roku 1783 vznikla v meste prvá vedecká svetová organizácia: Spoločnosť pre rozvoj baníctva a hutníctva.

18. storočie bolo obdobím demografického rozmachu mesta. Po zdecimovaní obyvateľstva po epidémii cholery v roku 1710 síce klesol počet obyvateľov na šesť až osem tisíc, ale v roku 1754 už mesto malo 11 082 obyvateľov. V 80. rokoch 18. storočia bola Banská Štiavnica tretím najväčším mestom v Uhorsku. V roku 1782 spolu s Štefultovom, Hodrušou a Bankami mala 20 753 obyvateľov. Koncom 18. storočia žilo v Banskej Štiavnici 23 192 obyvateľov, z toho 10 000 baníkov. Ťažba drahých kovov prežívala svoj posledný vrchol.

Tradíciu a vysokú úroveň školstva si mesto zachovávalo celé 19. storočie, čo našlo výraz aj v kvalitnej architektúre početných školských stavieb, ktorých ku koncu 19. storočia bol úctyhodný počet. Mesto sa rozšírilo východným smerom o celú akademickú štvrť s komplexom monumentálnych stavieb Baníckej a lesníckej akadémie so zázemím súkromných viliek profesorov a založenými záhradnými plochami.

19. storočie znamenalo úpadok baníctva a hutníctva a postupný útlm pokračoval až do konca 20. storočia, kedy banícka činnosť a ťažba drahých kovov zanikla úplne. Postupné utlmovanie banskej ťažby sa prejavilo aj na poklese počtu obyvateľstva, kedy v rokoch 1804 až 1805 zaznamenáme v meste 16 629 obyvateľov.

Hoci začiatok 20. storočia znamenal stagnáciu, rozvíjal sa v meste priemysel, ktorý sa sústreďoval na južnom okraji mesta. Urbanisticky zasiahla do staršej urbanistickej štruktúry mesta stavba Tabakovej továrne a ďalších hlavne pletiarских závodov a menších prevádzok doplnkového priemyslu.

Začiatkom 20. storočia vnútorný obraz východnej časti mesta s komplexom školských budov doplnila výstavba monumentálnej budovy reálneho gymnázia v susedstve záhrady zanikajúceho kláštora, ktorý bol v 30. rokoch zbúraný a neskôr výstavba bytových domov na Steingrubni. Na mieste pôvodnej barokovej záhrady Kammerhofu postavili moderný objekt SEZ, na mieste časti býv. jezuitského kláštora hotel Grand, v zadnej časti kláštora kinosálu, v dolnej časti mesta budovu pošty, základnej školy pri „Starom ihrisku“. V 40. rokoch asanovali Beliansku a časť Piargskej brány - súčasť obranného systému mesta.

Pokles počtu obyvateľstva sa v 20. storočí stal trvalým trendom. V roku 1948 klesol na 12 123 a v roku 1950 až na 8 679 žijúcich občanov.

V druhej polovici 20. storočia sa budovali priemyselné areály, stavali nové súbory bytových a rodinných domov. Výstavba rodinných domov pod Kalváriou vznikla až v 70. rokoch 20. storočia. V dolnej časti mesta až k objektu kostola vtrhla panelová bytová výstavba nižších a vežových domov. Podľa smerného územného plánu z roku 1978 sa začalo s plošnou asanáciou staršej zástavby v dolnej časti mesta okolo Remeselníckej ulice. V 80. rokoch bolo dobudované sídlisko na Drieňovej, ktoré sa výrazne uplatňuje v diaľkových pohľadoch od historického jadra. 70. a 80. roky boli charakteristické aj intenzívnou a veľkorysou obnovou pamiatkových objektov pod kuratelou štátnych orgánov najmä na Trojičnom námestí, kedy boli radikálne prestavané a adaptované mnohé autentické historické objekty s kompletnou výmenou pôvodných prvkov a ich nahradením novodobými kópiami resp. novotvarmi. V 90. rokoch 20. storočia bol dobudovaný Amfiteáter, na mieste asanovanej historickej zástavby vznikol objekt Plynoslužobne. V historickej časti mesta bolo asanovaných niekoľko historických objektov a nahradených novostavbami, alebo ich radikálne prestavali.

G. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia

G.1. Špecifikácia jednotlivých typov štruktúr a prvkov územia

Územie sídla Banskej Štiavnice je dôležitou súčasťou územia, zapísaného do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, a preto je treba predmetnú Pamiatkovú rezerváciu so zatiaľ neschváleným Ochranným pásmom chápať ako jeho súčasť. Vznik hodnotnej prírodnej a historickej stavebnej konglomerácie bol ovplyvňovaný prírodnými podmienkami, komplikovanou morfológiou terénu s charakteristickým lineárnym centrálnym údolím a výskytom rúd, obsahujúcich drahé kovy, ktoré sa stali príčinou vzniku prvotnej sídliskovej štruktúry na vrchu Glanzenberg, formovania historickej komunikačnej siete a ďalšieho stavebného rozvoja mesta podnieteného príchodom kolonistov z vyspelejších urbanizovaných častí západnej Európy. Priama determinácia prírodnými podmienkami: štruktúrou prírodného priestoru a náleziskami (zlato a najmä striebro) sa stala dôvodom, prečo sa historická štruktúra vyformovala ako hierarchizovaná v urbanistickej kompozícii, výrazne využívajúca možnosť voľnej zástavby vo svahu, (v závislosti od povrchových nálezísk), neskôr ako lineárnej zástavby na úpätií vrchov, koncentrujúcej sa postupne na dne údolí s hlavnou komunikačnou osnou a zároveň typologicky diferencovanej. (vykazujúcej znaky prevládajúcej funkcie v zmysle členenia územia na sektory).

„Špecifikum kultúrnohistorických hodnôt chráneného územia UNESCO spočíva v tom, že v rámci prírodných zložiek prostredia je časť z nich fixovaná v rámci vegetačných štruktúr prostredia. Prelínajúce sa abiotické (stavebné a technické) a biotické (prírodné) prvky kultúrnej krajiny, na ktorých vzniku sa podieľal človek, tu predstavujú pozoruhodnú jednotu a doklady kultúrneho historického vývoja územia a sú predmetom verejného záujmu a ochrany. Zánikom či prestavbou jedného z nich je poškodzovaný a zoslabovaný aj druhý komponent tejto jednoty.“ (MIKLÓŠ, Ladislav a kol.: Kultúra a prírodné podmienky. Kultúra využitia zeme. Životné prostredie a rozvoj v Dunajsko-Karpatskom regióne. Modelové územia Banská Štiavnica-MPR, Svätý Jur, MPR a Liptovská Teplička, PZ). Časť: Kultúrne dedičstvo a jeho ochrana. Lalková, Urbanová, Schwarczová, Bratislava, 1996. Participačný projekt UNESCO v rámci svetovej dekády pre kultúrny rozvoj. Citované podľa: Lalková, J.: Habilitačná práca, časť II – Metodika prieskumov, ochrany, prezentácie a interpretácie kultúrneho dedičstva a jej praktické uplatnenie, Bratislava, 2002, s.12) **Vysoká miera nadštandardných hodnôt sa koncentruje najmä v území Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica a v jej navrhovanom Ochrannom pásme.**

V dôsledku dlhodobého pôsobenia uvedených determinánt (morfológia krajiny a zdroje nerastného bohatstva), prejavujúcich sa počas vývoja historickej konglomerácie, sa územie vyznačuje diferencovanými typmi štruktúr.

Typy štruktúr, vyskytujúcich sa na chránenom území

- A - pôvodné (prírodné) prírodné prostredie. Mesto zasadené do úvalu obklopuje pahorkatina sopečného pôvodu s charakteristickým členitým terénom výškovo a priestorovo-štruktúrovaným. Pôsobivé prírodné prostredie vytvára malebnú panorámu. Pestré geologické zloženie. Charakteristické vegetačné štruktúry prirodzeného pôvodu, ale kontrolované a obmedzované vo svojom vývoji v súvislosti s obhospodarovaním. Zalesnené porasty, porasty na medziach, svahoch zemných terás, pozdĺž vodných tokov, pri vodných plochách. Prevládajúce dreviny v dolných častiach dub, hrab, vyššie polohy jedľa, borovica, buk.
- B - kultúrna krajina s prejavmi tradičného roľníckeho spôsobu života (poľnohospodárstvo, ovocinárstvo, chov dobytka) s prírodnou zložkou kultúrnych vegetačných štruktúr založených človekom zámerne ako krajinárske úpravy terénu, pozemkov, lúky, pasienky, záhrady, parky, stromoradia, živé ploty, časť rozptýlenej zelene, ktorá je vysadená, komunikačnou sieťou, zmenami vedenia vodných tokov, s uplatnením stavebných prvkov (hospodárske stavby, drobná architektúra). Územie s prelínaním krajiny kultivovanej človekom s prírodnou.
- C - kultúrna krajina poznačená prejavmi banskej ťažby a s ňou súvisiacich technických a priemyselných činností, spojená so zemnými úpravami - násypy hlušiny, haldy, terasy. Zemné úpravy späté s rôznymi úpravami terénu, pozemkov, pre technické stavby, komunikačnú a vodovodnú sieť, zmenami vedenia vodných tokov, s výstavbou technických diel (vodné nádrže, rozvodný systém jarkov...), hospodárskych, administratívnych stavieb.
- D - Kumulovaná zástavba v údolí a na úpätiach pohorokov s vysokou urbanisticko-architektonickou hodnotou stavebného fondu historického sídla a jeho okolia

- D 1 – kompaktná zástavba mestského typu s prevažujúcou slohovou architektúrou meštianskych domov, mestských palácov, administratívno-správnych budov s vysokou mierou uplatnenia umeleckého prístupu v prejavoch stavebnej činnosti
- D 2 – rozvoľnená zástavba v prírodnom prostredí charakteru ľudovej architektúry s prevažujúcim typom tzv. baníckeho domu, resp. domu prímestského typu
- E – historická zástavba s dlhodobou pretrvávajúcou koncentráciou prejavov duchovnej kultúry (náboženstvo, veda, vzdelanosť)
 - E 1 - enkláva školských stavieb koncentrovaná v okolí Akademickej ulice
 - E 2 - kalvária

Špecifikácia sektorov na chránených územiach

Mesto Banská Štiavnica leží v strede rozsiahleho chráneného územia svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO s rôznym typom národnej legislatívnej ochrany. Hranice územia svetového dedičstva sa takmer prekrývajú s územím Chránenej krajinskej oblasti Štiavnické vrchy. Podstatná časť sídla ako súčasť Pamiatkovej rezervácie podlieha najvyššiemu stupňu národnej ochrany. Pamiatková rezervácia pozostáva z dvoch častí – Historického jadra a Kalvárie. Jediným stupňom ochrany pretrhutej kontinuity medzi Kalváriou a historickým jadrom môže byť navrhované **Ochranné pásmo**. Vykazuje vlastné hodnoty (zodpovedajúce kvalite celého územia svetového dedičstva), nielen potrebu zabezpečenia vizuálneho kontaktu s historickým jadrom. Vzhľadom na to, že bude súčasťou územia svetového dedičstva (platí pre neho najvyšší stupeň územnej ochrany). Dôvod, prečo Zásady PO pracujú s navrhovaným rozsahom územia OP PR BS z roku 2003 vyplynulo z potreby vymedziť bezprostredné územie historického sídla Banskej Štiavnice, kvôli:

- jednoznačnejšiemu definovaniu rozvojových a zastabilizovaných plôch sídla BŠ
- ochrane vzťahu medzi Kalváriou a historickým jadrom

Rôzna miera koncentrácie výskytu vyššie uvedených prejavov a znakov je dodnes v chránenom území čitateľná. Jednou z hodnôt územia je pomerne jasné vymedzenie typov štruktúr, vykazujúcich rovnaké (podobné) znaky prírodného, architektonicko-urbanistického, prípadne technického charakteru. Preto bolo možné v takto definovanom kontexte predmetné územie Pamiatkovej rezervácie a jej navrhovaného Ochranného pásma pracovne rozdeliť do sektorov – území s vlastnou identitou, v dôsledku vysokej miery prevládajúcich znakov – nositeľov všetkých typov hodnôt.

A) Pamiatková rezervácia

Územie Pamiatkovej rezervácie obsahuje vysoký potenciál hodnôt všetkých typov. Oproti navrhovanému OP sa vyskytuje menej krajinného prirodzeného prostredia, a viac prevládajú architektonicko-urbanistické štruktúry s vyššou mierou autenticity pôvodného historického prostredia. (Prostredie si zachovalo charakter výrazu do polovice 20.storočia.)

Pamiatková rezervácia – časť historické jadro

Územie PR vykazuje vysokú mieru zachovania autenticity všetkých typov štruktúr, vyskytujúcich sa na predmetnom území. V zmysle stanovenej terminológie ide o štruktúry kultúrnej krajiny typu B a architektonicko-urbanistické štruktúry typu D1, D2. V okrajových častiach historického jadra je do rôznej miery zachovaná krajinná a architektonická štruktúra prejavu banskej činnosti typu C. V južnej časti PR je vysoká miera deštrukcie pôvodného priestoru Malého trhu pri Tabakovej továrni a Žigmund šachty. Z uvedených dôvodov bolo územie Pamiatkovej rezervácie – historického jadra rozdelené do nasledovných sektorov:

- *Sektor I* – územie s autenticky zachovanou kompaktnou reprezentačnou slohovou zástavbou s významnými solitérmi kostolov, radnice a iných verejných mestských objektov – štruktúra typu D1
- *Sektor II* – územie rozvoľnenej baníckej zástavby, s prevahou výskytu baníckych domov (štruktúra typu D2), s prevažujúcim spolupôsobením kultúrnej krajiny typu B, v okrajových polohách kultúrnej krajiny typu C.
- *Sektor III* – územie priemyselných a technických súborov stavieb (štruktúra typu C)
- *Sektor IV* – územie súboru školských stavieb so zázemím a rozsiahlymi komponovanými záhradami (štruktúry typu E, B)

Pamiatková rezervácia – časť Kalvária

Celé územie areálu Kalvárie bolo definované ako *sektor V* s dvomi podsektormi V1 a V2.

Sektor V – územie so súborom sakrálnych stavieb (typ E), osadený do prirodzeného prírodného prostredia (štruktúra typu A), pôvodne prepojený s historickým jadrom pešou komunikáciou.

Sektor V1 – územie súboru poľnohospodárskej usadlosti

Sektor V2 – územie rušivých novostavieb rodinných domov na úpäť Ostrého vrchu

B) Navrhované ochranné pásmo

Územie navrhovaného Ochranného pásma vykazuje vysoký výskyt hodnôt typu A, B, C. Jeho vymedzenie determinoval vizuálny kontakt s historickým jadrom, definovaný hmotami vrchov – Kalvárie (Ostrý vrch), Glanzenbergu, Paradajzu, Tanádu, Svätotrojičného vrchu a Povrazníka ako aj ochrana vizuálnych kontaktov vstupných komunikácií do historického sídla.

Samotné vymedzenie hraníc navrhovaného OP bolo tak definované voči spomínaným hodnotám, ako aj vzhľadom na členitú konfiguráciu terénu ako obrys ohraničujúcich vrchov z vonkajšej strany, s ohľadom na hranice parciel dotknutého územia. Územie má stanovenú plošnú ochranu, ktorú treba diferencovať vo vzťahu ku potenciálu zachovaných štruktúr, ako aj vo vzťahu k definovaným vizuálnym kontaktom voči historickému jadru a Kalvárii, s prístupovými komunikáciami.

Na území OP je vysoká miera zachovania prirodzenej a kultúrnej krajiny typu A, B, C v severovýchodnej, severnej, severozápadnej, západnej a juhozápadnej časti OP. V juhozápadnej časti OP (medzi Kalváriou, historickým jadrom a cestou na sv. Anton) je vysoká miera narušenia autentického prostredia novodobou zástavbou. Na celom území OP je rôzna miera výskytu technických diel, súvisiacich tak s baníckou, ako aj priemyselnou činnosťou na území. V rámci rozdelenia územia OP na jednotlivé sektory je možné identifikovať nasledovné typy štruktúr:

- Sektor VII – územie s vysokou mierou zachovania prirodzeného (typ A) a kultúrneho Prostredia (typ B, C)
- Sektor VIII – územie lomu Šobov s vysokou mierou devastácie prírodného prostredia a realizovanej nekvalitnej architektúry technických a bytových objektov
- Sektor IX – územie novodobej kobercovej zástavby rodinných domov medzi HJ a Kalváriou
- Sektor X – územie novodobého školského areálu, tvoreného soliternou zástavbou školských a športových budov
- Sektor XI – novodobý priemyselný areál býv. Plety
- Sektor XII – robotnícka kolónia
- Sektor XIII – areál historickej železnice „Anča“
- Sektor XIV – areál priemyselných budov Františkovej šachty a Dolnej huty so zaniknutými vodnými nádržami
- Sektor XV – areál banských budov s príľahlou zástavbou v areáli Klinger a Michalštôlne, so zaniknutými vodnými nádržami
- Sektor XVI – územie novodobej necitlivej zástavby doskových bytových domov v SZ časti Antolskej cesty (územie „Križovatky“)
- Sektor XVII – územie rušivých objektov rodinnej zástavby na západnom úpäť Ostrého vrchu, pred areálom Kalvárie
- Sektor XVIII – územie areálu Slovenskej správy ciest pred skanzenom, s devastáciou prírodného prostredia a nevhodnými objektami

Územie Ochranného pásma nie je predmetom podrobného spracovania Zásad ochrany pamiatkového územia PR, je preto potrebné sa k jeho presnej definícii a rozdeleniu sektorov vrátiť vo fáze spracovania Zásad pamiatkovej ochrany pre OP.

G.1.1. Pôdorysná schéma (námestia a uličná sieť, pôdorysný typ)

Pôdorysná osnova, ktorá na danom území vznikla má lineárny charakter, determinovaný situovaním hlavnej komunikačnej osnove na dne údolí, pozdĺž ktorých sa postupne vyformovali lineárne námestia. Komunikačná osnova tvaru X vytvorila jadro rastlého typu sídla s nepravidelným pôdorysom, s výrazným gradačným charakterom zástavby okolo komunikácií, kumulujúcou sa kompaktnou zástavbou na dne údolí a postupne sa strácajúcou v rozvolnenej zástavbe na úpäť svahov.

G.1.1.1 Línie komunikácií

Danosti územia vyformovali komunikačný systém historického sídla do troch kategórií:

Komunikácie zberné – mestského typu, ktoré vedú dnom údolí a spájajú HJ Banskej Štiavnice s príľahlými historickými sídlami. Vyskytujú sa najmä v sektore I. Patria sem zberné komunikácie:

- v smere Z-V v údolí potoka Štiavnica v smere sv. Anton, Hontianske Nemce (dnešná Pechova, Radničné námestie, ul. A. Kmeťa, Kammerhofská ulica, Dolná ulica, Antolská ulica)

- smere JV-SZ – od kostola sv.Kataríny smerom k Starému mestu, Hodruši, Vyhniam (dnešné námestie sv.Trojice, ul. Pod Červenou studňou)
- v smere J-Z – smer Štiavnické Bane (dnešná Sládkovičova ulica a ulica J.K.Hella)
- v smere S-V smer Banská Belá, Zvolen (dnešná východná časť ulice A.Kmeťa, Akademická ulica a Mierová ulica)

Ostatné komunikácie – zjazdové, vytvárajúce prechodový stupeň medzi hlavnou komunikačnou osnou a pešími chodníkmi, vedúcimi k jednotlivým baníckym domom

Komunikácie typu chodník, prípadne zjazdový chodník, vedené buď po vrstevnici úpätia svahu, alebo kolmo na svah

Novodobé rýchlostné, prípadne zberné komunikácie boli vybudované v južnej a východnej časti OP a vytvárajú potenciál intenzívnejšieho využitia územia.

Komunikácie zberné sú najširšie, umožňujúce aj umiestnenie obojsmernej premávky, zjazdové komunikácie majú šírku zodpovedajúci parametrom súčasného jazdného pruhu a komunikácie typu chodník majú šírku užšiu, ako sú šírkové parametre jazdného pruhu.

Hierarchický systém urbanistickej štruktúry sa prejavuje aj v historickej komunikačnej osnove – čím je komunikácia nižšie, v údolnejšej polohe, tým je lepšie zjazdová a naopak.

G.1.1.2 Priestory námestí

Výrazný líniový charakter mestských priestorov v údoliach umožňoval vytváranie líniových námestí, prípadne námestí nepravidelného tvaru, vzniknutých ako dôsledok zmeny funkcie primárnych (širších) komunikácií.

Trojčinné námestie - Priestor dnešného námestia vznikol ako dôsledok zániku primárnej komunikácie na hradisko na Starom meste (najstaršie historické osídlenie). Jeho dnešná podoba je výsledkom neskorších regulácií územia.

Radničné námestie - Priestor námestia sa prejavuje ako samostatný rozptýlný priestor, tvorí súčasť J strany Trojičného námestia a súčasť predpolia kostola sv.Kataríny

Malé trhovisko - Priestor bývalého trhoviska, vyformovaný v rámci predmestskej zástavby v SZ predpolí Tabakovej továrne.

Absencia námestí bola čiastočne vykompenzovaná terasou pred objektami na ulici A.Kmeťa (Trotuár), ktorý bol umelo vytvorený v 2.polovici 19.storočia, s krámkami pre mäsiarov. Za mikronámestie je možné považovať aj plochu pred vstupom do štôlne Glanzenberg, podobne ako priestor medzi Slovenským banským archívom a Dolnou ružovou ulicou po odstránení „hríbu“. Všetky námestia sa vyskytujú v rámci kompaktnej mestskej zástavby v sektore I.

G.1.1.3 Zástavba historickej urbanistickej pôdorysnej štruktúry

1. Kompaktná historická mestská zástavba - Ide o typ zástavby charakteristický pre sektor I. Je umiestnená pozdĺž hlavných komunikačných línií a priestorov v centre mesta a na paralelných komunikáciách, pokiaľ to dovoľuje morfológia terénu. Kompaktná historická zástavba sa vyvíjala postupne, prestavbou a zlučovaním jedného alebo viacerých meštianskych domov, podliehajúc viacnásobným hmotovým, pôdorysným a slohovým resp. štýlovým premenám.

2. Rozvoľnené banícke osídlenie - Ide o typ zástavby, charakteristický pre sektor II. Je tvorená rozptýlenými solitérmi, umiestnenými na úpätiach svahov, nad kompaktnou zástavbou. Vyznačuje sa vysokou mierou homogenity a integrity s kultúrnou krajinou.

3. Solitérna historická zástavba - Ide o solitéry, komponované vzhľadom na svoj význam, funkciu v urbanistickom alebo krajinnom prostredí tak, že vytvárajú sídelné alebo krajinné dominanty – hlavné identické orientačné body v sídle. Tento typ zástavby sa vyskytuje v sektore I, IV, V. Najvýznamnejším solitérom tohto druhu je areál Kalvárie, uplatňujúci sa najmä dvojicou kostolov v krajinnom prostredí (sektor V)

4. Areál budov bývalej akadémie a botanickej záhrady - Monumentálne solitérne budovy, umiestnené v rámci hodnotnej zelene areálu botanickej záhrady. Tento typ zástavby predstavuje sektor IV.

5. Areály pôvodných banských závodov - Dnes zachovaná podoba týchto areálov sústreďuje pozostatky historických budov, v ktorých boli umiestnené ťažné stroje šácht, úpravne, stupy, cachovne, vodočerpacie stanice, huty a pod. Na JZ okraji PR sa zachoval pozostatok bývalej Žigmundšachty (sektor IV). Ostatné súbory tohto typu sú zachované na území OP. Areály banských závodov, v ktorých sa kontinuálne dlhodobo udržiavala prevádzka, prípadne sa areál preorientoval na inú výrobnú činnosť (napr. sa pretransformoval na obytnú funkciu), sa menila pôdorysná skladba areálu – budovy pribúdali, resp. časť bola asanovaná v súvislosti s novou funkciou.

6. *Pol'nohospodárske usadlosti* - Sú situované v lokalitách, kde boli vhodné podmienky pre poľnohospodársku činnosť. Ich urbanistické umiestnenie je solitérne, ojedinele vytvárajú súbory solitérov, súvisiacich s poľnohospodárskou produkciou a bývaním. V rámci PR ide o poľnohospodársku usadlosť na západnom úpätí Ostrého vrchu pod Kalváriou (sektor V). Ostatné usadlosti sa zachovali na území navrhovaného OP.

G.1.2. Systém opevnenia (mapa č.07)

Konfigurácia terénu od počiatku určovala špecifický charakter pevnostného systému historického sídla. Najstaršiu obrannú funkciu plnil hrad, situovaný na temene a južnom svahu vrchu Glanzenberg – tzv. Staré mesto, ktorý zabezpečoval mesto zo SZ, ponad starú cestu na Hronský Beňadik a Hodrušu. Na jeho území bola lokalizovaná jedna z troch osád spomínaných v roku 1217. Od 12. do 16. storočia sa sústreďovala okrem iných primárnych funkcií aj funkcia obranná.

V stredoveku sa v Banskej Štiavnici vzhľadom na špecifiká terénu nevytvoril štandardný opevňovací hradobný systém. Výskumy poukazujú na existenciu samostatne opevnených domov na parcelách, ktoré chránili ohradné múry. (Zbytky fortifikačných múrov z 13. a 14.storočia v najstarších uličných líniiach na Kmeťovej a Akademickiej ulici). Fortifikačnú funkciu plnil mestský hrad s kostolom a opevnený bol v 15.storočí dominikánsky kláštor aj s kostolom.

V čase tureckého nebezpečenstva mesto investovalo do budovania systému opevnenia. Ťažiskom opevňovacích prác bolo uzavretie hlavných uličných línii bránami v dvoch paralelných okruhoch s využitím starších opevnených objektov (opevnenie Kammerhofu), prebudovanie farského kostola na pevnosť, vybudovanie Nového zámku na temene Tanádu a prestavba kostola sv.Alžbety na bránu. (tzv. Antolská resp. Krupinská). Objekty opevnenia pospájali (podľa historických vedút) ohradnými múrmi, dobudovanými spevnením existujúcich a na zlomoch doplnili kruhovými baštami. Do systému opevnenia bol zapojený aj hrad na Starom meste. (viď veduty a doloženie písomnými prameňmi). Opevnený bol aj objekt Pacherštôľne a na predmestí zaniknutý Rubigallovský majer.

Zánikom hradiska na Glanzenbergu stratila pôvodná prístupová komunikácia na hrad a na Hodrušu svoj primárny význam. Predpokladá sa jej pretransformovanie na priestor Trojičného námestia, kde vzniká následne v severnej časti nová mestská brána, chrániaca už mladšie historické sídlo na dne údolia.

Z historických dokumentov bolo možné čiastočne zrekonštruovať priebeh fortifikačného systému mesta v etape zániku obrannej funkcie staršieho hradu (viď mapa č.07 zaniknutých objektov HJ Banská Štiavnica).

G.1.2.1 Inventarizácia objektov opevnenia (Výkres č.07)

Existujúce, zachované v plnom rozsahu: Starý zámok, Nový zámok, kruhové bašty a časť hradbového múru v rámci areálu Kammerhofu, Piargska brána s časťou hradbového múru a kruhovou baštou v západnej časti, Pacherštôľňa – areál opevnených budov.

Zaniknuté (viď prílohu): hradisko na Starom meste, Belianska brána (zbúraná 1945), Farkašova brána (zbúraná 1788), Antolská brána (zbúraná 1875), Čilingerská brána, Roxerova brána, vnútorné brány v Z a V závere Radničného námestia, pod východným nárožím Kammerhofu, na Palárikovej, medzi katolíckou farou a dominikánskym kostolom, na SZ nároží dominikánskeho kostola na Akademickiej, na Katovej ulici, kruhové bašty Kammerhofu, opevnenia dominikánskeho kláštora, v dnešnom areáli botanickej záhrady, v opevňovacom múre SZ od Piargskej brány, Rubigallovský majer (zánik 1870), neznámy fortifikačný objekt na Glanzenbergu.

Vzhľadom na vysokú mieru zachovania pôvodnej objektovej skladby meštianskej zástavby možno predpokladať zachovanie fragmentov murív aj v nadzemných častiach objektov najmä na západnej strane Sládkovičovej a Starozámockej ulice, v rámci objektu na parcele č.3218 na Trojičnom námestí, na SV strane ulice, na J a JV strane ulice Dolná ružová, na JV hrane parcely archeologického náleziska bývalého dominikánskeho kláštora, na hrane terasy hotela Grand, v JV opornom múre na parcele 2344/1 na Striebornej ulici, ako aj v murive o ohradného múru cintorínov okolo kostola na Frauenbergu.

Čiastočné archeologické výskumy v priestore suchej priekopy, pred hlavným vstupom do Starého zámku zistili existenciu nástupnej rampy, ktorá bola v rámci romantizujúcich úprav areálu Starého zámku spolu s JV časťou suchej priekopy zasypaná.

Nálezy zaniknutých fortifikačných stavieb pod terénom sa predpokladajú všade tam, kde územie po asanácii obranných objektov nebolo výrazne prestavané. Zánik podzemných častí

asanovaných objektov opevnenia sa predpokladá v polohe bývalej Farkašovej brány na Akademickej ulici, v dôsledku výstavby monumentálnych školských stavieb, ako aj v polohe bývalého Rubigalovského majera, na mieste ktorého bol vystavaný areál Tabakovej továrne. V areáli archeologického náleziska Staré mesto je tiež vysoký potenciál nálezov z ranostredovekého typu opevnenia (kombinovaný systém valov na svahu a murované opevnenie v rámci obvodu samotného rozsahu plochy sídliska).

Predpokladaný, prípadne výskumami zistený priebeh mestského opevnenia je zdokumentovaný na mape č 07 – Výkres zaniknutých objektov.

G.1.3. Parcelácia a rozsah jej zachovania

V pôdorysnej schéme historického sídla sa zachovala historická parcelácia, ktorá je jednou z hlavných hodnôt sídla. Tvar, veľkosť, situácia a členitosť parciel ovplyvnila konfigurácia terénu a spôsob a typ zástavby determinovaný hospodárskou (exploataciou drahých kovov) a poľnohospodárskou činnosťou. Premeny parcelácie súviseli s vývojom mesta, štruktúry majetkovo-právnych vzťahov, sociálnej štruktúry obyvateľov, s prejavmi výrobného-hospodárskej činnosti a iných faktorov. V historickom jadre mesta pozdĺž hlavných komunikačných ťahov je parcelácia hustejšia, pravidelnejšia, hĺbkovo orientovaných parciel v zadnej časti ukončených zväčša do svahu, s vysokou mierou zastavanosti.(sektor I). Narušená je v južnej časti PR v predpolí Tabakovej továrne a v dolnej časti Dolnej ulice. Takmer intaktné je zachovaná parcelácia v rozvoľnenej zástavbe (sektor II), kde sú parcely zväčša nepravidelného pôdorysu, s nízkou mierou zastavanosti, orientovanej bližšie ku komunikácii.

G.1.4. Charakteristika spôsobu zástavby, hmotová skladba, urbanistická kompozícia, rozsah zachovania urbanistickej štruktúry.

G.1.4.1 Pôdorysná a hmotová skladba

Stredoveký komunikačný systém historického sídla narušila až urbanizácia v 2.polovici 20.storočia, ktorá invazívnym spôsobom zasiahla do juhovýchodnej časti pamiatkovej rezervácie panelovou výstavbou, čím odrezala stredoveký kostol sv.Alžbety od ostatnej historickej štruktúry.

Pôdorysná a hmotová skladba je jednou z hlavných urbanisticko-architektonických hodnôt, sa v priebehu vývoja menila v závislosti od morfológie terénu, situovania a zmien funkcie objektov. Slohová architektúra - významné solitérne objekty a kompaktná architektúra palácových a meštianskych domov pozdĺž hlavných komunikácií a priestorov mesta prešli početnými slohovými, resp. štýlovými premenami. Ich dnešná historická podoba je výsledkom komplikovaného stavebného vývoja jedného alebo viacerých viacnásobne prestavovaných objektov. Parcely týchto objektov sú v ulici Kmeťovej a na Trojičnom námestí zastavené v celej ploche, inde v prednej časti parcely. Ide prevažne o hmoty dvoj, troj a štvorpodlažných objektov prevažne meštianskych domov doplnených dominantami sakrálnych a profánnych stavieb. Prvotnú zástavbu tvorili solitéry, postupne prestavované, dopĺňané, resp. od neskorého stredoveku zlučované do výstavnejších objektov zo zložitejším pôdorysom. Novovzniknuté objekty boli blokové monumentálne stavby s vnútorným dvorom, alebo mázhausové domy so sieňou na prízemí aj na poschodí. Hmotovú skladbu mesta obohatil v 16.storočí budovaný pevnostný systém s dominantami (viď kapitolu G.1.2.)

Voľnú urbanistickú kompozíciu predstavuje **banícka zástavba** voľne roztrúsená na svahoch nad kompaktnou mestskou zástavbou. Jej zdanlivú náhodilosť redukuje sústreďovanie sa jednotlivých skupín objektov ku komunikačnej sieti ciest a chodníkov a prevládajúce situovanie sledujúce vrstevnicu. Pôdorysná skladba urbanistickej štruktúry ako aj pôdorysnej štruktúry jednotlivých objektov si udržiavala tradičné formy a nepodliehala v takej miere pôdorysným a hmotovým zmenám až do polovice 20.storočia odkedy silnie tendencia pôdorysného a hmotového zväčšovania objektov v rámci prestavieb. Hmotovo ide o prízemné, ojedinele podpivničené objekty, dispozične trojpriestorové, vychádzajúce z tradičnej ľudovej architektúry regiónu s pomerne vysokými sedlovými, resp. valbovými strechami. Objekty sa predlžovali opakovaním trojpriestoru, resp. rozširovali pridaním druhého traktu.

Enkláva PR **Kalvárie** predstavuje pôdorysne samostatne urbanisticky gradovanú štruktúru so zapojením vegetačných prvkov, ktorú v súčasnej dobe ohrozuje invazívna zástavba nových rodinných domov na úpäti Scharfenbergu.

V urbanistickom pôdoryse mesta sa uplatňuje enkláva školských budov s kombináciou so zeleným prvkom botanickej záhrady, ktorých pôdorysná skladba sa nezmenila od ich postavenia

v poslednej tretine 19.storočia. Areály historických technických budov (pôvodných banských a priemyselných závodov), ktorých sa kontinuálne dlhodobo udržiavala prevádzka, prípadne sa areál preorientoval na inú výrobnú činnosť, napr. transformoval na obytnú, sa menila pôdorysná skladba areálu – budovy pribúdali, resp. časť bola asanovaná v súvislosti s novou funkciou. Vývoj hmotovej skladby objektov banských závodov, hút a doplnkového priemyslu závisel od typu výrobných prevádzok a stupňa rozvoja technológie. Charakteristickým objektom v krajine boli zoskupenia kuželovitých gápl'ov, zachytené na historických vedutách.

Na hmotovej skladbe objektov sídla sa významnou mierou podieľa charakter strešnej krajiny. (viď bod G.1.7.)

G.1.4.2 Urbanistická kompozícia

Urbanistická kompozícia má výrazný gradačný koncept nepravidelného rastlého sídla, determinovaný konfiguráciou terénu a spojnicami s príslušnými historickými osídleniami. Jednota prelínania urbanizovaného a prírodného prostredia je základným determinantom, ovplyvňujúcim tvorbu konceptu sídla od začiatku urbanizačného procesu. Dôsledná dostredná gradácia sa prejavuje tak v spôsobe zástavby – kompaktnosť, ako aj vo výškovom zónovaní. Bola dôsledne dodržaná aj pri koncipovaní dominant s rôznou mierou exponovanosti v pôvodnom krajinnom reliéfe.

G.1.5. Dominanty a výškové zónovanie blokov zástavby, analýza základných hodnotných kompozičných princípov.

Existencia a pôsobenie dominant je jedným z konštitutívnych prvkov formovania vonkajšieho obrazu a siluety historického sídla. Historické sídlo, ktoré v priebehu svojho vývoja reagovalo na krajinný kontext, sa formovalo v rovnováhe s prírodným prostredím. Táto symbióza sa prejavila nielen exponovaním architektonických dominant v prírodnom kontexte, ale aj exponovanosťou prírodných dominant v rámci urbanizovaného kontextu sídla.

Okrem už spomínanej symbiôzy krajinného a urbanizovaného prostredia, výrazne formovanej urbanistickej štruktúry na dne a úpätiach svahov, je hlavným kompozičným princípom väzba areálu Kalvárie s historickým jadrom. Táto väzba, vytvárajúca jeden z podstatných znakov barokovej kultúrnej krajiny je však v súčasnosti vnímaná iba vizuálne, v rámci diaľkových pohľadov na túto krajinnú dominantu. Vysoká intenzita dopravy, typická pre pôvodne pešiu komunikáciu, spôsobila výraznú degradáciu pôvodného spojenia a vlastne izolovala areál Kalvárie od ostatnej časti dnešného historického jadra.

Staršia časť historického sídla, vytvárajúca v raných štádiách vzniku kompaktniejšiu urbanistickú štruktúru koncipovala významné dominanty pevnostného systému v blízkosti kompaktného jadra, z dôvodov efektívnejšej obrany historického sídla. Ide najmä o objekty Starého a Nového zámku. Ostatné dominanty v rámci sídla majú skôr lokálny charakter a uplatňujú sa v čiastkových pohľadoch – zväčša vo vnútornom obraze mesta.

Ako už bolo spomenuté v kapitole G.1.4. pôvodné urbanistické štruktúry boli osádzané na úpäti a svahoch, bez vysokých porastov. Neskôr (v období 19.storočia a začiatkom 20.storočia) sa pristúpilo k výraznej miere zalesňovania pôvodne holých svahov. Pri koncipovaní plôch vysokej zelene sa často nebral ohľad na kompozičné znaky historického sídla, následkom čoho sa niektoré krajinné aj sídelné dominanty v obraze mesta úplne stratili.

Vzhľadom na spomínané skutočnosti je možné problém dominant charakterizovať nasledovne:

- a) umiestnenie objektov na vrchole svahu je predpokladom pre krajinné pôsobenie dominant Kalvárie, Starého zámku a Nového zámku.
- b) poloha objektov zvoníc, prípadne Klopačky na úpäti svahu umožňuje charakterizovať aj menšie vežovité objekty ako lokálne dominanty.

Monumenty významných verejných stavieb (zväčša solitérov v pôvodnej compactnej zástavbe) na dne údolia sa aj napriek svojim rozmerom dajú vnímať iba lokálne. (väčšina významných mestských objektov je lokalizovaná na dne údolia)

Areál školských budov vytvára vlastnú enklávu dominant na svahu, čiastočne eliminovaných vzrastlou zeleňou botanickej záhrady.

Samostatnú skupinu tvoria prírodné dominanty (skalné bralo Špitaler na Glanzenbergu)

Ak za hlavnú kompozičnú charakteristiku dominanty považujeme jej pohľadovú exponovanosť, je potrebné konštatovať, že v dôsledku nekonceptného vysádzania vzrastlej zelene v blízkosti architektonických a prírodných dominant došlo k strate ich pôvodnej pohľadovej

exponovanosti. Pohľadovú exponovanosť takto stratili: Starý zámok, výsadbou ihličnatých stromov na JV časti svahu priekopy, Nový zámok a vstupný objekt židovského cintorína, výsadbou vysokej kríkovej zelene okolo dominanty a zvonice na Zvonovom vršku. Podobne sa ako problém javí ihličnatý porast na halde pod skalným bralom povrchovej žily Špitaler.

G.1.6. Silueta, panoráma, obraz sídla v krajine, konfigurácia terénu, hodnotné pohľadové uhly

Mesto resp. jeho historické jadro je situované v úvale zovretom masívom Glanzenbergu a Paradajzu v uzávere terénneho kotla otvárajúceho sa juhovýchodným smerom. Zviera ho veniec pahorkov Glanzenbergu, Paradajzu, Tanádu, z južnej strany Svätotrojičného vrchu Povrazníka, ktoré tvoria vizuálnu hranicu prírodného rámca. Zo všetkých diaľkových pohľadov pôsobí ako malebný komplex historického jadra s kompaktnou zástavbou, ktorá sa postupne rozvoľňuje do okolitých svahov, kde sa stavebná štruktúra prelína s prírodnou. Prírodným pandantom mesta z východnej strany je Ostrý vrch s urbanisticko-architektonickým a prírodným komplexom Kalvárie. Siluetu mesta ovláda dominanta komplexu Starého a Nového zámku, v strednej údolnej časti s vežami a kopulami radnice a kostolov a severovýchodným smerom stúpajúcou siluetou školských budov pozdĺž Akademickej ulice. Krajinné prostredie a panorámu mesta narušila panelová výstavba, ktorá zachytila aj južnú časť Pamiatkovej rezervácie.

Hodnotné pohľadové uhly na panorámu mesta sa uplatňujú z Kalvárie, z Nového zámku a Frauenbergu, z Glanzenbergu, zo Starého zámku, z turistických chodníkov po temene okolitých vrchov, obklopujúcich mesto zo SV, SZ a Z a JZ strany. Osobitný pohľad sa otvára na siluetu Kalvárie, ktorý vytvára prvý kontakt s mestom prichádzajúc cestou od severovýchodu.

G.1.7. Piata fasáda – strešná krajina

Vďaka terénnej konfigurácii je podstatná časť mesta vnímateľná z pozície piatej fasády, ktorá je v prípade Banskej Štiavnice ťažiskovým zdrojom pamiatkových hodnôt urbanistickej štruktúry sídla.

Tvary striech – v kompaktnej zástavbe prevládajú prevýšené a rozložené sedlové alebo valbové strechy s murovaným alebo dreveným štítom s osvetľovacími otvormi resp. oknami s hrebeňom rovnobežným s ulicou. Banická zástavba má sedlové strechy s dreveným štítom, s polvalbou alebo bez nej a s podlomenicou.

Tradičnou krytinou banskoštiavnických striech bol štiepaný šindel, podieľajúci sa na malebnom charaktere strešnej krajiny, ktorý pokrýval aj pultové resp. valbové striešky strešných vikierov. Šindľové boli aj strechy solitérnych objektov – kostolov Klopačky, pevnostných architektur. Staršie použitie keramickej krytiny sa objavilo iba sporadicky. V 2.polovici 20.storočia sa začali používať aj iné typy novodobých krytín, pričom prevažoval plech. Vo výraze strešnej krajiny sa uplatňujú tradičné masívne hlavy komínov, bielo omietané s preklenutím nad otvorom. Vďaka prirodzenej farebnosti prírodného šindľa mala tradičná strešná krajina v Štiavnicí sivý tón dopĺňovaný vertikálami murovaných bielo omietaných komínových hláv.

Typy používanej krytiny v neskoršom období začínali nadobúdať pestrejší charakter, najmä voči sektoru, kde sa nachádzali. Mestská zástavba I. Sektoru ostáva s prevládajúcim šindľom, neskôr doplnená najmä plechovou krytinou. Medená a železná krytina na strechách dominant kostolov pretrváva dodnes.

Sektor II s banickými domami začína byť charakteristický aj inými typmi krytín. Ku pôvodnej šindľovej sa už v 2.pol. 19. storočia pridáva krytina pálená, ťahaná, bledo-okrovej farby /poltárska/ a eternitová.

Reprezentačné objekty IV sektora akademických budov sú charakteristické využívaním kovovej krytiny.

S tendenciou využívania podkrovných priestorov sa od 2.polovice 20.storočia narúša pôvodný charakter strešnej krajiny /najmä v sektore II/ uplatňovaním rôznych novodobých krytín rôznej krikľavej farebnosti, nahrádzaním pôvodných strešných konštrukcií krovu novými strechami, zmenami tvaru striech, perforáciou strechy a štítov novodobými otvormi s novými výplňami, odstraňovaním pôvodných detailov.

G.1.8. Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty objektov

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica na svojom území koncentruje nebývalé množstvo architektonických objektov diferencovanej typologickej charakteristiky, ktoré v sebe sústreďujú vysokú mieru architektonických, umelecko-historických a estetických hodnôt.

Slohová solitérna architektúra - V prvom rade je to početná skupina monumentálnych sakrálnych architektúr, ktoré vďaka svojej architektúre, výtvarnej výzdobe svojím významom prekračujú hranice regiónu, či štátu a zaraďujú kultúrne dedičstvo mesta do zlatej pokladnice európskej umeleckej - architektonickej a výtvarnej kultúry. (Kostol sv.Kataríny s unikátnym dispozičným riešením a konštrukciou sieťovej klenby, uplatnením kamennej a drevenej figurálnej plastiky, so zachovanou nástennou maľbou Posledného súdu; kostol Panny Márie Snežnej s krúženou neskorogotickou klenbou vo svätyni, alebo dve románske trojloďové baziliky zasvätené Panne Márii, z ktorých jednu unikátnym spôsobom prestavali na renesančnú pevnosť; evanjelický kostol s originálnym priestorovým riešením trojpodlažných galérií s eliptickým pôdorysom lode, zaklenutej kupolou). Okrem originálnych priestorových konceptov, náročnej výtvarnej výzdoby vynikajú architektúry zasadením do prostredia.

Zvláštnu skupinu tvoria **objekty drobnej architektúry a architektonickej plastiky** rôznej úrovne od kvalitného umeleckého diela (stĺp sv.Trojice, Immaculata) po prejavy ľudového umenia hojne sa uplatňujúce v interiéri mesta: votívna plastika, súsošia, božie muky, kaplnky, kríže. Vyvrcholením tohto typu architektúry je urbanisticko-architektonický komplex Kalvárie, spájajúci prírodný prvok, s architektúrou a výtvarným umením.

Najpočetnejšia z hľadiska architektonických, umelecko-historických a výtvarných hodnôt je **profánna slohová architektúra meštianskych domov a patricijských palácov**, koncentrovaná okolo námestia sv.Trojice, Radničného námestia a pozdĺž ulice Andreja Kmeťa. Významné sú výstavnosťou, priestorovým riešením (mázhaus), uplatnením množstva kvalitných kamenárskych a iných remeselných a umelecko-remeselných a výtvarných detailov prevažne z obdobia neskej gotiky, renesancie a barokového klasicizmu. Sporadicky možno nájsť unikátne doklady nástennej figurálnej či ornamentálnej maľby – unikátnym objavom je rozsiahla neskorobaroková maliarska výzdoba v objekte býv.nemocnice. Zaujímavosť z umelecko-historického hľadiska zvyšuje starobylosť týchto objektov, ktorých dnešná podoba je výsledkom komplikovaného stavebného vývoja pôvodného gotického miestami ešte románskeho domu, ktorý stál na parcele (doklady románskej architektúry v domoch na Striebornej, Radničnej, A.Kmeťa) a zviazanosť objektov s bankským dielom pod alebo v zadných častiach objektov.

Výrazným zdrojom architektonických, umelecko-historických a výtvarných hodnôt sú aj **solitéry profánnej slohovej architektúry** – radnica, Kammerhof, Klopačka, býv.rezidencia jezuitov alebo **areály školských budov** s kvalitnou slohovou architektúrou poslednej tretiny 19. a začiatku 20.storočia.

Pandantom sakrálnej votívnej architektúre a plastike sú v profánnom prostredí kamenné fontány, verejné studne, ktoré sa nezachovali, ale na základe historickej obrazovej dokumentácie sa dozvedáme o ich existencii a dotváraní verejných mestských priestorov.

Vyššie uvádzaná architektúra vykazuje čisté slohové resp. štýlové prejavy na úrovni dobového formálneho jazyka. (sektor I)

Banické osídlenie sa nachádza na území, ktoré bolo zahrnuté do Pamiatkovej rezervácie až v roku 2000. Jeho hlavná hodnota je v dotváraní zázemia slohovej architektúre historického jadra a v harmonickom súlade architektúry týchto objektov s krajinou a prírodným prostredím. V zástavbe na tomto území prevládajú hodnoty architektonické nad umelecko-historickými a výtvarnými. Ich nositeľom medzi iným je adekvátnosť vyjadrenia funkcie architektúrou, regionálne zafarbenie architektúry tradicionalisticky prijímajúcej a udržiavajúcej výdobytky najmä barokových a klasicistických slohových impulzov až do začiatku 20.storočia. Zviazanosť s tradičným životným štýlom, hospodárením a s domácou regionálnou stavebnou kultúrou v osadení do terénu, dispozičným riešením (trojpriestor), tvarom strechy, so sprievodnými výrazovými prvkami barokizujúceho a klasicizujúceho tvaroslovia a uplatnením tradičných materiálov (nepálené tehly, kamenné lomové murivo) nesie v sebe atribúty ľudovej architektúry. (sektor II) K tomuto typu architektúry možno priradiť na území PR zachovanú jediná a snáď poslednú poľnohospodársku usadlosť pod Kalváriou.

Základné regionálne znaky:

Osadenie v teréne:

- a) šírkovo pod svahom, alebo na úpäti po vrstevnici
- b) kolmo na svah, s vysokým soklom, podpivničením (archaickejšia podoba, dnes ojedinelá)

Dispozícia:

- a) jednotraktový trojpriestorový dom (pitvor s čiernou kuchyňou, izba)
- b) dvojtaktový, šesťpriestorový, vznikol združením dvoch základných typov v pozdĺžnej osi

Strecha: sedlová, valbová, sedlová s polvalbami, podlomenicou, s dreveným štítom, širokým komínom, pokrytá dreveným štiepaným šindľom, neskôr nahradzovaným eternitom a plechom

Materiál: prírodný, lomový kameň, nepálená tehla, drevo.

Areály a objekty historických banských a hutníckych prevádzok obsahujú v jadre barokové prízemné resp. dvojpodlažné objekty, ktoré slúžili ako správne budovy jednotlivých štôlní či šácht. Ovplyvnila ich baroková slohová architektúra a neskôr klasicistické prestavby. Niektoré objekty po zániku ťažby zmenili funkciu aj výraz, iné chátrajú. Často je ich najbližšie prostredie znehodnotenú utilitárnymi novostavbami v ich okolí. (areál Žigmundšachty).

V prípade **areálov a objektov historických priemyselných prevádzok**, ktoré boli budované v súvislosti so zaníkaním baníctva, je nositeľom ich skromnejšej architektonickej hodnoty štýlové riešenie fasád s uplatnením striedamejšieho štukového výtvarného detailu, účelová dispozícia. (Pražiareň kávy, Schindlerova továreň, Tabaková továreň).

Architektonické hodnoty historických objektov a skupín budov na území sídla boli ťažiskovým dôvodom na vyhlásenie pamiatkovej rezervácie.

G.1.8.1 Objekty NKP

Objekty, ktoré sú národnými kultúrnymi pamiatkami a vykazujú pamiatkové hodnoty: architektonické, umeleckohistorické, historické, estetické, urbanistické.... (Pozri prílohu)

G.1.8.2 Objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF

Objekty, ktoré majú vysokú mieru architektonických, umelecko-historických, historických, estetických hodnôt, ktoré vytvárajú predpoklady na vyhlásenie objektov za národné kultúrne pamiatky. Ešte nie sú kultúrnymi pamiatkami, ale sú v štádiu prípravy na zápis do ÚZPF.

Sú to objekty na parcelách č. 2008, 2180/17, 2180/20, 2180/23, 2315, 2369, 2514, 2554, 2558, 2589, 2659, 2857, 2884, 2885, 2925, 2962, 2988/1, 2993, 2998, 3061, 3064, 3099, 3172, 3189, 3308, 3381, 3392, 3434, 3476, 3547, 3561/1, 3579/1, 3579/3, 3603, 3608, 3741, 3745, 3748, 3763, 3765, 3774, 3776, 3778, 3786, 3789/1, 3792, 3796, 3832, 3835/3, 3838/1, 3838/2, 3844, 3880, 3916, 3947, 3967, 4000, 4015, 4817/1, 4819, 4824.

G.1.8.3 Objekty vytipované na zápis do ÚZPF

Historické objekty, ktoré nie sú národnými kultúrnymi pamiatkami, ale majú predpokladané architektonické, umelecko-historické, kultúrno-historické hodnoty, ktoré treba overiť architektonicko-historickým, archeologickým resp. zisťovacím reštaurátorským výskumom.

Sú to objekty na parcelách č. 2029, 2031/1, 2033, 2040/1, 2045, 2070, 2079, 2083, 2085, 2087, 2094, 2136/1, 2186, 2224, 2247, 2335, 2371, 2342, 2383, 2390/1, 2390/2, 2551, 2572, 2597, 2633, 2604, 2652, 2657, 2674, 2678, 2680, 2691, 2711, 2720, 2731, 2733, 2820, 2852, 2986, 2889, 2897, 2906, 2911, 2915, 2933, 2985, 2996, 3012, 3017, 3027, 3056, 3067, 3081, 3136, 3144, 3152, 3153, 3176, 3221, 3248, 3253, 3326, 3336, 3372, 3384, 3386, 3390, 3455, 3474, 3478, 3480/1, 3482, 3495, 3504, 3507, 3509, 3516, 3574, 3576, 3577, 3580, 3591, 3597, 3598, 3606, 3782, 3784, 3886, 3898/1, 3910, 3930, 3933, 3965, 3973, 3984, 4025/1.

G.1.8.4 Objekty dotvárajúce prostredie

Historické objekty (postavené do začiatku 20.storočia) a novodobé objekty, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami, ale vhodne dotvárajú prostredie PR (objekty s priaznivým hmotovým a architektonickým dopadom na prostredie PR). Radia sa sem:

- a) historické objekty, ktoré sú kompatibilné s typickou zástavbou situovaním na parcele, v hmote, typologickým zameraním, vo výraze mierne redukované, ale štýlovo identifikovateľné s menšou mierou novodobej prestavby
- b) novodobé štýlové objekty (sorela, funkcionalizmus, klasicizujúca moderna), situovaním a hmotou, vyžadujúce si menšiu, alebo žiadnu úpravu

Sú to objekty na parcelách č. 2000, 2005, 2036, 2043, 2049, 2052, 2053, 2057/1, 2101, 2122, 2126, 2129, 2134, 2146, 2189, 2193, 2195, 2198, 2197/1, 2202, 2204, 2210/1, 2211, 2213, 2219, 2231, 2238, 2241, 2243, 2245, 2254, 2256, 2263, 2263/5, 2265, 2275, 2282, 2289, 2293, 2317, 2319, 2328, 2337, 2398, 2505, 2534, 2537, 2551, 2563/1, 2563/2, 2567, 2569, 2581, 2583, 2598, 2600, 2611/1, 2615, 2630, 2631, 2682, 2685, 2695, 2697, 2699, 2703, 2704, 2707/2, 2723, 2725, 2728, 2742, 2744, 2747, 2750/2, 2836, 2838, 2848, 2871, 2875, 2877, 2918, 2919, 2929, 2933, 2935, 2937, 2947, 2949, 2953, 2959, 2963, 2964, 2969, 2995/2, 2973, 2975, 2977, 2980, 3014, 3018, 3020/1,

3020/2, 3045, 3050, 3072, 3099/1, 3101, 3103, 3111, 3118, 3147, 3150, 3166, 3185, 3237, 3239, 3250/2, 3251, 3263, 3266, 3271, 3283, 3287, 3290, 3294, 3296, 3300, 3303/1, 3313, 3316, 3320, 3323, 3330, 3331, 3334, 3341, 3345, 3356, 3358, 3359, 3361, 3368, 3422, 3433, 3445, 3447, 3471, 3473, 3498, 3502/2, 3503, 3511, 3513, 3519, 3539, 3548, 3558, 3575, 3593, 3595, 3601, 3603, 3611, 3617, 3619, 3767, 3877, 3892, 3896, 3903/2, 3914, 3926, 3928/1, 3931, 3940/1, 3942/1, 3944, 3956/1, 3963, 3975, 3992, 3996, 4003, 4004, 4011, 4012, 4017, 4029, 4042.

G.1.8.5 Objekty neutrálne

Objekty, ktoré nie sú národnými kultúrnymi pamiatkami, ale ktoré nerušia PR (objekty bez výrazných pamiatkových a architektonických hodnôt, v dobrom stavebno-technickom stave). Radia sa sem:

- a) historické objekty (postavené do začiatku 20.storočia), ktoré sú kompatibilné s pôvodnou zástavbou PR situovaním, osadením na parcele, hmotou, štýlovo vôbec, alebo iba ťažko identifikovateľné, so silnou mierou novodobých úprav resp. prestavieb dispozície a redukciou pôvodného výrazu fasád
- b) novodobé bez štýlového výrazu, situovaním, osadením na pozemku, hmotovo kompatibilné s prostredím

Sú to objekty na parcelách č. 2073/1, 2082, 2090, 2091, 2104/1, 2108, 2113, 2115/1, 2115/2, , 2124, 2132, 2269, 2290, 2298, 2299/5, 2299/4, 2312, 2329/3, 2331, 2340, 2346/2, 2346/3, 2363, 2375, 2576, 2590/3, 2593, 2595, 2606, 2608, 2620, 2622/2, 2638/1, 2697, 2716, 2727/1, 2737, 2764, 2801, 2847, 2912, 2944, 2957, 3000/1, 3009, 3059, 3069, 3105, 3242, 3277/4, 3298, 3306, 3310, 3339, 3343, 3353, 3423, 3436, 3489, 3500, 3532/1, 3536, 3542/1, 3560, 3618, 3840, 3846, 3848, 3849, 3887, 3894, 3900, 3901, 3902, 3916, 3955, 3957, 3959, 3979, 3985/2, 3988/2, 4002, 4005, 4036, 4038/2.

G.1.8.6 Objekty rušivé

Objekty, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami, ale ktoré vyžadujú hmotovú úpravu alebo výrazovú korekciu. Radia sa sem:

- a) historické objekty (postavené do začiatku 20.storočia), veľmi silne narušené radikálnou prestavbou hmoty, dispozície, nie redukcia, ale radikálna zmena výrazu, nekompatibilné s historickou zástavbou PR.
- b) nové – stavby utilitárneho charakteru (garáže, transformačné stanice, prístavky, hospodárske objekty, provizórne objekty, prístrešky, technické stavby) veľmi rušivé osadením, hmotou, bez výrazu alebo silno kontrastujúce s historickou zástavbou PR.

Sú to objekty na parcelách č. 2027, 2035, 2005 (dva objekty na dvore Tabakovej továrne), 2064/2, 2055/1, 2046, 2144, 2189/1 (prístavba), 2190/2, 2190/11, 2190/12, 2190/13, 2190/19, 2190/10, 2190/9, 2190/8, 2190/7, 2190/6, 2190/5, , 2148, 2149, 2178, 2257, 2278/1, 2277/2, 2326/1, 2337, 2339, 2341, 2344/3, 2364, 2375, 2380, 2392/1, 2548/2, 2548/3, 2531, 2535, 2536, 2537, 2538, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2530 (novostavby), 2567 (prístavba), 2605, 2648, 2736, 2769/2, 2802, 2819, 2844, 2854, 2864, 2871 (kridla), 2957 (objekt na parcele domu), 2965, 2978, 3003, 3011, 3030/2, 3262, 3263, 3279, 3281, 3347, 3395, 3423 (prístavba), 345, 3469, 3487, 3522, 3613/3, 3621, 3713, 3753, 3754, 3755, 3756, 3757, 3758, 3773/3, 3778, 3786, 3792, 3795, 3906, 3916, 3932, 3981, 3982/3, 3983/1, 3984, , 4010/3, 4030, 4818, 4848, 4849, 4851, 4855, 5080, 5083, 5088, 5094/5, 5096/3, 7523/1, 7549/2, 7549/8, 7549/19, 7549/33, 7550,

G.1.9. Prehľad archeologických nálezísk s ich stručnou charakteristikou a upozornenie na predpokladané miesta archeologických nálezov staršieho osídlenia

Archeologické nálezy a náleziská sú primárnym historickým prameňom pre poznanie kultúrneho dedičstva a dejín predmetnej lokality. Špecifickej forme výskytu týchto prameňov pod terénom musia zodpovedať prístupy k ochrane a starostlivosti už od momentu ich objavenia. Uvedené skutočnosti sú premietnuté do legislatívnej ochrany zákona č.49/2002 Zb.z. SNR o ochrane pamiatkového fondu, ktorý zabezpečuje archeologické nálezy, náleziská vyhlásené za národné kultúrne pamiatky, evidované územia s archeologickými nálezmi a dosiaľ neznáme, ale perspektívne lokality.

Banská Štiavnica a územie PR je vzhľadom na svoju históriu a význam, ako aj zložitý urbanistický a stavebný vývoj a najmä predpokladané značné terénne úpravy v súvislosti s banskou činnosťou pokladané za mesto s početnými archeologickými nálezmi a náleziskami a ako takému je potrebné k nemu pristupovať pri akýchkoľvek investičných zámeroch.

Špecifikum územia sídla poskytuje výskumné možnosti montánnej archeológii. Archeologické výskumy rozšírili poznanie o urbanistickom vývoji mesta a stavebnom vývoji na jednotlivých parcelách. Najstaršie zachytené historické obdobia relevantné k dejinám sídla (doba rímska, Kelti) sú doložené nálezmi iba nepriamo. Najstaršie priame doklady o stredovekom osídlení boli zachytené v polohe Staré mesto, kde prebieha sporadicky archeologický výskum od polovice 50.rokov 20.storočia. (B.Polla, J.Labuda), datované do 11. a 12.storočia a v pivničných priestorov domov v uliciach A.Kmeťa, Kammerhofskej a Striebornej (Š.Tóthová) a časti Akademickej (Hanuljak, Masný), datované do 11. až 1.polovice 13.storočia. Archeologicky je zčasti preskúmaný areál Starého zámku-poloha baziliky, karnera a opevnenia. (J.Labuda). V súvislosti s obnovou v 70. až 80.rokov 20.storočia sa realizovali individuálne archeologické výskumy v suterénoch domov najmä ulici A.Kmeťa, na Trojičnom námestí. (Š.Tóthová). Časť zatiaľ zlomkovitého poznania kultúrnych vrstiev pod terénom zabezpečuje evidencia nehnuteľných a početnejších hnutelných nálezov počas výkopových prác, ktorá ale neumožňuje ich hlbšiu interpretáciu. (nálezy mincí, zvyšky múrikov, zvyškov stredovekej kanalizácie...) Archeologickými nálezmi je čiastočne dokumentované renesančné opevnenie, najmä polohy zaniknutých mestských brán. Významnými archeologickými náleziskami na území PR sú lokality sakrálnych objektov: farský kostol Nanebovzatia Panny Márie, kostol P.Márie Snežnej, kaplnka sv.Alžbety a Kammerhof.

Archeológia súvisiaca s banskou činnosťou. Krajinné prostredie a terénny reliéf územia PR poznamenala intenzívna banská (a na ňu nadväzujúca) činnosť, ktorá bola primárnym dôvodom vzniku mesta. S tým súvisí aj možnosť výskytu dosiaľ nepreskúmaných lokalít s archeologickými nálezmi vzťahujúcimi sa na technické zariadenia, nadväzujúce na banskú činnosť. Najväčšia pozornosť v rámci banskoštiavnického rudného revíru bola z archeologického hľadiska venovaná lokalite Staré mesto. (od r.1956 B.Pollu, resp. SBM od r.1981, J.Labuda). Výskumom sa potvrdila existencia baníckej osady v blízkosti žíl Špitaller a Bieber už v 12.storočí. Na jednotlivých terasách boli zaregistrované sídliskové objekty a technické objekty (hutnícka pec, kováčska vyhňa) a banské diela (pingy). Archeologický výskum, doplneným pramenným údajom z r.1217, v ktorom sa spomínajú 3 osady – Bana, Štiavnica, Zemnica, dokázal existenciu osád, ktoré sa zformovali v blízkosti povrchových baní, kde bohaté rudné žily vystupovali na povrch. Okrem lokalizácie osady Bana na území Starého mesta, sa podarilo lokalizovať osadu Štiavnica do historického jadra (Ulica Kmeťova, Strieborná, Kammerhofska). Výskyt zaniknutých stôp banskej činnosti a závislosť zakladania sídliskových objektov od prítomnosti banského diela, avizuje aj početnosť stôlní situovaných v zadných častiach zastavaných parcel historického jadra (v sektore I a II).

G.1.9.1 Archeologické náleziská - NKP

Na území PR Banská Štiavnica sa v súčasnosti nachádzajú tri archeologické lokality, vyhlásené za národnú kultúrnu pamiatku ako archeologické náleziská. Pamiatkové hodnoty a význam týchto lokalít spočívajú v ich potenciáli pre osvetlenie architektonicko-urbanistického vývoja lokality s dosahom pre dejiny celého sídla.

- Areál býv. dominikánskeho kláštora, Akademická ulica (č.ÚZPF 2486/1-2), parc.č.3919. Na rozsiahlej parcele, dnes zčasti využitej ako parkovisko, zčasti neupravenej s náletovou zeleňou, stáli objekty býv. opevneného stredovekého dominikánskeho kláštora s rozsiahlou záhradou (podľa plánu z 18.storočia), v tesnom susedstve jednej z najstarších evidovaných architektúr mesta – románskej trojlodnej baziliky Nanebovzatia Panny Márie (!). Na parcele stáli objekty do r.1933. Zánikom areálu došlo k vytvoreniu rozsiahlej cezúry v zástavbe mesta. Areál nebol ešte vyčerpávajúco preskúmaný.
- Nádvorie Starého zámku označené ako archeologické nálezisko zapísané v ÚZPF pod č. 2480/17 ako súčasť NKP areálu Mestského hradu (č.2480), parc.č.3051.

Národná kultúrna pamiatka Archeologická lokalita - nálezisko Staré mesto na Glanzenbergu (č.ÚZKP 2922/1), parc.č.3628, 3629, 3633, 3635, 3638, 36403630 sa nachádza mimo územia PR Banská Štiavnica.

G.1.9.2 Archeologické nálezy – evidované v ÚZPF

- Sem patria zaevidované zbery dokladov materiálnej kultúry a odkryté fragmenty stavebných a technických objektov v katastrálnom území iniciované Slovenským banským múzeom v Banskej Štiavnici v rámci krátkodobých zisťovacích a prieskumných prácach. Archeologická topografia vypracovaná v rámci KHST eviduje 96 nálezov a zberov, evidovaných v katastrálnom území mesta. (Labuda, Tóthová, 1992) Významná koncentrácia

archeologických nálezov je na území medzi Radničným námestím a Kammerhofom, ohraničené polohami dvoch románskych kostolov – kryštalizačné jadro románskej osady a gotického mesta.

G.1.9.3 Perspektívne archeologické lokality

Z pohľadu súčasného stavu poznania sídelného celku je nevyhnutné upriamiť pozornosť v oblasti archeologického výskumu (paralelne s výskumom vytipovaných lokalít) na sledovanie zemných prác vo vytýčenom území, v rámci ktorého môžeme predpokladať výskyt viacerých archeologických nálezísk. **Atypické banské územie mesta môže byť potencionálne celé chápané ako archeologické nálezisko.**

Podľa §41, bod 1 archeologické náleziská eviduje archeologický ústav v Centrálnnej evidencii archeologických nálezísk SR. Okrem evidovaných archeologických nálezísk treba považovať za územie s archeologickými nálezmi plochy zastavaného územia sídelného celku, kde je predpoklad zistenia stôp po zaniknutých historických objektoch. Ide napríklad o pôdorysy línie opevňovacieho systému (G.1.2), prípadne iné, ktoré vhodnou prezentáciou môžu oživiť význam lokality. Záchrana perspektívnych lokalít, ako aj možnosti preskúmania už evidovaných sú podmienené dodržiavaním legislatívy, uvádzanej v kapitole C.1.12.

Perspektívne archeologické lokality:

- Suterény meštianskych domov v HJ
- Lokality zaniknutých objektov mestského opevnenia
- Areál Tabakovej továrne – poloha býv. Rubigallovského majera
- Lokality areálov a solitérov technických pamiatok súvisiacich s banskou a hutníckou činnosťou (ústia štôlní)
- Lokality zaniknutých architektonicko-urbanistických štruktúrach v južnej časti mesta
- Lokality povrchových dobývok (pingových polí) ako najstarších prejavov baníckej činnosti
- Stredoveká a neskoršia technická infraštruktúra (kanalizácia)

G.1.10. Historická zeleň

Pretože časť kultúrno-historických hodnôt je fixovaná v rámci prirodzených alebo človekom vytvorených vegetačných štruktúr, ktoré majú svoje neodmysliteľné miesto vo vonkajšom a vnútornom obraze sídla, je prírodná zložka tiež predmetom pamiatkového záujmu. V súčasnosti zanedbaný a narušený stav vegetačných štruktúr si vyžaduje systematickú starostlivosť a obnovu.

Prírodný rámeč sídla – vrchovinný terén so severnej, západnej a južnej strany, pokrytý lesnou zeleňou prechádzajúcej do záhrad, tvorí optický záver rozvoľnenej zástavby baníckeho osídlenia a dotvára vonkajší obraz sídla a PR.

a) *Lesné porasty* - V dôsledku banskej činnosti a ťažby dreva boli pôvodné lesné porasty v minulosti úplne zlikvidované. Vďaka rozvoju lesníctva bola programovo obnovená vegetačná štruktúra s pestrou druhovou skladbou, najmä na miestach povrchových dobývok (Glanzenberg, porasty na Paradajzi, Zvonovom vršku...). Tento typ lesného porastu prenikol aj do centra mesta do priestorov školských areálov a pravdepodobne pod vplyvom parkových úprav zalesnili vysokou zeleňou svah vyvýšeniny Starého zámku, kde tento porast pôsobí rušivo a ahistoricky. Uplatňujú sa vo vonkajšom a vnútornom obraze mesta.

b) *Lúky a pasienky* - Územia pod lesným porastom Paradajzu, časť Svätotrojičného vrchu, nezastavané územia okolo Kalvárie pokrývajú trávnaté stráne, ktoré vytvárajú neoddeliteľnú súčasť vegetačnej štruktúry a identity sídla. Uplatňujú sa vo vonkajšom a vnútornom obraze mesta.

c) *Ovocné záhrady* - Vytvárajú plynulý prechod medzi prirodzenou a urbanizovanou krajinou a priamou väzbou na rozvoľnenú banícku zástavbu sa podieľajú na formovaní identity sídla. Prevláda pestovanie jabĺk, hrušiek, sliviek a orechov. V súčasnosti rastie počet neudržiavaných záhrad.

d) *Okrasné záhrady a parky* - Najstaršie na území Banskej Štiavnice poznáme z historických vedút (záhrada kláštora dominikánov, pri Kammerhofe, pri rezidencii jezuitov (na mieste dnešného Grandu) a niekoľko záhrad na súkromných parcelách ako to terénne podmienky dovoľovali. Najstaršiu (barokovú) koncepciu komponovanej historickej zelene zachovanej in situ napriek pokročilej devastácii pôvodného prostredia, reprezentuje *areál Kalvárie*. V súčasnosti pôvodný výraz je narušený zčasti náletovou zeleňou, zaniknutím lipovej aleje a prerastaním pôvodne viditeľných stavebných prvkov komplexu vysokou zeleňou (Pôvodne bola výsadba sústredená v dolnej časti okolo Dolného kostola. Ďalšie významné záhrady sú svojou podobou

späté s obdobím svojho vzniku. (Botanická záhrada – dolná a horná, záhrada VÚLH, záhrady secesných viliek). Botanická záhrada je najrozsiahlejšou parkovou zeleňou na území mesta a pozostáva z dvoch častí: Staršej dolnej záhrady založenej po roku 1810 a mladšej Hornej, ktorú začali budovať v roku 1857. Obe sú vysadené exotickými drevinami, z ktorých najmohutnejšie sú sekvoje obrovské a pseudoplatany. Zeleň kalvárie v rámci celého komplexu a areál Botanickéj záhrady sú predmetom štátnej ochrany prírody ako CHA i pamiatkovej starostlivosti ako NKP. Záhrada VÚLH, záhrady secesných viliek sú vytipované do zoznamu ÚZPF.

e) *Historické cintoríny* - Na území mesta sa nachádza 10 cintorínov, sedem okolo Piargskej brány (štyri katolícke, dva evanjelické a jeden židovský). Ďalšie dva katolícke a jeden evanjelický sa nachádzajú na vrchu „Katzenhübel“. Sú doplnené hodnotnými záhradnými úpravami, ale niektoré chýtrajú a sú v niektorých častiach neudržiavané. Majú aj hodnotnú stavebnú a výtvarnú zložku (zvonice na cintorínoch na Katzenhübeli, ohradný múr Frauenbergského cintorína - zvyšok renesančného opevnenia, náhrobníky, objekt židovského cintorína). Obsahujú aj historickú hodnotu vďaka hrobom významných osobností. Z hore uvedených dôvodov sú predmetom pamiatkového záujmu. Areály cintorínov sú vytipované na zápis do ÚZKP.

f) *Solitérne stromy* - Obvykle sú späté s prvkami drobnej architektúry, najmä sakrálnymi – vysádzané pri krížoch a kaplnkách, vstupoch do banských štôlní (lipa pri štôlni Glanzenberg, dve lipy pri Žigmundšachte, tri lipy pri baníckej nemocnici, dve lipy pri Prachárni, lipová alej pri býv. strelnici, sekvojovec za Botanickou záhradou - posledné dve lokality sú predmetom štátnej ochrany prírody). Typický kolorit mesta tvorili aj krajinárske úpravy významných peších trás, prípadne rekreačných areálov, ktoré od druhej polovice 20.storočia postupne zanikali

- alej spájajúca areál Kalvárie so záhradou VÚLH,
- alej líp v areáli strelnice na Kutnohorskej ulici

G.2. Pamiatky histórie

Viažu sa najmä k baníctvu a hutníctvu drahých kovov. Banská Štiavnica ako jedno z najvýznamnejších a najbohatších miest Uhorska bola pôsobiskom mnohých osobností európskeho (svetového) kultúrneho významu na poli technického, vedeckého, náboženského, umeleckého, najmä literárneho a výtvarného života. Jej dejiny boli spojené s baníctvom a naň sa nabalujúcimi ďalšími výrobnými odvetvami a činnosťami (hutníctvom, lesníctvom, školstvom, vedou). Mnohé osobnosti pôsobili na početných školách ako profesori. Banícka a lesnícka akadémia pritiahla do Štiavnice mnohé významné osobnosti prekračujúce hranice regionálneho významu. Jej presťahovanie v roku 1919 do Šoprone bolo predzvesťou postupujúceho úpadku mesta. Vďaka baníctvu vzniklo tu množstvo technických vynálezov, ktoré našli zaraz uplatnenie, vzniklo stredisko banského meračstva a kartografie. Okrem dejín baníctva viažu sa ešte pamiatky histórie k náboženským dejinám (vplyv reformácie, pôsobenie jezuitov), k dejinám národného a kultúrneho, najmä literárneho života (pôsobenie osobností bernolákovskej aj štúrovskej generácie (Andrej Sládkovič, J.Palárik, M.Hatala...), dejinám remeselnej výroby (slávna výroba fajok), k všeobecným dejinám (nemecká kolonizácia, turecké nebezpečenstvo, povstanie baníkov, reformácia)...

Pozri Kuchtová, O.: Kultúrno-historická topografia so zreteľom na dejiny národného a kultúrneho života. In: KHST, 1992. Rkp. *Príloha: Významné osobnosti vo vzťahu k architektonickým objektom* (I.Chovanová-O.Klaková: Banská Štiavnica. KHHS, 2002)

G.3. Vodné plochy a toky v území PR

Jedinečnou súčasťou prírodného a kultúrneho dedičstva Banskej Štiavnice a okolia ako baníckeho regiónu je veľká časť pôvodného vodohospodárskeho systému. Banská a úpravnícka technika bola závislá od zdrojov vodnej energie. Sieť vodohospodárskeho systému umelých vodných nádrží (tajchov), hrádzí, rozvodných jarkov a vodných štôlní sa začala budovať už v priebehu 16. a 17.storočia a dokončená bola v 18.storočí, kedy M.K.Hell naprojektoval a riadil sústavu vodných nádrží ako energetický zdroj pre čerpanie vody z baní. Samuel Mikovíny opravil staršie a pospájal ich do systému. Umelé jazerá boli využívané aj ako rezervoáre pitnej vody, proti požiaru alebo slúžili rybníkarstvu.

Z potvrdených 50 vodných nádrží sa zachovalo iba 25. Vodné nádrže sa nenachádzajú v území PR, ale v širšom Ochrannom pásme PR. Najbližšie v dotyku s PR je vodná nádrž Klinger, Červená studňa a Rozgrund – všetky vedené ako NKP. Doteraz nebol spracovaný systematický terénny výskum, ktorý by zmapoval najmä sieť rozvádzacích a zberných jarkov vodohospodárskeho systému, prípadne ďalších jeho súčastí k čomu by mohol dopomôcť

systematickejší archeologický výskum zameraný na technické dedičstvo na zemi a pod zemou. Vodné plochy a hrádze sú pomerne dobre udržiavané, i keď sa pri ich opravách používajú neadekvátne nové materiály, technologické postupy, rozmiestňujú predimenzované priepusty, čo narušuje ich pamiatkovú hodnotu. Horšie je to s prívodnými a rozvážacími jarkami, ktoré vinou zanedbávanej systematickej údržby postupne zanikajú. Vodné plochy a toky dotvárajú prírodné krajinné prostredie najbližšieho okolia PR a podieľajú sa na jej identite ako súčasti svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO ideálne spájajúc obe zložky v harmonickej jednote.

Z hľadiska pamiatkových a kultúrno-historických hodnôt treba zdôrazniť aj význam potoka Štiavnica pozdĺž ktorého sa kryštalizovalo stredoveké mesto. Potok vteká do historického jadra z údolí, zhodných s dnešnou Péchovou ulicou a Trojičným námestím. Pramene sú dodnes zachované na Hornej Resle a pod Červenou studňou. V južnej časti Radničného námestia sa obe vetvy spájajú a pretekajú kanalizáciou, vedenou čiastočne aj popod objekty na Striebornej ulici a v oblasti Tabakovej továrne v pôvodnom koryte. Zapustenie potoka pod terén je pravdepodobne dôsledok renesančnej regulácie mesta v 16.storočí. Predpokladá sa, že podzemná kanalizácia v historickom jadre môže pochádzať aj z konca 15.storočia. V JV časti – v oblasti Rubigalovského majera, prípadne predmestskej zástavby v oblasti dnešnej Tabakovej továrne sa predpokladá povrchová regulácia pôvodného toku potoka. (Vid' mapu zaniknutých objektov 07)

G.4. Súpis pôvodných názvov ulíc a námestí

Banská Štiavnica si zachovala svoje pôvodné historicko-topografické názvy, ktoré prezrádzajú vplyv nemeckého živilu. Niektoré nemecké názvy boli poslovenčené. Týka sa to najmä pomenovania ulíc a námestí, ktoré mali v minulosti nemeckú podobu dnešného názvu. Výnimku tvoria dva ústredné verejné priestory v historickom jadre mesta, ktoré v rokoch socializmu zmenili viackrát názvy. Týka sa to Kammerhofskej ulice (býv. Leninova) a Nám.SNP (Radničné, alebo Andreja Kmeťa). Takisto sa zachovali topografické názvy lokalít, banských diel, prírodných útvarov, okolo mesta: Glanzenberg, Paradajz, Kysihybel, Červená studňa,, Bieberštlôňa... V sedemdesiatych rokoch 20. storočia bolo číslovanie na štvrte mesta zrušené.

Zoznam ulíc v rámci PR:

Akademická (2005) - Akademická (1930)

A.Kmeťa (2005) - nám. SNP (1991) - Leninova (1970) – Sládkovičova (1930) - Deák Ferencz utcza (pred 1918)

Botanická (2005)

Dolná (2005) – Hviezdoslavova (1930) – Československej armády

Dolná Resla (2005) - Dolná Resla (1930) – Dolna Resla (19. storočie)

Dolná Ružová (2005) - Martina Rázusa (1991)

Družicová (2005)

Farská (2005) – Janka Kráľa (1930)

Gwerkovej (2005)

Hollého (2005)

Hellova (2005)

Horná Reslova (2005) – Horná Reslova (1930)

Horná Ružová (2005) – Ružová (1930)

J.Bottu (2005)

Kamenná (2005)

Kammerhofska (2005) - Červenej armády (1968) - Sládkovičova (1930)

Katova (2005) - Katova (1930)

Koncová (2005)

Kutnohorská (2005)

Kukučínova (2005)

Kyrmezera (2005)

Lichardova (2005) – Nová ulica (1930)

Malé Trhovisko (2005)

Mikovíniho (2005)

Na Žigmund šachtu (2005)

Novozámocká (2005)

Okružná (2005)

Palárikova (2005)

Pechova (2005) - Fučíkova (1968) - Komenského(1930) – Banicka (1930, horný koniec) –
 Zsigmondi utcza (pred 1918)
 Pod Červenou studňou (2005)
 Radničné nám.(2005) - Masarykovo (1930) – Der Untere Ring (18. storočie)
 Remeselnícka (2005)
 Sládkovičova (2005) - Legionárska (1930)
 Spojná (2005)
 Staromestská (2005)
 Staronová (2005)
 Starozámocká (2005) - Stalingradská (1968) - Starozámocká (1930) - Strelecká (aj maď.)
 Strieborná (2005)
 Tabaková (2005)
 Trojičné námestie (2005, 1970, 1930) - Der Obere Ring (18. storočie)
 Úvozná (2005)
 Václavkovej (2005) – Pod Paradajzom (1930, 19. storočie)
 Vilová (2005) - Františka Richarda Osvalda
 Višňovského (2005) – Vajanského (1930)
 Vodárenská (2005) - Nová cesta (1930)
 Záhradnícka (2005)
 Zvonová (2005)

G.5. Zaniknuté historické objekty (výkres č.07)

V priebehu storočnej existencie historického sídla sa menila neustále jeho tvár. Súčasťou urbanisticko-architektonického vývoja bolo nielen vznikanie či premeny, ale aj zanikanie architektonických solitérov aj celých stavebných a prírodných štruktúr vytvorených človekom. (Vid' mapa zaniknutých objektov). Najčastejšie to bolo v dôsledku živej pohromy, či hrubého násillia, ale často zánik spôsobila strata funkcie a tým aj významu objektu pre celú komunitu, či jednotlivca, ktorý bol jej užívateľom či vlastníkom. Miesta zaniknutých lokalít v súčasnosti poznávame nepriamo z historických pomenovaní a názvov (Staré mesto), historickej obrazovej ikonografie (pevnostný systém, kláštor dominikánov...), fotodokumentácie (mestské brány) a písomných prameňov (najstaršie osady na území PR Bana a Stivavnica). Alebo priamo prostredníctvom sporadických archeologických nálezov alebo systematickejšieho archeologického výskumu. (Staré mesto, B.Polla, J.Labuda, Š.Tóthová, Masný, V.Hanuljak). Niektoré zaniknuté objekty resp. štruktúry sa významne podieľali na vonkajšom a vnútornom obraze mesta a boli výrazom dobových individuálnych aj spoločenských potrieb mestskej komunity, odrazom stavebnej kultúry a spôsobu života obyvateľov. Miesta, kde sa nachádzajú najvýznamnejšie z nich, sú dnes zväčša významné archeologické lokality, dokonca podliehajúce legislatívnej ochrane ako NKP:

Staré mesto na temene Glanzenbergu, vďaka polohe významný dnes zaniknutý hrad, ktorý v 16.storočí zapojili do vybudovaného systému protitureckého opevnenia mesta, ešte v 18.storočí viditeľný na historických vedutách mesta.

Býv. Kláštor dominikánov – areál situovaný po SV strane stojaceho pôvodne románskeho kostola sv.Mikuláša, dnes Nanebovzatia Panny Márie. Vznik datovaný súbežne so vznikom kostola do 1.treťiny 13.storočia. V 14.storočí bol kláštorný areál doplnený do klasickej pôdorysnej skladby okolo rajského dvora vybudovaním kolmého krídla. Hoci objekty boli kontinuálne využívané až do 30.rokov 20.storočia, v roku 1933 bol kláštor zbúraný. Na mieste pôvodného kláštorného areálu s opevnením a záhradou vznikla výrazná prieluka.

Systém protitureckého opevnenia, tvorila sústava starších aj nových objektov budovaných po pol.16.stor. pod tlakom tureckej hrozby. Postupným zánikom jednotlivých prvkov fortifikačného systému sa stratila rôznorodosť a malebnosť architektonicko-urbanistickej štruktúry mesta.

Zoznam zaniknutých objektov opevnenia (podľa I.Chovanovej):

- Piargska brána (1554), v roku 1945 odbúrali tzv. Jej dolnú baštu
- Belianska brána (1588-1589) – zbúraná 1945
- Farkašova brána (2.pol. 16.stor.)-zbúraná 1788
- Antolská brána (1574) – zbúraná 1875)
- Čilingerská brána (2.pol.16.stor.), zbúraná
- Roxerova brána (2.pol. 16.stor) – zbúraná
- Vnútoraná brána v Z uzávere Radničného námestia smerom k Ružovej ulici (2.pol. 16.stor.)
- Vnútoraná mestská brána pod V nárožím kammerhofu (2.pol.16.Stor.)

- Brána na Katovej ulici (zbúraná)
- Vnútná brána na SZ nároží dominikánskeho kostola na Akademickej, zbúraná
- Kruhovú baštu v dnešnom areáli Botanickej záhrady, zbúraná
- Bašty areálu býv. Dominikánskeho kláštora (15.stor.), zbúrané
- Kruhovú baštu v opevňovacom múre SZ od Pírgskej brány, zaniknuté
- Neznámy fortifikačný objekt na úpätí Glanzenbergu, južne od Starého mesta, zaniknutý
- Bašta na tzv. Novej ceste, dnes Vodárenská ulica, zaniknuté
- Väčšina úsekov opevňovacích múrov – zaniknuté

Rubigallovský majer – areál budov so samostatným opevnením, pravdepodobne už z 15.stor., zaniknutý v r.1870, na JV okraji mesta, na mieste dnes stojí objekt Tabakovej továrne.

Kaplnka sv.Anny – pôvodne pristavaná k západnej časti radnice v roku 1507. Počas neskorobarokovej prestavby odstránená.

Býv. Zvonica – vežovitá stavba situovaná na svahu JV od vstupu do Starého zámku, do ktorej boli prenesené zvony zo zrušeného kostola, prebudovaného na pevnosť. Zanikla pravdepodobne po prestavbe zámockej veže.

Býv. Masné krámy – obchodíky mäsiarov umiestnené pod terasou na severnej strane ulice A.Kmeťa (tzv. Trotuár). Uličná čiara kompaktnej zástavby bola uskakovaná v dôsledku existencie podlubi, ktoré zanikli prestavbami fasád objektov. Vtedy asi zanikli aj krámiky.

Býv. Obytno-remeselnícka štvrť – dnes nezastavaná časť na JV okraji mesta pôvodne zastavaná jedno až dvojpodlažnou kompaktnou zástavbou remeselníckych domčekov s dielňami (fajkárska dielňa, pekáreň Margity Eisele...). V polovici 80.rokov došlo k asanácii a zániku tejto štvrte so špecifickým koloritom a geniom loci.

Objekty drevených gápl'ov – mohutné drevené kuželovité stavby v areáloch šácht, pod ktorými boli umiestnené vodočerpacie zariadenia. Na území PR sa jedná o areál Žigmund šachty.

Objekt bývalého vodojemu na....ulici, postavený na halde na parcele.....

Zaniknuté banícke usadlosti – s hospodárskym úpadkom mesta a úbytkom obyvateľstva sa spája proces stagnácie stavebnej aktivity a zanikania pôvodných stavebných štruktúr. Tento proces je čitateľný a zachytiteľný od pol.19.storočia na základe analýzy historických katastrálnych máp z r.1858, zachytávajúcich celý rad bližšie neidentifikovateľných dnes zaniknutých objektov, z ktorých podľa situovania väčšinu tvorili banícke usadlosti nad Banskou Štiavnicou.

Mapa zaniknutých objektov dokumentuje mieru narušenia autentickej štruktúry na výkrese č. 07.

G.6. Prejavy banskej činnosti na území PR

Tradičia baníctva na predmetnom území siaha podľa nepriamych dôkazov až do obdobia Keltov a Rimanov. Začiatky ťažby sa sústreďovali okolo povrchových dobývok na miestach, kde žily vychádzali na povrch. Okrem technických stavieb súvisiacich s ťažbou a spracovaním kovov (hlavne striebra) vznikali priamo na miestach aj ďalšie sídliskové objekty (obytné stavby), čo dokladajú výsledky archeologických výskumov, potvrdzujúce existenciu baní a sídliska v 11.storočí. (sídlné, hospodársko-administratívne centrum na lokalite Staré mesto). Počiatky urbanizácie sídla určovala ťažba nerastných surovín a tomu sa podriadil aj charakter urbanizmu a architektúra, vznikajúca na svahoch a v údolí Štiavnických vrchov v nasledujúcich storočiach. Povrchové dobývanie zmenilo konfiguráciu terénu, čo dokumentujú zachované odvaly, pingy a prepadliská. Po vyčerpaní povrchových nálezísk pozvanie kolonistov zo západnej Európy prevažne z nemeckých oblastí, ktorí ovládali modernejšie hĺbkové spôsoby dobývania rúd, umožnilo obrovskú hospodársku a zároveň aj umeleckú konjuktúru mesta a celého rudného revíru. Jednou z najvýznamnejších štôlní bola do konca 18.storočia Bieberštôlna, ktorú otvorili v roku 1497. Od konca 16.storočia sa drobní ťažiarci spájali do väčších banských podnikov. Najväčším banským podnikateľom v 17. a 18.storočí bol banský erár. Revolúciu v dobývaní spôsobilo prvé použitie pušného prachu v roku 1627. Hlavný problém banskej ťažby, zaplavovanie banských diel bol v 18.storočí vyriešený využitím vodnej energie na poháňanie nových čerpacích strojov. Voda sa zachytávala prostredníctvom siete umelých vodných nádrží, z ktorých sa voda rozvádzala sústavou vodovodných jarkov. Za pomoci M.K.Hella sa vytvoril vodohospodársky systém, neskôr zdokonalený S.Mikovíny, využívaný zčasti dodnes hlavne ako rezervoár pitnej vody, alebo na rekreáciu. Pokrok baníckej techniky a uplatňovanie najnovších vynálezov umožnilo založenie Baníckej akadémie so sídlom v Banskej Štiavnici - prvej technickej vysokej školy na svete. V roku 1869 sa zaznamenal prvý ročný deficit baní, čo bolo znakom upadania výnosných banských podnikov. Ťažba drahých kovov upadala v priebehu celého 20.storočia a na jeho konci došlo

k uzatvoreniu aj poslednej banskej prevádzky. Na začiatku 21.storočia banská ťažba po niekoľkých pokusoch aspoň minimálne obnoviť ťažbu celkom zanikla.

Z hľadiska kultúrno-historického významu a pamiatkových hodnôt sídla Banská Štiavnica tvoria prejavy banskej činnosti a súvisiacich činností rovnocenný pandant architektonickému a umeleckému dedičstvu. Hodnoty zachovaného kultúrneho dedičstva súvisiaceho s baníctvom (množstvo technických pamiatok – štôlne, haldy, šachty, správne budovy, lokality povrchových dobývok, pamätné miesta po šachtách) boli jedným z hlavných dôvodov zapísania územia Banskej Štiavnice a pamiatok jej okolia na Listinu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO. Bude potrebné realizovať systematický terénny výskum zachovaných banských diel, najmä v hojnom počte sa vyskytujúcich prieskumných štôlní na jednotlivých parcelách resp. v pivniciach v zadných častiach domov.

a) Na území PR sú ako národné kultúrne pamiatky (NKP) evidované:

- dedičná štôlna Glanzenberg
- Ostatné NKP sú mimo hranice PR

b) ako vytipované na zápis:

- povrchové dobývky na žile Špitaler
- šachta Žigmund
- šachta Alžbeta
- Rafael štôlna
- strojovňa vodnostĺpcového stroja pri šachte Žigmund

Ostatné vytipované sú mimo hraníc PR

Súčasťou vodohospodárskeho systému bol aj historický vodojem v sektore II (parcela č.2868), napájaný z vodnej nádrže Ottergrundu.

Za prejav banskej činnosti sú považované aj haldy hlušiny, vytvárajúce identickú súčasť urbanistického kontextu banského mesta.

G.7. Prejavy hutníckej a úpravníckej činnosti na území PR

Hutníctvo a úpravníctvo rúd je spojené s baníctvom. Na území PR sa žiadne historické prevádzky nezachovali in situ, iba v širšom okolí navrhovaného Ochranného pásma. Doklady spracovania rúd na území PR zostávajú preto v kompetencii archeologického výskumu, ktorý na území PR alebo v jeho tesnej blízkosti zaznamenal nálezy spracovania a úpravy rúd (lokality Staré mesto, hutnícka pec; početné nálezy technickej keramiky). Pre tento typ činnosti je celé územie PR perspektívnym náleziskom.

G.8. Remeslo a doplnkový priemysel na území PR

V Banskej Štiavnici ako významnou meste historického Uhorska sa od stredoveku rozvíjala popri baníctve a iných odvetviach spracovania kovov aj iná remeselná, neskôr priemyselná výroba, ktorá mala v prípade Banskej Štiavnice doplnkový charakter. Na základe hodnotnej slohovej zástavby a množstva hodnotných kamenných, drevených, kovových detailov môžeme usudzovať o vysokej úrovni remesiel zviazaných so stavebnou kultúrou a umeleckými remeslami. Aj ďalšie drobné remeslá a výrobné odvetvia sa stali pre mesto typické a objekty zviazané s nimi dotvárali historický kolorit. Na južnom predmestí mesta sa koncentrovali drobné remeselnícke prevádzky sa koncentrovali najmä na južnom predmestí, kde sa formovala štvrť remeselných domov, ktorá bola v priebehu 80.rokov 20. storočia asanovaná. (priestor dnešnej Remeselníckej ulice). Z hľadiska kultúrno-historických hodnôt je dôležité vyzdvihnúť odvetvia:

- *umelecké kováčstvo*: V súvislosti so spracovaním kovov nepriamo súvisí rozvoj kováčstva, umeleckého kováčstva, umeleckého zámočníctva, ktoré našlo svoje uplatnenie hlavne v architektúre. Zachovali sa doklady najmä barokových a klasicistických mreží, zábradlí, balkónov, dverových výplní, kovaných plechových alebo mrežovinových vstupných výplní. V 2.polovici 19.storočia vyvrcholilo umelecké kováčstvo a zámočníctvo v Štiavnici v diele majstra Karola Fizelyho, ktorý zanechal stopy svojej dielne v interiéri PR v podobe množstva bránok, resp. mrežových výplní vstupných bránok, kovových plotov, ohradiek, zábradlí, schodiskových zábradlí, kovových kvetináčov...

- *fajkárstvo*, významné remeslo, ktoré preslávilo Štiavnicu mimo hraníc mesta, vyhľadávané hlinené fajky-štiavničky. Vo fajkárskejších dielňach pracovalo niekoľko generácií fajkárov (Zachar, Môcik, Ahnert, Honig a ďalší). Logickým vyústením tejto tradície bolo založenie Tabakovej továrne v r.1870-71, ktorá zanikla v 90.rokoch 20. storočia.

- *pletiarstvo a pradiarstvo* má v meste tradíciu, podľa písomných prameňov od polovice 18.storočia, ale ktorá môže byť aj staršia. Remeslo malo doplnkový charakter (prvá centrálna pradiareň bola zriadená baníckou bratskou pokladnicou). Korene jedného z dodnes funkčných podnikov Plety siahajú do roku 1904.

Zachovaná historická obrazová dokumentácia z prelomu storočia dokumentuje čulý obchodno-remeselnícky duch v uliciach mesta plného drobných obchodných a remeselných prevádzok v prízemných meštianskych domov.

G.9. Tradície školstva na území PR

Územie PR Banská Štiavnica zahrnuje v sebe početnú skupinu (t.č.29 objektov) historických školských stavieb, ktorá avizuje bohatú tradíciu školských inštitúcií v meste. Význam najmä odborného školstva prekročil hranice mesta a ovplyvnil dejiny školstva a vedy aj za hranicami Európy.

Písomné pramene dokladajú existenciu škôl v meste v 14. a 16. storočí. V súvislosti s víťazstvom reformácie vzniklo v meste evanjelické gymnázium, ktorému mesto v roku 1550 postavilo vlastnú budovu. V roku 1827 novú klasicistickú budovu Evanjelického lýcea v hornej časti nám.sv.Trojice. V snahe o rekatolizáciu založili jezuiti po svojom príchode do mesta v roku 1648 katolícke gymnázium, ktoré po zrušení rádu v r.1773 pripadlo piaristom.

Najväčší význam pre dejiny banskoštiavnického školstva, ktorý prerástol hranice monarchie, bolo založenie Baníckej akadémie v roku 1762 - prvej vysokej školy svojho druhu na svete. Zriadením tejto inštitúcie, ktorá pôsobila vo viacerých domov v meste, sa Banská Štiavnica stala európskym strediskom banskej a hutníckej vedy a príbuzných odvetví. V roku 1824 sa s akadémiou zlúčil v roku 1808 založený Lesnícky inštitút do Baníckej a lesníckej akadémie. Na škole sa profilovali a pôsobili vynikajúce osobnosti vedy a techniky baníctva a hutníctva, ktorým prostredie Banskej Štiavnice umožňovalo uplatňovať vedecké poznatky v praxi. Po roku 1918 sa škola presťahovala do Šoprone.

Koncom 19.storočia obohatila historickú urbanistickú štruktúru mesta enkláva účelových školských stavieb Baníckej a lesníckej akadémie s Botanickou záhradou, štvrtou secesných viliek pre profesorov a monumentálna, ktorú v rokoch 1913 -1914 doplnila secesná budova katolíckeho gymnázia.

Na silnú tradíciu školských inštitúcií v Banskej Štiavnici sa nadviazalo aj po 2.svetovej vojne vytvorením novej štruktúry všeobecno-vzdelávacích a stredných odborných škôl. Umožnila to snáď aj priestorová kapacita, ktorú ponúkala existencia početných historických školských budov na území mesta. Perspektívu ďalšieho udržiavania tejto tradície naznačuje etablovanie sa vysokého školstva od 90.rokov 20.storočia v meste. (TU Zvolen, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica; Fakulta architektúry STU Bratislava).

G.10. Tradícia zdravotníctva PR

História zdravotníctva v Banskej Štiavnici tvorí súčasť pozoruhodných dejín tohto mesta. Rizikové zamestnanie a práca v ťažkých podmienkach pod zemou vytvárala predpoklady na zaoberanie sa problematikou zdravia baníkov a hutníkov. Záznamy z 14. a 15.storočia dokladajú na území mesta existenciu nemocnice. Kostol sv.Alžbety bol špitálskym kostolom a podľa tradície týchto stavieb bol situovaný na okraji mesta v blízkosti xenodochia. Po odchode dominikánov presťahovala sa v 15.storočí nemocnica do priestorov kláštora.

Od roku 1650 bola zriadená 1.špecializovaná banská nemocnica v časti Piarg (Štiavnické Bane). V roku 1790 bola presťahovaná do tzv. Gerambovského domu na Pechovej ulici, kde sa starali o pacientov mestskí lekári. Erárna banská nemocnica bola presťahovaná z Piargu do budovy pod Kalváriou, predtým gerambovskou rezidenciou. Mestská nemocnica fungovala v budove na Pechovej až do konca 80.rokov 20.storočia. Mala samostatné infekčné oddelenie v objekte na Novozámockej ulici.

G.11. Umelecké tradície na území PR

Románske umenie v meste reprezentuje architektúra dvoch kostolov a cintorínskej kaplnky, bez zachovania náročnejšej sochárskej výzdoby. Obmedzuje sa iba na jednoduché konštrukčné detaily štvrtkruhovej konzoly a jednoduchého hranolového rebra krížovej klenby tzv. lombardského typu. Zaujímavé ukážky románskej drobnej architektúry a architektonickej plastiky reprezentujú kamenné krstiteľnice v lapidáriu múzea na Starom Zámku. Jedinečným príkladom románskeho kameňosochárstva v slovenských pomeroch je ukážka situovaná v najbližšom okolí

mesta – vstupný ústupkový portál kostola sv.Egídia v Iliji s abstraktnou plastickou ornamentikou, zaraďujúcou portál do skupiny pamiatok írsko-škótskeho románskeho štýlu.

Najmä umenie neskorej gotiky na území mesta dosiahlo v oblasti architektúry (prestavba dvoch románskych a výstavba dvoch nových kostolov sv. Kataríny a Panny Márie Snežnej), sochárstva a maliarstva najmä vďaka dielu Majstra MS európsku úroveň. Fragmenty hlavného krídlového oltára kostola sv.Kataríny (1488-1500), sú deponované v galérii J.Kollára – plastiky sv.Kataríny a Barbory v nadživotnej veľkosti, tabuľa s výjavom Narodenia v kostole vo sv.Antone, ďalšie časti sa nachádzajú v Kresťanskom múzeu v Ostrihome a inde. Kvalitné ukážky neskorogotického sochárstva a nástenného maliarstva predstavuje kamenná figurálna výzdoba a torzo výjavu Posledného súdu v presbytériu kostola.

K poslednému výraznému výkonu sa výtvarné umenie v Banskej Štiavnici vypälo v 18.storočí, kedy najmä jezuiti, komorskí grófi, ale aj mesto a bohatí ťažiarci boli hlavnými objednávatelmi umeleckých diel. Autormi boli zdomácnení rakúski architekti, sochári a maliari. Dôležité pre výtvarné dejiny mesta sú mená sochára Dionýza Stanettiho (najmä v rokoch 1745-1767, autora súsošia sv.Trojice), Františka Rössnera (Mariánsky stĺp) a maliara Antona Schmidta (návrhy na slávobrány k návštevám cisára Františka Lotrinského a Jozefa II., Leopolda II., freska na býv. rezidencii jezuitov).

V moderných dejinách výtvarného umenia 20.storočia je významným účinkovaním maliarov Jaroslava Augustu (1878-1970), Edmunda Gwerka (1895-1956) a Jozefa Kollára (1899-1982).

H. Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany

Územie historického sídla Banskej Štiavnice v súčasnosti prekrývajú 3 schválené chránené územia s rôznym typom ochrany: Svetové prírodné a kultúrne dedičstvo UNESCO, CHKO Štiavnické vrchy, Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica a Kalvária. (Ochranné pásmo PR Banská Štiavnica a Kalvária je v štádiu pripomienkového konania).

„Špecifikum kultúrohistorických hodnôt chráneného územia UNESCO spočíva v tom, že v rámci prírodných zložiek prostredia je časť z nich fixovaná v rámci vegetačných štruktúr prostredia. Prelínajúce sa abiotické (stavebné a technické) a biotické (prírodné) prvky kultúrnej krajiny, na ktorých vzniku sa podieľal človek, tu predstavujú pozoruhodnú jednotu a doklady kultúrneho historického vývoja územia a sú predmetom verejného záujmu a ochrany. Zánikom či prestavbou jedného z nich je poškodzovaný a zoslabovaný aj druhý komponent tejto jednoty.“(cit. Podľa Lalkovej, 2002, s.12). *Vysoká miera nadštandardných hodnôt sa koncentruje najmä v území Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica a v jej Ochrannom pásme.*

Hodnoty historického sídla Banskej Štiavnice sú definované najmä vysokou mierou zachovanej prírodno-urbanistickej konglomerácie chráneného územia svetového dedičstva UNESCO, umiestnenej v údolnej polohe v strede CHKO Štiavnické vrchy. Sídlu si zachovalo svoju ustálenú historickú urbanisticko-architektonickú štruktúru, jedinečný prírodný charakter, ktorý spočíva v harmonickom zastúpení zelene v intraviláne mesta, s pozvoľným kombinovaním prirodzeného a kultúrneho prírodného prostredia, kumulujúcim v kompaktnej štruktúre historického jadra. Krajinný rámec tvorí kultúrna krajina. Ide o samotné mesto, jeho predmestia i s celým komplexom technických pamiatok na teréne aj pod terénom s prírodnou zložkou stáročia formovanou človekom.

Vzhľadom na skutočnosť, že predmetom Zásad ochrany pamiatkového územia je územie PR, ktoré nemá vizuálne jednoznačne vymedziteľné hranice, ale pozvoľna prechádza rôznou mierou kompaktnosti a rozvoľnenosti historickej stavebnej štruktúry do prírodného prostredia chráneného územia svetového dedičstva UNESCO, v strede CHKO Štiavnické vrchy, je potrebné hodnotiť jeho jednotlivé časti v celkovom kontexte chráneného územia.

Vzhľadom na skutočnosť, že predmetom ochrany sa stávajú všetky prejavy činností na území do druhej polovice 20.storočia, bolo možné ako **základné kritérium hodnotenia v urbanistickej dimenzii považovať zachovanie charakteristických znakov historickej konglomerácie** v čo najväčšej miere tak vo vzťahu k celku, ako aj k jednotlivým sektorom, vykazujúcim typické znaky hodnôt uvedeného typu.

Pri jednotlivých typoch a stupňoch ochrany (PR, OP, UNESCO, CHKO) je možné definovať:

- a) potrebu ochrany prirodzeného prírodného kontextu oblasti CHKO vo vzťahu k historickej konglomerácii územia UNESCO
- b) potrebu ochrany historickej konglomerácie sídiel a kultúrnej krajiny územia UNESCO, súvisiacou s banskou činnosťou na území a v historickom sídle Banská Štiavnica
- c) potrebu ochrany bezprostredného predpolia oboch pamiatkových rezervácií – navrhovaného OP Banskej Štiavnice (je možné, že dôslednejšou analýzou uvedených typov hodnôt by sa zistilo, že spôsob ochrany územia UNESCO bude zodpovedať spôsobu ochrany OP), problém súčasnej legislatívnej ochrany
- d) potrebu ochrany samotného historického jadra s areálom Kalvárie, zodpovedajúci územiu dnešnej PR
- e) ochrana kultúrnej krajiny

Z uvedeného vyplýva kombinovaná legislatívna ochrana tak prírodného ako urbanizovaného prostredia, zabezpečená najvyšším stupňom ochrany, zodpovedajúcej Svetovému kultúrnemu dedičstvu.

Definovanie predmetu ochrany územia PR a OP

- **autentické typy urbanisticko-architektonických štruktúr, vznikajúce ako dôsledok rôznych typov kultúrnych činností**
- **autentické typy prírodných štruktúr (primárna a sekundárna štruktúra krajiny)**
- **spolupôsobenie prírodného a urbanistického rámca vo vizuálno-kompozičných vzťahoch**

H.1. Zachovanie urbanisticko-historických hodnôt štruktúry územia

H.1.1. Urbanistické hodnoty štruktúry OP a PR. (mapa č.03)

Banská Štiavnica sa rozprestiera na území mimoriadne členitom, rovnako z hľadiska priestorového ako aj z hľadiska výškových rozdielov na pomerne malej ploche, čo vytvára veľmi bohatý terénny reliéf a možnosti rôznorodých pohľadov v ňom. Štruktúru prírodného priestoru vytvárajú vo zvlnenom terénnom povrchu jednotlivé vrchy Štiavnického pohoria, ktoré doslova obkolesujú mesto, zasadené do úvalu medzi nimi. Na západnej strane Paradajz, na severe Glanzenberg a v pozadí Snoža v susedstve so Žakýlskym hradom, na východnej strane v bližšom pláne Ostrý vrch s areálom Kalvárie, v pozadí so Strelkou a Skalkou. Na južnej strane sa v bližšom pláne týči nad mestom Svätotrojičný vrch a Vtáčnik a nad tým všetkým sa vypína legendárny najvyšší vrch Sitno.

Terénny reliéf s jednotlivými vrchmi vytvára mimoriadne pôsobivé prostredie. Štruktúra prírodného priestoru umožňuje malebný pohľad z ktorejkoľvek prístupovej strany na mesto a naopak. Navrhované vymedzenie OP Banskej Štiavnice rešpektuje prvý pohľadový plán, vymedzený hmotami vrchov Svätotrojičný vrch, Roveň, Paradajz, Tanád, Glanzenberg, Ostrý vrch a lesný porast nad Starým ihriskom. Dramatická konfigurácia terénu umožňuje *líniové vnímanie HJ po vizuálnej hrane*, danej spojnicou vrcholov svahov (v prvom pohľadovom pláne arboretum Kysihýbeľ a Lintich v druhom pohľadovom pláne), vytvárajúcich priestor údolia, vymedzeného pre rozvoj historického sídla. Smerom na juh sa vymedzenie intravilánu mesta vrchmi stráca. Vrchovinný charakter prírodného rámca jednoznačne vymedzujúci historické jadro na dne údolia, sa postupne stráca v mierne zvlnenom pahorkatinnom rámci smerom na JV.

Historické jadro je komponované ako organická štruktúra, osadená s rôznou mierou kompaktnosti do spodnej časti kľukatého údolia. Je bezprostredne vizuálne späté s prírodným pozadím hornej časti svahov a s ich vrcholmi. Naopak, areál Kalvárie tvorí ucelený súbor, daný architektúrou na kužeľovitom svahu Ostrého vrchu. Táto vizuálna dominanta vytvára pandant historickému jadru v bezprostrednej blízkosti, zároveň je integrálnou súčasťou historického sídla v prírodnom rámci okolitého kontextu z diaľkových pohľadov. Táto pôvodná väzba je v súčasnosti prerušená neadekvátnou intenzitou dopravy v pôvodnom priestore pešej komunikácie, ako aj degradáciou areálu majera a poľnohospodárskej usadlosti v severnej časti bývalej spojnice.

Hodnotenie miery narušenia tejto kompozičnej charakteristiky pôvodného historického sídla bolo dôvodom pre definovanie rušivých (prípadne neutrálnych) zásahov do vonkajšieho obrazu. Pretože územie PR je až na malú výnimku v južnej časti autenticky zachované, posudzovali sa miera narušenia vonkajšieho obrazu mesta v polohe OP. Miera rušivosti štruktúr výrazne súvisí s ich pohľadovou exponovanosťou v jednoznačnej konfigurácii terénu.

Na základe kombinácie miery zachovania pôvodnosti štruktúry a jej vizuálnej exponovanosti sa územie OP dalo rozdeliť na:

- autenticky zachovanú v plnom rozsahu – južná, západná a čiastočne severná plocha navrhovaného OP (sektor VII, XVI)
- bodovo narušenú prírodnú štruktúru – výrazne pohľadovo exponovanú (sektor VIII)
- pohľadovo neexponovanú (sektor XVIII)
- plošne narušenú a pohľadovo exponovanú na úpätí Kalvárie (sektor XVII)
- plošne narušenú, čiastočne alebo vôbec pohľadovo neexponovanú na plochách neutrálnej a rušivej novodobej zástavby sektorov (sektory IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV)

Vzhľadom na dramatickosť a nepravidelnosť terénu je **treba zohľadňovať aj dotykové územie z odvrátenej strany svahov**, tvoriacich vizuálnu hranicu extravilánu sídla. Tu je treba perspektívne určiť najmä pohľadové kužely, identické s priehľadmi na historické sídlo v kontexte definovaného vizuálneho kotla historického jadra. Na území navrhovaného OP vo vizuálnom kontakte s historickým sídlom sa preto hodnotné pohľadové kužely nedefinovali jednotlivito. Možnosť atraktívnych pohľadov na tomto území je prakticky v celom vizuálnom kotli.

Celé územie PR predstavuje výrazne zachované organické mesto s hierarchizovanou štruktúrou, mierne narušené v JV časti. Je typické vyformovaním stabilizovaných štruktúr (viď delenie územia na sektory), so špecifickými charakteristikami. Urbanistickej zástavbe, špecifickej pre jednotlivé typy sektorov (kompaktná UŠ v sektore I, rozvolnená zástavba jednopodlažných objektov v sektore II, zdevastovaná soliterna zástavba v sektore III, zachovaná monumentálna soliterna zástavba v sektore IV, zaniknutý súbor hradiska v sektore V a súbor solitérov symbolického významu v sektore VI) zodpovedá aj iný typ regionálnej zástavby.

H.1.2. Architektonické hodnoty objektivej skladby a príľahlých priestorov v PR

výkres č.04 (1.2.2)

Bonita objektivej skladby bola posudzovaná z hľadiska:

- architektonickej a umeleckohistorickej hodnoty objektu
- historického významu objektu
- miera narušenia štýlového (slohového) výrazu objektu
- pri neutrálnych, narušených a rušivých objektoch bola okrem architektonicko-umeleckej kvality hodnotená miera narušenia historického urbanistického konceptu (kontextu)

H.1.2.1 Charakteristické znaky objektivej skladby jednotlivých typov urbanistických štruktúr (sektorov) - regionálne znaky architektúry

Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica na svojom území koncentruje množstvo architektonických objektov diferencovanej typologickej charakteristiky, ktoré v sebe sústreďujú rôznu mieru architektonických, umelecko-historických a estetických hodnôt.

Slohová solitérna architektúra - V prvom rade je to početná skupina monumentálnych sakrálnych architektúr, ktoré vďaka svojej architektúre, výtvarnej výzdobe svojim významom prekračujú hranice regiónu, či štátu a zaraďujú kultúrne dedičstvo mesta do zlatej pokladnice európskej umeleckej - architektonickej a výtvarnej kultúry. Kostol sv.Kataríny s unikátnym dispozičným riešením a konštrukciou sieťovej klenby, uplatnením kamennej a drevenej figurálnej plastiky, so zachovanou nástennou maľbou Posledného súdu; kostol Panny Márie Snežnej s krúženou neskorogotickou klenbou vo svätyni, alebo dve románske trojloďové baziliky zasvätené Panne Márii, z ktorých jednu unikátnym spôsobom prestavali na renesančnú pevnosť; evanjelický kostol s originálnym priestorovým riešením trojpodlažných galérií s eliptickým pôdorysom lode, zaklenutej kupolou. Okrem originálnych priestorových konceptov, náročnej výtvarnej výzdoby vynikajú architektúry zasadením do prostredia. Nachádza sa v sektore I v kompaktnej zástavbe historického jadra.

Zvláštnu skupinu tvoria **objekty drobnej architektúry a architektonickej plastiky** rôznej úrovne od kvalitného umeleckého diela (stĺp sv.Trojice, Immaculata) po prejavy ľudového umenia hojne sa uplatňujúce v interiéri mesta: votívna plastika, súsošia, božie muky, kaplnky, kríže. Vyvrcholením tohto typu architektúry je urbanisticko-architektonický komplex Kalvárie, spájajúci prírodný prvok, s architektúrou a výtvarným umením (sektor V). Tieto objekty sú rovnomerne rozsiate po celom území PR, ba aj OP. V sektore I dominujú objekty vysokej slohovej kvality, v sektoroch II, III skôr prejavy ľudovej tvorby, vhodne dopĺňujú kolorit prostredia.

Najpočetnejšia z hľadiska architektonických, umelecko-historických a výtvarných hodnôt je **profánna slohová architektúra meštianskych domov a patricijských palácov**, koncentrovaná okolo námestia sv.Trojice, Radničného námestia a pozdĺž ulice Andreja Kmeťa. Významné sú výstavnosťou, priestorovým riešením (mázhaus), uplatnením množstva kvalitných kamenárskych a iných remeselných a umelecko-remeselných a výtvarných detailov prevažne z obdobia neskej gotiky, renesancie a barokového klasicizmu. Sporadicky možno nájsť unikátne doklady nástennej figurálnej či ornamentálnej maľby – unikátnym objavom je rozsiahla neskorobaroková maliarska výzdoba v objekte býv. nemocnice. Zaujímavosť z umelecko-historického hľadiska zvyšuje starobylosť týchto objektov, ktorých dnešná podoba je výsledkom komplikovaného stavebného vývoja pôvodného gotického miestami ešte románskeho domu, ktorý stál na parcele (doklady románskej architektúry v domoch na Striebornej, Radničnej, A.Kmeťa) a zviazanosť objektov s banským dielom pod alebo v zadných častiach objektov. Tento typ objektov sa nachádza výlučne v historickom jadre mesta, v sektore I. (Podrobnejšia analýza pozri: O.Klaková: Zásady pamiatkovej starostlivosti v MPR Banská Štiavnica. Časť: Historický objekt. 1999)

Výrazným zdrojom architektonických, umelecko-historických a výtvarných hodnôt sú aj **solitery profánnej slohovej architektúry** – radnica, Kammerhof, Klopačka, býv. rezidencia jezuitov alebo **areály školských budov** s kvalitnou slohovou architektúrou poslednej tretiny 19. a začiatku 20.storočia. Tieto architektúry sú v dobrom stave, sú udržiavané.

Pandantom sakrálnej votívnej architektúre a plastike sú v profánnom prostredí kamenné fontány, verejné studne, ktoré sa nezachovali, ale na základe historickej obrazovej dokumentácie sa dozvedáme o ich existencii a dotváraní verejných mestských priestorov.

Vyššie uvádzaná architektúra vykazuje čisté slohové resp. štýlové prejavy na úrovni dobového formálneho jazyka. (sektor I). Tento typ architektúr sa nachádza v sektore I a IV.

Banické osídlenie sa nachádza na území, ktoré bolo zahrnuté do Pamiatkovej rezervácie až v roku 2000. Jeho hlavná hodnota je v dotváraní zázemia slohovej architektúre historického jadra a v harmonickom súlade architektúry týchto objektov s krajinou a prírodným prostredím.

V zástavbe na tomto území prevládajú hodnoty architektonické nad umelecko-historickými a výtvarnými. Ich nositeľom medzi iným je adekvátnosť vyjadrenia funkcie architektúrou, regionálne zafarbenie architektúry tradicionalisticky prijímajúcej a udržiavajúcej výdobytky najmä barokových a klasicistických slohových impulzov až do začiatku 20.storočia. Zviazanosť s tradičným životným štýlom, hospodárením a s domácou regionálnou stavebnou kultúrou v osadení do terénu, dispozičným riešením (trojpriestor), tvarom strechy, so sprievodnými výrazovými prvkami barokizujúceho a klasicizujúceho tvaroslovia a uplatnením tradičných materiálov (nepálené tehly, kamenné lomové murivo) nesie v sebe atribúty ľudovej architektúry.

Pamiatkové hodnoty týchto objektov ohrozujú z jednej strany ambície ich majiteľov radikálne prestavať a upraviť, bez rešpektovania regionálnych znakov architektúry, používajúc novodobé materiály, zväčšujúc otvory, prístavbami neadekvátne zväčšujúc objemy atď. a z druhej strany zanedbávanie údržby, alebo až opustenie objektu a z toho vyplývajúci zlý stavebno-technický stav, vedúci až k zániku domu.

Tento typ architektúry dominuje v sektore II. K tomuto typu architektúry možno priradiť na území PR zachovanú jediná a snáď poslednú poľnohospodársku usadlosť pod Kalváriou.

Areály a objekty historických banských a hutníckych prevádzok obsahujú v jadre barokové prízemné resp. dvojpodlažné objekty, ktoré slúžili ako správne budovy jednotlivých štôlní či šacht. Ovplyvnila ich baroková slohová architektúra a neskôr klasicistické prestavby. Niektoré objekty po zániku ťažby zmenili funkciu aj výraz, iné chátrajú. Často je ich najbližšie prostredie znehodnotené utilitárnymi novostavbami v ich okolí. (areál Žigmund šachty).

V prípade **areálov a objektov historických priemyselných prevádzok**, ktoré boli budované v súvislosti so zaníkaním baníctva, je nositeľom ich skromnejšej architektonickej hodnoty štýlové riešenie fasád s uplatnením striedamejšieho štukového výtvarného detailu, účelová dispozícia. (Pražiareň kávy, Schindlerova továreň, Tabaková továreň).

Architektonické hodnoty historických objektov a skupín budov na území sídla boli ťažiskovým dôvodom na vyhlásenie pamiatkovej rezervácie.

H.1.2.2 Národné kultúrne pamiatky

Objekty, ktoré sú národnými kultúrnymi pamiatkami a vykazujú pamiatkové hodnoty: architektonické, umelecko-historické, historické, estetické, urbanistické.... (Pozri prílohu).

H.1.2.3 Objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF

Objekty, ktoré majú vysokú mieru architektonických, umelecko-historických, historických, estetických hodnôt, ktoré vytvárajú predpoklady na vyhlásenie objektov za národné kultúrne pamiatky. Ešte nie sú kultúrnymi pamiatkami, ale sú v štádiu prípravy na zápis do ÚZPF:

Sú to objekty na parcelách č. 2008, 2180/17, 2180/20, 2180/23, 2315, 2369, 2514, 2554, 2558, 2589, 2659, 2857, 2884, 2885, 2925, 2962, 2988/1, 2993, 2998, 3061, 3064, 3099, 3172, 3189, 3308, 3381, 3392, 3434, 3476, 3547, 3561/1, 3579/1, 3579/3, 3603, 3608, 3741, 3745, 3748, 3763, 3765, 3774, 3776, 3778, 3786, 3789/1, 3792, 3796, 3832, 3835/3, 3838/1, 3838/2, 3844, 3880, 3916, 3947, 3967, 4000, 4015, 4817/1, 4819, 4824.

H.1.2.4 Objekty vytipované na zápis do ÚZPF

Historické objekty, ktoré nie sú národnými kultúrnymi pamiatkami, ale majú predpokladané architektonické, umelecko-historické, kultúrno-historické hodnoty, ktoré treba overiť architektonicko-historickým, archeologickým resp. zisťovacím reštaurátorským výskumom:

Sú to objekty na parcelách č. 2029, 2031/1, 2033, 2040/1, 2045, 2070, 2079, 2083, 2085, 2087, 2094, 2136/1, 2186, 2224, 2247, 2335, 2371, 2342, 2383, 2390/1, 2390/2, 2551, 2572, 2597, 2633, 2604, 2652, 2657, 2674, 2678, 2680, 2691, 2711, 2720, 2731, 2733, 2820, 2852, 2986, 2889, 2897, 2906, 2911, 2915, 2933, 2985, 2996, 3012, 3017, 3027, 3056, 3067, 3081, 3136, 3144, 3152, 3153, 3176, 3221, 3248, 3253, 3326, 3336, 3372, 3384, 3386, 3390, 3455, 3474, 3478, 3480/1, 3482, 3495, 3504, 3507, 3509, 3516, 3574, 3576, 3577, 3580, 3591, 3597, 3598, 3606, 3782, 3784, 3886, 3898/1, 3910, 3930, 3933, 3965, 3973, 3984, 4025/1.

H.1.2.5 Objekty dotvárajúce historické prostredie

Historické objekty (postavené do konca začiatku 20.storočia) a novodobé objekty, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami, ale vhodne dotvárajú prostredie PR (objekty s priaznivým hmotovým a architektonickým dopadom na prostredie PR). Radia sa sem:

- a) historické objekty, ktoré sú kompatibilné s typickou zástavbou situovaním na parcele, v hmote, typologickým zameraním, vo výraze mierne redukované, ale štýlovo identifikovateľné s menšou mierou novodobej prestavby.
- b) novodobé štýlové objekty (sorela, funkcionalizmus, klasicizujúca moderna), situovaním a hmotou, vyžadujúce si menšie, alebo žiadnu úpravu.

Sú to objekty na parcelách č. 2000, 2005, 2036, 2043, 2049, 2052, 2053, 2057/1, 2101, 2122, 2126, 2129, 2134, 2146, 2189, 2193, 2195, 2198, 2197/1, 2202, 2204, 2210/1, 2211, 2213, 2219, 2231, 2238, 2241, 2243, 2245, 2254, 2256, 2263, 2263/5, 2265, 2275, 2282, 2289, 2293, 2317, 2319, 2328, 2337, 2398, 2505, 2534, 2537, 2551, 2563/1, 2563/2, 2567, 2569, 2581, 2583, 2598, 2600, 2611/1, 2615, 2630, 2631, 2682, 2685, 2695, 2697, 2699, 2703, 2704, 2707/2, 2723, 2725, 2728, 2742, 2744, 2747, 2750/2, 2836, 2838, 2848, 2871, 2875, 2877, 2918, 2919, 2929, 2933, 2935, 2937, 2947, 2949, 2953, 2959, 2963, 2964, 2969, 2995/2, 2973, 2975, 2977, 2980, 3014, 3018, 3020/1, 3020/2, 3045, 3050, 3072, 3099/1, 3101, 3103, 3111, 3118, 3147, 3150, 3166, 3185, 3237, 3239, 3250/2, 3251, 3263, 3266, 3271, 3283, 3287, 3290, 3294, 3296, 3300, 3303/1, 3313, 3316, 3320, 3323, 3330, 3331, 3334, 3341, 3345, 3356, 3358, 3359, 3361, 3368, 3422, 3433, 3445, 3447, 3471, 3473, 3498, 3502/2, 3503, 3511, 3513, 3519, 3539, 3548, 3558, 3575, 3593, 3595, 3601, 3603, 3611, 3617, 3619, 3767, 3877, 3892, 3896, 3903/2, 3914, 3926, 3928/1, 3931, 3940/1, 3942/1, 3944, 3956/1, 3963, 3975, 3992, 3996, 4003, 4004, 4011, 4012, 4017, 4029, 4042.

H.1.2.6 Objekty novodobé - neutrálne, nerušiace historické prostredie

Objekty, ktoré nie sú národnými kultúrnymi pamiatkami, ale ktoré nerušia PR (objekty bez výrazných pamiatkových a architektonických hodnôt, v dobrom stavebno-technickom stave). Radia sa sem:

- a) historické objekty (postavené do začiatku 20.storočia), ktoré sú kompatibilné s pôvodnou zástavbou PR situovaním, osadením na parcele, hmotou, štýlovo vôbec, alebo iba ťažko identifikovateľné, so silnou mierou novodobých úprav resp. prestavieb dispozície a redukciou pôvodného výrazu fasád.
- b) novodobé bez štýlového výrazu, situovaním, osadením na pozemku, hmotovo kompatibilné s prostredím.

Sú to objekty na parcelách č. 2073/1, 2082, 2090, 2091, 2104/1, 2108, 2113, 2115/1, 2115/2, , 2124, 2132, 2269, 2290, 2298, 2299/5, 2299/4, 2312, 2329/3, 2331, 2340, 2346/2, 2346/3, 2363, 2375, 2576, 2590/3, 2593, 2595, 2606, 2608, 2620, 2622/2, 2638/1, 2697, 2716, 2727/1, 2737, 2764, 2801, 2847, 2912, 2944, 2957, 3000/1, 3009, 3059, 3069, 3105, 3242, 3277/4, 3298, 3306, 3310, 3339, 3343, 3353, 3423, 3436, 3489, 3500, 3532/1, 3536, 3542/1, 3560, 3618, 3840, 3846, 3848, 3849, 3887, 3894, 3900, 3901, 3902, 3916, 3955, 3957, 3959, 3979, 3985/2, 3988/2, 4002, 4005, 4036, 4038/2.

H.1.2.7 Objekty rušivé

H.1.2.7.1 Objekty narušené

Historické objekty, ktoré nie sú kultúrnymi pamiatkami, ale ktoré vyžadujú úpravu s potrebou hmotovej alebo výrazovej korekcie, postavené do začiatku 20.storočia, veľmi silne narušené radikálnou prestavbou hmoty, dispozície do takej miery, že sa stali nekompatibilné s historickou zástavbou PR. Objekty, u ktorých nastala nie redukcia, ale radikálna zmena výrazu. Aj napriek skutočnosti, že miera ich narušenia voči historickému urbanistickému konceptu bola rôzna, dominantným pri ich vytipovaní sa stal fakt, že neadekvátnou prestavbou bola narušená architektonická autenticita pôvodne historického objektu:

Objekty na parcele č. 2046, 2055/1, 2064/2, 2144, 2148, 2149, 2178, 2277/2, 2339, 2364, 2375, 2380, 2392/1, 2736, 2769/2, 2844, 2854, 2864, 2965, 3003, 3011, 3263, 3279, 3347, 3453, 3469, 3487, 3522, 3613/3, 3621, 3713, 3773/3, 3786, 3792, 3795, 3906, 3916, 3982/3, 3983/1, 3984, 4010/3, 4030.

H.1.2.7.2 Objekty novodobé, rušiace historické prostredie

Ide o nové objekty – stavby utilitárneho charakteru (garáže, transformačné stanice, prístavky, hospodárske objekty, provízórne objekty, prístrešky, technické stavby...) veľmi rušivé osadením, hmotou, bez výrazu alebo silno kontrastujúce s historickou zástavbou PR. Prípadne ide o novostavby rodinných domov, ale štýlovo nerešpektujúcich regionálne znaky architektúry a uplatňujúcich v tradičnom prostredí nehodnotný funkcionalizmus (domy pod Kalváriou), neadekvátne historizmy (secesia, baroko) (Horná Resla), alebo cudzie kultúrne vzory (tirolský dom, veľkomestská vila amerického typu). Pri objektoch tohto typu sa vyhodnocoval tak

neadekvátny architektonický výraz vo vzťahu k tradičnému historickému prostrediu (regionálne znaky architektúry), ako aj ich rušivé pôsobenie v pohľadovo exponovaných častiach urbanistického kontextu, ako aj provizórnosť riešení (šopy, výrobné haly, garáže...).

Sú to objekty na parcelách č.:

2005 (dva objekty na dvore Tabačky), 2027, 2035, 2189/1 (prístavba), 2190/2, 2190/5, 2190/6, 2190/7, 2190/8, 2190/9, 2190/10, 2190/11, 2190/12, 2190/13, 2190/19, 2257, 2278/1, 2326/1, 2337, 2341, 2344/3, 2530(novostavby), 2531, 2535, 2536, 2537, 2538, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548/2, 2548/3, 2567 (prístavba), 2605, 2648, 2802, 2819, 2871 (krídla), 2957 (objekt na parcele domu), 2978, 3030/2, 3262, 3281, 3395, 3423(prístavba), 3753, 3754, 3755, 3756, 3757, 3758, 3778, 3932, 3981, 4818, 4848, 4849, 4851, 4855, 5080, 5083, 5088, 5094/5, 5096/3, 7523/1, 7549/2, 7549/19, 7549/33, 7549/8, 7550.

H.1.2.8 Architektonické dominanty

Historické sídlo Banskej Štiavnice je typické gradačným charakterom všetkých urbanistických štruktúr, ktoré vo vizuálnych priehľadoch kumulujú v dominantách. Jednotlivé typy dominant boli odstupňované tak vo vzťahu k primárnemu významu dôvodu ich vzniku, ako aj polohou v dynamickej konfigurácii terénu. V prípade Banskej Štiavnice neplatí všeobecné pravidlo – čím väčší objekt, tým významnejšia dominanta. Z tohto dôvodu bolo možné dominanty rozdeliť do troch základných skupín:

- *Krajinné dominanty*, uplatňujúce sa v krajinných aj sídelných priehľadoch, stojacich na vrcholoch, prípadne pohľadovo exponovaných častiach svahov. (Kalvária, Starý zámok, Nový zámok).
- *Sídelné dominanty významných solitérov*, s monumentálnymi rozmermi, lokálne sa pohľadovo uplatňujúcich v údoliach najstaršej zástavby (ide o významné verejné objekty a kostoly)
- *Sídelné dominanty významných solitérov na svahu*, výrazne sa uplatňujúcich v sídelných priehľadoch – Areál akademických budov a sídelné dominanty signálnych objektov zvoníc na cintorínoch a klopačka.

Dominanty, osadené na vrcholy alebo svahy vrchov boli pôvodne koncipované ako solitéry bez vzrastlej zelene. Až neskôr bol priehľad na tieto dominanty eliminovaný, alebo úplne zrušený v dôsledku nasadenia vysokej zelene do vizuálnych kuželov pôvodnej urbanistickej kompozície. Takto znehodnotené boli priehľady na Nový zámok, čiastočne Starý zámok, zvonice na Zvonovom vršku a vstupný objekt do židovského cintorína.

H.1.2.9 Urbanistické priestory

Hierarchický princíp urbanistickej štruktúry, typický pre celú PR je dôvodom, že hodnotné priestory historickej štruktúry boli všetky tie typy historických komunikácií, ktoré sú charakteristické pre jednotlivé sektory /kapitola G.1.1./ Je preto možné za hodnotné považovať tak hlavné historické komunikácie na dne údolia, ako aj komunikácie vedľajšie, zjazdové chodníky, prípadne iba chodníky pre peších.

Hodnotné sú všetky priestory v rámci PR , okrem narušených priestorov.

Za narušené priestory boli považované tie, ktoré boli zdevastované buď veľkoplošnou asanáciou (okolie Remeselníckej ulice a dolná časť Dolnej ulice) alebo výstavbou rušivých objektov (napríklad areál Žigmund šachty).

Za lokálne závady je možné považovať aj neadekvátne riešenie zelene, či celkového funkčno-priestorového riešenia novodobých úprav.

Narušenie pôvodnej urbanistickej osnovej predstavujú aj zaniknuté historické pešie spojenia v oblasti sektoru II. (napríklad chodník z Glanzenbergu), zapríčinené z jednej strany zanedbávanou údržbou a z druhej strany svojvoľnou aktivitou majiteľov pozemkov, ktorí (v podstate verejnú) komunikáciu svojvoľne zastavajú, resp.prehradia plotom.

H.1.2.10 Objekty súvisiace s banskou činnosťou na území

Urbanistická štruktúra sídla Banská Štiavnica zahŕňa v sebe aj prvky prírodno-technického a architektonicko-technického charakteru: banské diela podzemné aj povrchové, niektoré zachované budovy bývalých ťažiarских zariadení, systém vodohospodárskych diel, hoci nie priamo na území PR, ale v širšom okolí OP. V PR Banská Štiavnica na rozdiel od PR Štiavnické Bane nemá ťažobný prírodno-technický systém, zameraný na ťažbu a spracovanie nerastných surovín dominantné postavenie, ale jeho stopy možno čítať aj v obraze Banskej Štiavnice. Patria sem banské diela, ktoré sa z hľadiska geomorfológie radia k montánnym, resp. Industriálnym

formám antropogénneho reliéfu: šachty, pingy, odvaly, ale najmä štôlne. Výskyt týchto foriem je sústredený do pásu, v ktorom prebiehajú žily (Špitaler).

Povrchová ťažba sa prejavuje na povrchu vo forme jamových lomov so skalnými stenami (vyústenie žily Špitaler pod Glanzenbergom).

Poklesnuté polia vinou hlbínnej ťažby, pingy sa nachádzajú v západnej časti okraja rezervácie. Podzemné banské diela horizontálne prieskumné štôlne sa nachádzajú v hojnom počte na parcelách jednotlivých domov aj popri verejných komunikáciách. Vertikálne banské diela - šachty reprezentuje Žigmund šachta na území PR. Odvaly (haldy) sa v rámci PR nachádzajú v južnej časti PR z južnej strany cesty na Žigmundšachtu a v západnej a severnej časti rezervácie pod Glanzenbergom. Väčšina technických diel na území mesta splynula s prírodou, v historickom jadre mesta ich prerástla stavebná štruktúra. Vnímanie starých odvalov je zmenené rekultiváciou (zalesňovaním).

Na území PR sa nachádzajú aj haldy hlušiny, ktoré vytvárajú súčasť historického koloritu banského mesta a na ktorých je problematická akákoľvek stavebná činnosť, nakoľko sa nejedná o kompaktné podložie – problém so zakladaním.

Extravilán sídla je krajinným prostredím s terénnym reliéfom s vegetačným pokryvom, pozmenené permanentnou banskou činnosťou: odlesnené svahy okolo Scharfenbergu a na JV a J okraji PR. (Svätotrojčiny vrch, Paradajz).

Jednotlivé objekty technických diel majú aj čiastkové architektonické hodnoty.

Z hľadiska kultúrno-historického významu a pamiatkových hodnôt sídla Banská Štiavnica tvoria prejavy banskej činnosti a s ňou súvisiacich ďalších činností rovnocenný pandant architektonickému a umeleckému dedičstvu. Hodnoty zachovaného kultúrneho dedičstva súvisiaceho s baníctvom (množstvo technických pamiatok, spojených s ťažbou drahých kovov – štôlní, haldy, šachty, správne budovy, lokality povrchových dobývok, pamätne miesta po šachtách, boli jedným z hlavných dôvodov zapísania územia Banskej Štiavnice a pamiatok jej okolia na Listinu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO. Bude potrebné realizovať systematický terénny výskum zachovaných banských diel, najmä v hojnom počte sa vyskytujúcich prieskumných štôlní na jednotlivých parcelách resp. v pivniciach v zadných častiach domov. Zachované banské diela sú najviac otvorené ďalšiemu zápisu do ÚZPF, napríklad ústia početných štôlní, odvaly, povrchové dobývky, pingy. Ich ochrana, údržba a prezentácia je však do budúcnosti veľmi problematická, aj vzhľadom na úplný zánik banskej činnosti v meste a tým otvorenej postupnému zabúdaniu a strate vedomia súvislostí. U opustených podzemných banských diel je v prvom rade potrebné definovať, kam až siaha záujem ich ochrany ako kultúrnych pamiatok a nutnosť určiť zodpovednosť za ochranu týchto objektov po vyhlásení za kultúrne pamiatky. (J.Lalková, K.Vošková, 1998, s.22)

a) Na území PR sú ako národné kultúrne pamiatky (NKP) evidované:

- dedičná štôľňa Glanzenberg
- Ostatné NKP sú mimo hranice PR

b) ako vytipované na zápis:

- povrchové dobývky na žile Špitaler
- šachta Žigmund
- šachta Alžbeta
- Rafael štôľňa
- strojovňa vodnostlpcového stroja pri šachte Žigmund

Ostatné vytipované sú mimo hraníc PR

H.1.3 Urbanisticko-krajinárske hodnoty štruktúr

Vid' kapitolu H 2.

H.1.4. Umelecko- historické hodnoty prvkov v štruktúre PR

H.1.5. Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk v štruktúre PR a OP

Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk spočívajú predovšetkým v tom, že sú primárnym historickým prameňom pre poznanie kultúrneho dedičstva a dejín predmetnej lokality. Špecifickej forme výskytu týchto prameňov pod terénom musia zodpovedať prístupy k ochrane a starostlivosti už od momentu ich objavenia. Uvedené skutočnosti sú premietnuté do legislatívnej ochrany zákona č.49/2002 Zb.z. SNR o ochrane pamiatkového fondu, ktorý zabezpečuje archeologické nálezy, náleziská vyhlásené za národné kultúrne pamiatky, evidované územia s archeologickými nálezmi.

Nálezmi sa zaoberá § 40 zákona o ochrane pamiatkového fondu. Nález je vec pamiatkovej hodnoty, ktorá sa nájde výskumom, pri stavebnej alebo inej činnosti v zemi, pod vodou alebo v hmote historickej stavby(1). O nálezoch, ktoré sa nájdu počas stavby platia osobitné predpisy (4). Archeologické nálezy sú vlastníctvom Slovenskej republiky (5). Ak sa nájde vec pamiatkovej hodnoty mimo povoleného výskumu, musí to nálezca ohlásiť KPÚ, najneskôr na druhý deň po nájdení. (3).

§41 hovorí o evidencii a vyzžívaní archeologických nálezísk. Pamiatkový úrad zaevidované archeologické náleziská zahrnuje do územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia. (1,2). Podmienky ochrany archeologických nálezísk zabezpečuje Krajský pamiatkový úrad v spolupráci s príslušným stavebným úradom v územnom a stavebnom konaní (§41,čl.4). Podľa čl.5 KPÚ v spolupráci s orgánmi územnej samosprávy zabezpečuje odbornú konzerváciu, vhodné využitie a prezentáciu nehnuteľných archeologických nálezov a archeologických nálezísk podľa možností v pôvodných nálezových súvislostiach. Sprístupnenie nálezísk verejnosti nesmie mať za následok ich poškodenie alebo nadmerné opotrebovanie.

Špecifikum územia sídla Banskej Štiavnice poskytuje výskumné možnosti montážnej archeológii. Archeologické výskumy rozšírili poznanie o urbanistickom vývoji mesta a stavebnom vývoji na jednotlivých parcelách. Najstaršie zachytené historické obdobia relevantné k dejinám sídla (doba rímska, Kelti) sú doložené nálezmi iba nepriamo. Najstaršie priame doklady o stredovekom osídlení boli zachytené v polohe Staré mesto (B.Polla, J.Labuda), datované do 11. a 12.storočia a v pivničných priestorov domov v uliciach A.Kmeťa, Kammerhofskej a Striebornej (Š.Tóthová) a časti Akademickej (Hanuljak, Masný), datované do 11. až 1.polovice 13.storočia. Archeologicky je zčasti preskúmaný areál Starého zámku-poloha baziliky, karnera a opevnenia. (J.Labuda). V súvislosti s obnovou v 70. až 80.rokov 20.storočia sa realizovali individuálne archeologické výskumy v suterénoch domov najmä ulici A.Kmeťa, na Trojičnom námestí. (Š.Tóthová). Časť zatiaľ zlomkovitého poznania kultúrnych vrstiev pod terénom zabezpečuje evidencia nehnuteľných a početnejších hnutelných nálezov počas výkopových prác, ktorá ale neumožňuje ich hlbšiu interpretáciu. (nálezy mincí, zvyšky múrikov, zvyškov stredovekej kanalizácie.) Archeologickými nálezmi je čiastočne dokumentované renesančné opevnenie, najmä polohy zaniknutých mestských brán. Významnými archeologickými náleziskami na území PR sú lokality sakrálnych objektov farský kostol Nanebovzatia Panny Márie, kostol P.Márie Snežnej, kaplnka sv.Alžbety a Kammerhof.

Archeológia súvisiaca s banskou činnosťou. Krajinné prostredie a terénny reliéf územia PR poznamenala intenzívna banská (a na ňu nadväzujúca) činnosť, ktorá bola primárnym dôvodom vzniku mesta. S tým súvisí aj možnosť výskytu dosiaľ nepreskúmaných lokalít s archeologickými nálezmi vzťahujúcimi sa na technické zariadenia, nadväzujúce na banskú činnosť. Najväčšia pozornosť v rámci banskoštiavnického rudného revíru bola z archeologického hľadiska venovaná lokalite Staré mesto.(od r.1956 B.Pollu, resp. SBM od r.1981, J.Labuda). Výskumom sa potvrdila existencia baníckej osady v blízkosti žíl Špitaller a Bieber už v 12.storočí. Na jednotlivých terasách boli zaregistrované sídliskové objekty a technické objekty (hutnícka pec, kováčka vyhňa) a banské diela (pingy). Archeologický výskum, doplneným pramenným údajom z r.1217, v ktorom sa spomínajú 3 osady – Bana, Štiavnica, Zemnica, dokázal existenciu osád, ktoré sa zformovali v blízkosti povrchových baní, kde bohaté rudné žily vystupovali na povrch. Okrem lokalizácie osady Bana na území Starého mesta, sa podarilo lokalizovať osadu Štiavnica do historického jadra (Ulica Kmeťova, Strieborná, Kammerhofska). Výskyt zaniknutých stôp banskej činnosti a závislosť zakladania sídliskových objektov od prítomnosti banského diela, avizuje aj početnosť štôlní situovaných v zadných častiach zastavaných parcel historického jadra (v sektore I a II).

1. Archeologické lokality – náleziská. Na území PR Banská Štiavnica sa v súčasnosti nachádzajú tri archeologické lokality - náleziská, vyhlásené za národnú kultúrnu pamiatku: Pamiatkové hodnoty a význam týchto areálov, spočívajú v ich potenciáli pre osvetlenie architektonicko-urbanistického vývoja lokality s dosahom pre dejiny celého sídla.

- Areál býv. dominikánskeho kláštora, Akademická ulica (č.ÚZKP 2486/1-2), parc.č.3919. Na rozsiahlej parcele, dnes zčasti využitej ako parkovisko, zčasti neupravenej s náletovou zeleňou, stáli objekty býv. opevneného stredovekého dominikánskeho kláštora s rozsiahlou záhradou (podľa plánu z 18.storočia), v tesnom susedstve jednej z najstarších evidovaných architektúr mesta – románskej trojlodnej baziliky Nanebovzatia Panny Márie (!). Na parcele stáli objekty do r.1933. Zánikom areálu došlo k vytvoreniu rozsiahlej cézúry v zástavbe mesta. Areál nebol ešte vyčerpávajúco preskúmaný.

- Lokalita sa nachádza v kompaktnej mestskej zástavbe sektora I , absencia architektonickej hmoty iba viac zvýrazňuje rušivú terénnu hranu medzi dnešnou niveletou archeologickej lokality a terasou školy na Akademickej ulici
- Nádvorie Starého zámku označené ako archeologická lokalita v ÚZKP pod č.2480/17 ako súčasť NKP areálu Mestského hradu (č.2480), parc.č.3051.

NKP Archeologická lokalita - nálezisko Staré mesto na Glanzenbergu (č.ÚZKP 2922/1), parc.č. 3628, 3629, 3633, 3635, 3638, 3640, 3630 sa nachádza mimo PR Banská Štiavnica.

2. Archeologické nálezy – evidované - Sem patria zaevidované zbery dokladov materiálnej kultúry a odkryté fragmenty stavebných a technických objektov v kastrálnom území iniciované Slovenským banským múzeom v Banskej Štiavnici v rámci zisťovacích a prieskumných prác. Podľa §41, bod 1 archeologické náleziská eviduje archeologický ústav v Centrálnnej evidencii archeologických nálezísk SR. Archeologická topografia vypracovaná v rámci KHST eviduje 96 nálezov a zberov, evidovaných v katastrálnom území mesta. (Labuda, Tóthová, 1992) Významná koncentrácia archeologických nálezísk je v území medzi Radničným námestím a Kammerhofom, ohraničené polohami dvoch románskych kostolov – kryštalizačné jadro románskej osady a gotického mesta.

3. Archeologické nálezy - náleziská – perspektívne lokality - Z pohľadu súčasného stavu poznania sídelného celku je nevyhnutné upriamiť pozornosť v oblasti archeologického výskumu (paralelne s výskumom vytipovaných lokalít) na sledovanie zemných prác vo vytýčenom území, v rámci ktorého môžeme predpokladať výskyt viacerých archeologických nálezísk

Okrem evidovaných archeologických nálezísk treba považovať za územie s archeologickými nálezmi plochy zastavaného územia sídelného celku, kde je predpoklad zistenia stôp po zaniknutých historických objektoch. Ide napríklad o pôdorysy línie opevňovacieho systému (G.1.2), prípadne iné, ktoré vhodnou prezentáciou môžu oživiť význam lokality. Záchrana perspektívnych lokalít, ako aj možnosti preskúmania už evidovaných sú podmienené dodržiavaním legislatívy, uvádzanej v kapitole C.1.12. /Vid' mapa zaniknutých objektov 07/

Perspektívne archeologické lokality:

- Suterény meštianskych domov v HJ
- Lokality zaniknutých objektov mestského opevnenia
- Areál Tabakovej továrne – poloha býv. Rubigallovského majera
- Lokality areálov a solitérov technických pamiatok súvisiacich s banskou a hutníckou činnosťou (ústia štôlní)
- Lokality zaniknutých architektonicko-urbanistických štruktúrach v južnej časti mesta
- Lokality povrchových dobývok (pingových polí) ako najstarších prejavov baníckej činnosti
- Stredoveká a neskoršia technická infraštruktúra (kanalizácia)

H.2. Typy prírodných štruktúr ako kontext okolia PR

Štiavnické vrchy majú veľmi pestré geologické zloženie, ktoré sa odráža aj v pestrosti ich reliéfu. Vznikli v neogéne, počas viacerých vulkanických fáz. Majú horizontálne členitý reliéf so striedajúcimi rásocami oddelenými hlbšie zarezanými dolinami. Nemajú výrazne vyvinutý hlavný hrebeň. Tento je niekoľkokrát prerušený a v mnohých miestach prechádza do plošín a zníženín. Druhové zloženie rastlinného krytu je na zmenenom, industrializovanom území značne pozmenené.

V rámci krajinného rámca mesta ide o miesto stretu štyroch typov erózo-denudačného územia, kde dochádza k dotyku hornatinového reliéfu a reliéfu erózných brázd a výskytu pozitívnych vulkanických blokových monoštruktúr. Pre súčasné reliéfnotvorné procesy je príznačný stredne silný až silný fluvialny proces, so stredne silným až silným pohybom hmôt – je to oblasť intenzívnej výmolevej erózie. Ako krajina ovplyvnená intenzívnou antropogénnou činnosťou (najmä baníckou), ide o terén pozitívne aj negatívne zmenený rôznymi násypmi hlušiny.

H.2.1. Primárna štruktúra krajiny

Napriek skutočnosti, že sa na území PR primárne štruktúry krajiny nevyskytujú, je potrebné si uvedomiť ich existenciu v širších súvislostiach. Až na základe ich identifikácie je možné definovať následne sekundárnu štruktúru krajiny, ktorá je v terminológii pamiatkovej starostlivosti definovaná ako kultúrna krajina.

Na základe výsledkov analýz, spracovaných v Materiáli „Miestny územný systém ekologickej stability (MÚSES) pre krajinny útvar Banskej Štiavnice a obce Štiavnické Bane (SAŽP Bratislava, 2002) je možné konštatovať, že primárna - prirodzená prírodná krajina bola tvorená biotopmi typu lúky, zárasť lesného spoločenstva, vlhkomilné spoločenstvá, prechodné lúčne spoločenstvá a stromové jedince. V celom riešenom území je evidovaných 39 lokalít genofondu rastlín a živočíchov a 7 genofondových lokalít lesných porastov. Jednotlivé primárne genofondy boli dlhodobou činnosťou človeka ovplyvnené a tvoria tak sekundárne štruktúry prírodnej krajiny.

Pôvodnými porastovotvornými drevinami na území bol dub, buk a jedľa. Postupne prichádzalo k intenzívnejšiemu vnášaniu introdukovaných drevín – borovice vejmutovky, jedle obrovskej, javora jaseňolistého, smreka obyčajného, smrekovca opadavého a agátu bieleho.

- *Hydrické biotopy* boli pôvodne tvorené tečúcimi vodami potokov a ich prítokov a mokradami rôznych typov.
- *Lúčne biotopy* sú podľa stupňa prirodzenosti a fytoecologickej pestrosti uvádzané ako prirodzené alebo poloprirodzené lúky.
- *Biotopy nelesnej drevinnej vegetácie* zahŕňajú brehové porasty, kričiny prípadne plošné porasty typu lesíkov.
- *Biotopy lesných ekosystémov* – prevažujú listnaté a zmiešané lesy, viazané na veľkosť, druhovú skladbu a vek drevín, ako aj na konfiguráciu terénu.
- *Skalné biotopy* sú špecifické z hľadiska druhovej skladby. Predstavujú väčšinou malé, úzko špecializované typické druhy.

H.2.2. Sekundárna štruktúra krajiny (kultúrna krajina)

Typická pre PR. Vznikala ako dôsledok prejavov rôznych typov ľudských činností, súvisiacich s rekultiváciou primárneho prírodného prostredia za účelom jeho hospodársky efektívnejšieho využitia.

Faktory ovplyvňujúce výskyt a druhové zloženie lesov okolo Banskej Štiavnice a Štiavnických Baní boli dôsledkom intenzívnej baníckej činnosti, pasenia dobytku, salašníctva a pálenia dreveného uhlia. Tieto negatíva na druhej strane ovplyvňovala aj skutočnosť uplatnenia Maximiliánovho lesného poriadku, tereziánskej úpravy, a najmä vznik Lesníckej katedry pri Banskej akadémii, neskoršej Lesníckej akadémii. Tieto skutočnosti sa výrazne podpísali na vzhľade, charaktere a drevinnom zložení súčasných lesov (introdukované dreviny).

Hospodárska činnosť v území sa prejavila obohatením druhovej skladby v štruktúre primárnych biotopov.

- *Hydrické biotopy*, viažúce sa pôvodne na vodné toky a mokrade, boli obohatené o spoločenstvá stojatých vôd, ktoré vznikli na území zakladaním rybníkov, ale najmä vytvorením vodných nádrží unikátneho vodohospodárskeho systému v 18. storočí.
- *Lúčne biotopy* boli pretvorené v dôsledku chovu oviec a poľnohospodárskej produkcie. Z prirodzených lúčnych typov vznikali pasienky, kosené lúky – kosienky, záhrady a ruderalne spoločenstvá.
- *Biotopy nelesnej drevinnej vegetácie* boli v dôsledku rozdelenia pôvodných plôch rozdelené na obrábané plochy, čím začali vznikať medze, terasy, líniové vegetácie rôzneho typu ako sady, záhrady, parky, či skupiny stromov samostatné alebo vo väzbe na drobnú architektúru v extraviláne sídel.
- *Skalné biotopy* boli čiastočne poznačené povrchovou ťažbou rúd, čím sa následne mohli očistiť od primárnych porastov, prípadne hmotovo zmeniť.

Následky pôsobenia človeka v prirodzenom prostredí môžu mať pozitívny aj negatívny efekt. V hodnotovej škále sa dá definovať predmet ochrany tých prejavov kultúrnej činnosti človeka v prirodzenom prostredí, ktoré toto prostredie neznehodnotili, ale naopak, rekultivovali. Pri vysokej miere intenzity využitia prirodzeného potenciálu územia (najmä v oblasti banskej ťažby, prípadne neadekvátneho spôsobu obrábania pôvodného genofondu sa môžu vyformovať tzv „stresové javy a zdroje“. Sú to prírodné a antropogénne (človekom podmienené) ako aj antropické (človekom priamo vyvolané) javy, ktoré aktívne, alebo potencionálne ohrozujú ŽP človeka a jeho diela. Patria sem geodynamické javy ako výmolvá erózia, svahové pohyby (zosuvy a zemné prúdy, blokové rozpadliny) a radónové riziko. Po vyhodnotení predmetného územia sa zistilo, že radónové riziko je nízke až stredné. Iné typy stresových javov budú hlbšie analyzované v kapitole C.1.18. Regenerácia pamiatkového územia a životné prostredie.

Z hľadiska územnej ochrany bola vyhlásená Chránená krajinná oblasť Štiavnické vrchy, v rámci ktorej sa nachádza celé územie svetového dedičstva UNESCO. Z hľadiska bonity hodnôt

prírodných zložiek na území sa tieto delia na zapísané alebo vytipované na zápis do zoznamu chránených areálov a solitérov, podľa Zákona NR SR č.287/1994 o ochrane prírody a krajiny.

Z rôznorodosti prírodného rámcu je zrejmé, že na celom území svetového dedičstva UNESCO sa nachádzajú hodnotné štruktúry primárnej aj sekundárnej štruktúry krajiny. Z hľadiska kultúrno-historických hodnôt územia sú hodnotné, formou lokálneho vymedzenia legislatívne chránené v súčasnosti iba areály historicky komponovanej zelene, ktoré vznikli zámerne alebo ako dôsledok vizuálneho spolupôsobenia s dominantami v prírodnom prostredí. Z hľadiska bonity kultúrno-historických hodnôt sa tento druh prírodných prvkov podľa zákona č.27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti, delí na - zapísané alebo vytipované na zápis do ÚZKP, na dotvárajúce, predstavujúce tradičný kolorit pretvorenej kultúrnej krajiny a rušivé, vzniknuté buď necitlivými zásahmi do prirodzenej konfigurácie terénu, ako neadekvátnym zakladaním záhrad, prípadne dodatočným vysadením vzrastlej zelene (často ako súčasť nelesnej drevinnej vegetácie, zabraňujúcej pohľadovej exponovanosti významných dominánt).

Ako už bolo spomenuté vyššie, navrhované OP je vymedzené ako územie, umožňujúce jednoznačnejšiu reguláciu rozvoja sídla Banská Štiavnica, nakoľko veľká rozloha územia svetového dedičstva UNESCO nie je legislatívne diferencovaná. (slovenská legislatívna ochrana postráda kategórie ochrany územia typu – krajinné prírodné prostredie pamiatkovo chránené, tak isto nevymedzuje ochranné pásmo vo viacerých typoch obmedzení – napr. OP a OP s diferencovaným spôsobom ochrany). Navrhované OP preto reálne zatiaľ predstavuje ochranu bezprostredného územia, spoluvytvárajúceho vonkajší a vnútorný obraz mesta v prvom pláne, ako aj vyššiu koncentráciu technických pamiatok ako na celom území svetového dedičstva UNESCO.

H.2.2.1 Prírodné prvky, zapísané, alebo vytipované na zápis do ÚZPF

Jedná sa o komponované prírodné útvary, ktoré spolupôsobia s architektonickými súbormi, v rámci ktorých sú navrhnuté. Na území mesta sa nachádzajú dva prírodné areály, ktoré sú predmetom záujmu štátnej ochrany prírody (CHA) aj štátnej pamiatkovej starostlivosti (PR):

a) areál Kalvárie Ide o najstaršiu (barokovú) koncepciu komponovanej historickej zelene zachovanej in situ na území mesta, napriek pokročilej devastácii pôvodného prostredia. Pamiatková hodnota areálu Kalvárie presahuje hranice regionálneho významu. Pôvodný výraz je narušený náletovou zeleňou, zaniknutím lipovej aleje a prerastaním pôvodne viditeľných stavebných prvkov vysokou zeleňou (Pôvodne bola výsadba sústredená okolo Dolného kostola). Kalváriu však v súčasnosti ohrozuje aj nezáujem vlastníka o jej údržbu a permanentný útok vandalov, ktorí deštruuju pôvodnú architektonickú a výtvarnú výbavu.

b) Botanická záhrada – dolná a horná, ktorá vznikla pre potreby Lesníckej akadémie pre pestovanie rýchlo rastúcich cudzokrajných drevín

Vytipované objekty a areály:

- Záhrada VÚLH
- okrasné záhrady secesných viliek sú vytipované do zoznamu ÚZPF
- Historické cintoríny

Na území mesta sa nachádza 10 cintorínov - 7 okolo Piargskej brány (4 katolícke, 2 evanjelické, 1 židovský) a 3 na vrchu Katzenhübel (2 katolícke, 1 evanjelický). Doplnené sú hodnotnými záhradnými úpravami, no niektoré chátrajú a sú v častiach neudržiavané. Majú aj hodnotnú stavebnú a výtvarnú zložku (zvonice na Katzenhübeli, ohradný múr Frauenbergskeho cintorína - zvyšok renesančného opevnenia, náhrobníky, objekt židovského cintorína). Obsahujú aj historickú hodnotu vďaka hrobom významných osobností. Sú predmetom pamiatkového záujmu.

Na území sa nachádzajú solitérne stromy, ktoré sú predmetom štátnej ochrany prírody: sekvojovec za Botanickou záhradou a lipy pri bývalej strelnici.

H.2.2.2 Prírodné prvky dotvárajúce historické prostredie

Sú zelené plochy zakomponované do urbanistického kontextu ako funkčné plochy spolupôsobiace s urbanizmom, vytvárajúce doklady o spôsobe obživy v danej oblasti (úžitkové záhrady, pasienky), prípadne vytvárajúce predpoklad pre funkčné využitie danej urbanistickej štruktúry (holé svahy pod fortifikačnými stavbami, kvôli viditeľnosti pre bezpečnosť obrany)

Lúky a pasienky - Územia pod lesným porastom Paradajzu, časť Svätotrojičného vrchu, nezastavané územia okolo Kalvárie pokrývajú trávnaté stráne, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť vegetačnej štruktúry a identity sídla. Uplatňujú sa vo vonkajšom a vnútornom obraze mesta.

Lesné porasty - V dôsledku banskej činnosti a ťažby dreva boli pôvodné lesné porasty v minulosti úplne zlikvidované. Vďaka rozvoju lesníctva bola programovo obnovená vegetačná

štruktúra s pestrou druhovou skladbou, najmä na miestach povrchových dobývok (Glanzenberg, porasty na Paradajzi, Zvonovom vršku...).

Ovocné záhrady - Tvoria plynulý prechod medzi prirodzenou a urbanizovanou krajinou a väzbou na rozvoľnenú banickú zástavbu sa podieľajú na formovaní identity sídla. Prevláda pestovanie jabĺk, hrušiek, sliviek a orechov. V súčasnosti rastie počet neudržiavaných záhrad.

Solitérne stromy resp. Skupiny stromov - Obvykle sú späté s prvkami drobnej architektúry, najmä sakrálnymi – vysádzané pri krížoch a kaplnkách, vstupoch do banských štôlní (lipa pri štôlni Glanzenberg, dve lipy pri Žigmundšachte, tri lipy pri banickej nemocnici, dve lipy pri Prachárni. Typický kolorit mesta tvorili aj krajinárske úpravy významných peších trás, prípadne rekreačných areálov, ktoré od druhej polovice 20.storočia postupne zanikali.

- alej spájajúca areál Kalvárie so záhradou VÚLH
- alej prestárlych líp v areáli strelnice na Kutnohorskej ulici

H.2.2.3 Rušivé prírodné prvky

Zámerné vysádzaný typ lesného porastu najmä ihličnanov prenikol aj do centra mesta do priestorov školských areálov a pravdepodobne pod vplyvom parkových úprav zalesnili vysokou zeleňou svah vyvýšeniny Starého zámku, kde tento porast pôsobí rušivo a ahistoricky. Podobne je to aj so zalesneným Zvonovým vrškom, kde zanikajú miestne dominanty zvoníc cintorínov. Uplatňujú sa vo vonkajšom a vnútornom obraze mesta. Iný typ prírodných prvkov, pôsobiacich rušivo je náletová zeleň okolo historických architektonických dominant, tvoriaca sprvu podnož, ktorá miestami prerástla samotnú architektúru a konkuruje jej. (Nový zámok, Starý zámok) alebo prírodných útvarov – skalná stena pod Glanzenbergom. Za rušivé prírodné prvky boli v danom materiáli zmapované iba tie rušivé prírodné prvky, ktoré narušali urbanistické autentické vzťahy. Jedná sa o vzrastlú zeleň, ktorá vznikla ako dôsledok nekoordinovaného vysádzania (najmä ihličnatých stromov, prípadne o náletovú zeleň, majúcu charakter nelesnej drevinnej vegetácie:

- rušivá kríková zeleň okolo Nového zámku
- rušivá kríková zeleň okolo vstupného objektu na židovský cintorín
- rušivá ihličnatá zeleň na JZ svahu suchej priekopy Starého zámku
- rušivá ihličnatá zeleň na západnej strane svahu Starého ihriska
- rušivá zeleň okolo zvoníc v cintorínoch na Zvonovom vrchu
- rušivá ihličnatá zeleň pred bralom povrchovej žily Špitáler na Glanzenbergu
- rušivá ihličnatá zeleň v záhrade nad Péčovou ulicou
- rušivá zeleň v záhrade pri východnej strane Starého zámku na Starozámockej ulici

Za rušivé zásahy sú považované umelo vytvárané terasy v pôvodnej konfigurácii terénu ako následok predimenzovaných výkopov a navážok, čím vznikajú terénne hrany.

H.2.2.4 Prírodné dominanty

Vo vonkajšom a vnútornom obraze sídla sa uplatňujú okolité vrchy, obklopujúce mesto. Najmä Glanzenberg a Paradajz. Z východnej strany dominuje prírodný a urbanisticko-krajinársky útvar Kalvárie, zo západnej strany uzaviera Tanád a z juhozápadu Svätotrojičný vrch. Za prírodnú dominantu tohto typu je považované bralo povrchovej žily Špitáler na vrchu Glanzenberg, ktorá uzatvára vizuálny kotol historického jadra SZ smerom a postupne sa stráca JZ smerom v hmote haldy. Tvorí prvý pohľadový plán prírodného rámca, nad ktorým je v súčasnosti zaniknutý sídliskový areál Starého mesta.

H.2.2.5 Zaniknuté prírodné útvary (komponovaná zeleň)

Na základe zachovanej historickej obrazovej dokumentácie (napr. Grundbuch z 18.storočia) na území PR existovalo v období baroka niekoľko komponovaných okrasných záhrad, najmä na parcelách významných solitérov – kláštorňoch komplexov: dominikánskeho kláštora, jezuitskej rezidencie a Kammerhofu, areál býv. Nemocnice. Okrem toho v meste existovali aj súkromné okrasné záhrady na súkromných parcelách významných meštianskych domov. Zanikli aj neskôr založené záhrady – dolná botanická záhrada, alebo aleje a stromoradia. Na základe archívnych dokumentov bolo možné zistiť niektoré zaniknuté komponované sadárske úpravy, ktoré vznikli buď v období baroka ako vnútroareálové komponované geometrické okrasné záhrady, alebo ako dôsledok činnosti okrášľovacích spolkov, ktoré vytvárali krajinársky komponované parkové úpravy. Vnútroareálové okrasné záhrady

- záhrada pri Kammerhofe
- záhrada pri Belházyovskom dome

- záhrada pri Starej nemocnici
- záhrada pri dnešnom námestí Osloboditeľov
- záhrada v rámci jezuitského kláštora
- záhrada v rámci dominikánskeho kláštora
- záhrada na mieste dnešného parkoviska pod plavárňou

Krajinárske úpravy

- alej zo záhrady VÚJE ku komplexu Kalvárie
- areál strelnice

H.2.2.6 Vodné toky

Vzhľadom na dynamickú konfiguráciu terénu sa v rámci PR nachádza iba potok Štiavnica s tromi zdrojmi, stekajúcimi v zapustených kanáloch po dne údolí, tvoriacich vnútorný priestor historického mesta

- prameň pod Hornou Reslou, stekajúci pod Péchovou ulicou
- prameň pod Červenou studňou, stekajúci pod Trojičným námestím
- prameň pod záhradou VÚJE, stekajúci popri parkovisku pod plavárňou

Všetky tri pramene sa postupne stretávajú v centrálnom toku, ktorý bol od 18.storočia regulovaný podzemným kanálom, vedúcim popod objekty na severnej strane Striebornej ulice. Tento kanál existoval aj na Trojičnom námestí. V dolnej časti v oblasti Remeselníckej ulice bol potok v koryte vedený ako povrchový. V dolnej časti mesta boli aj 2 mlyny – na Višňovského ulici (zachovaný) a v mieste zaniknutého Rubigalovského majera, ku ktorému viedol vodný náhon. Vodné technické nádrže (tajchy) sa na území PR nevyskytovali.

Zásady ochrany územia pamiatkových rezervácií Banská Štiavnica a Kalvária

ČASŤ II. - NÁVRH ZÁSAD OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE ÚZEMIA OP A PR

B. Vyhodnotenie územia z hľadiska pamiatkových hodnôt

Územie Banskej Štiavnice obsahuje obrovský potenciál pamiatkových hodnôt, ktoré boli hlbšie analyzované, špecifikované v rámci Urbanisticko-historického výskumu, časť H, ktorý je súčasťou elaborátu Zásad ochrany pamiatkových území PR Banská Štiavnica – historické jadro a Kalvária. Zachovaná urbanisticko-architektonická a prírodno-krajinárska štruktúra, spolu so zachovaným hmotným kultúrnym a technickým potenciálom pod terénom chránených území je nositeľom hodnôt ako hmotnej tak nehmotnej povahy.

Hodnoty nehmotnej povahy spočívajú v ideovom význame sídla, vývojovom význame sídla, historickej tradícii sídla, kultúrnej tradícii sídla, náboženskej tradícii sídla, vedeckej, správnej tradícii sídla, v geniu loci sídla, v topografii miestnych historických názvov.

Hodnoty hmotnej povahy vyplývajú v prvom rade z prírodných daností prostredia sídla a výskytu nerastných surovín, ktoré boli impulzom založenia a formovania historického sídla Banská Štiavnica a ovplyvnili jeho urbanistickú štruktúru, architektúru a vonkajší aj vnútorný obraz mesta. Z funkcie banskej ťažby sa odvíja význam historického mesta, jeho sociálna štruktúra, právna, kultúrna, technická, intelektuálna a pedagogická tradícia. Pôsobivé prostredie členitého terénu, panoramatické vnímanie sídla, malebnosť krajinného prírodného rámca charakterizujú **kultúrnu krajinu**, ktorú vytvára mesto, predmestia, komplex technických pamiatok na teréne a pod terénom spolu s prírodnou zložkou. Prelína sa krajina kultivovaná človekom s prírodnou. Krajina poznačená intenzívnou antropodénnou (baníckou) činnosťou. Na území PR však prevažuje územie so znakmi kultúrneho, nie prirodzeného prírodného prostredia.

Specifikum kultúrohistorických a pamiatkových hodnôt spočíva v tom, že v rámci prírodných zložiek prostredia je časť z nich fixovaná v rámci vegetačných štruktúr prostredia. Abiotické a biotické prvky krajiny, na ktorých vzniku sa podieľal človek, tu predstavujú pozoruhodné doklady kultúrneho historického vývoja územia a sú predmetom verejného záujmu a ochrany.

„Prírodné (biotické) a stavebné (abiotické) prvky sa tu snúbia v jednu kultúrno-historickú jednotku. Zánikom či prestavbou jedného z nich je poškodzovaný a zoslabovaný aj druhý komponent tohto záväzku.“

Ďalšie hodnoty hmotnej povahy vyplývajú zo zachovanej historickej parcelácie, urbanistickej a architektonickej objektivej skladby, zo zachovaného fondu objektov banskej a upravárenskej činnosti, zachovanej hodnotnej architektúry, jej typologickej, slohovej resp. štýlovej rôznorodosti, zo zachovaných diel výtvarného umenia, zachovaných umelých štruktúr historickej zelene, atď.

Symbióza duchovného dedičstva viacerých národov s hmotnou kultúrou a mimoriadne bezprostredným teritóriom využívania prírody vo vnútri aj na povrchu, vtlačila celému územiu mimoriadne silný genius loci a to na pomerne rozsiahlom území.

Územie historického sídla Banskej Štiavnice v súčasnosti prekrývajú 3 schválené chránené územia s rôznym stupňom ochrany: Svetové prírodné a kultúrne dedičstvo UNESCO, CHKO Štiavnické vrchy, Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica a Kalvária.

Hodnoty historického sídla Banskej Štiavnice sú definované najmä vysokou mierou autenticky zachovanej prírodno-urbanistickej konglomerácie chráneného územia svetového dedičstva UNESCO, umiestnenej v údolnej polohe v strede CHKO Štiavnické vrchy. Sídlo si zachovalo svoju ustálenú historickú urbanisticko-architektonickú štruktúru, jedinečný prírodný charakter, ktorý spočíva v harmonickom zastúpení zelene v intraviláne mesta, s pozvoľným kombinovaním prirodzeného a kultúrneho prírodného prostredia, kumulujúcim v kompaktnej štruktúre historického jadra. Krajinný rámec tvorí kultúrna krajina. Ide o samotné mesto, jeho predmestia i s celým komplexom technických pamiatok na teréne aj pod terénom s prírodnou zložkou stáročia formovanou človekom.

Vzhľadom na skutočnosť, že predmetom Zásad ochrany pamiatkového územia je územie PR, ktoré nemá vizuálne jednoznačne vymedziteľné hranice, ale pozvoľna prechádza rôznou mierou kompaktnosti a rozvoľnenosti historickej stavebnej štruktúry do prírodného prostredia OP a chráneného územia svetového dedičstva UNESCO v strede CHKO Štiavnické vrchy, je potrebné hodnotiť jeho jednotlivé časti v celkovom kontexte chráneného územia.

Vzhľadom na skutočnosť, že predmetom ochrany sa stávajú všetky prejavy činností na území do druhej polovice 20.storočia, bolo možné ako **základné kritérium hodnotenia v urbanistickej dimenzii považovať mieru zachovania charakteristických znakov historickej konglomerácie** tak vo vzťahu k celku, ako aj k jednotlivým sektorom, vykazujúcim typické znaky hodnôt uvedeného typu.

Pri jednotlivých typoch a stupňoch ochrany (PR, OP, UNESCO, CHKO) je možné definovať:

- a) potrebu ochrany prirodzeného prírodného kontextu oblasti CHKO vo vzťahu k historickej konglomerácii územia svetového dedičstva UNESCO
- b) potrebu ochrany historickej konglomerácie sídiel a kultúrnej krajiny územia UNESCO, súvisiacou s banskou činnosťou na území a v historickom sídle Banská Štiavnica
- c) potrebu ochrany bezprostredného predpočia oboch častí pamiatkovej rezervácie - OP historického sídla Banskej Štiavnice (je možné, že dôslednejšou analýzou uvedených typov hodnôt by sa zistilo, že spôsob ochrany územia UNESCO bude zodpovedať spôsobu ochrany OP), problém súčasnej legislatívnej ochrany
- d) potrebu ochrany samotného historického jadra s areálom Kalvárie, zodpovedajúci územiu dnešnej PR

Z uvedeného vyplýva kombinovaná legislatívna ochrana tak prírodného ako urbanizovaného prostredia, zabezpečená najvyšším stupňom ochrany, zodpovedajúcej Svetovému kultúrnemu dedičstvu.

Definovanie predmetu ochrany územia PR a OP

- **autentické typy urbanisticko-architektonických štruktúr, vznikajúce ako dôsledok rôznych typov kultúrnych činností**
- **autentické typy prírodných štruktúr (primárna a sekundárna štruktúra krajiny), najmä sekundárna v oblasti PR a navrhovaného OP**
- **spolupôsobenie prírodného a urbanistického rámca vo vizuálno-kompozičných vzťahoch**

C. Zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia

C.1. Zásady zachovania, ochrany, rehabilitácie, regenerácie, obnovy a prezentácie jednotlivých typov štruktúr a prvkov PR HJ

(výkres č.08, F1)

Miera zachovania urbanistickej štruktúry PR je vysoká. Za hlavný problém je považované prerušenie kontinuity medzi pôvodným historickým jadrom a areálom Kalvárie. Problémom v PR sa javí aj južná časť PR historického jadra v náväznosti na areál Žigmundšachty a areál Tabakovej továrne, ktorú čaká vysoká miera prestavby. Prestavbou sa však môže zabezpečiť taký typ občianskej vybavenosti, ktorý by z kapacitných dôvodov neuniesli jednotlivé hodnotné objekty v PR. Prenesením intenzifikácie funkcií na novostavby sa výrazne zníži tlak na neprimerané využitie pamiatkových objektov v PR. Na základe takéhoto riešenia bude možné navrhované princípy regenerácie a revitalizácie pamiatkového fondu priblížiť k trendom konzervácie autentických historických štruktúr, vyhlásených za Svetové kultúrne dedičstvo, praktizované v ostatných častiach sveta.

Sektor I

Vysoká miera zachovania urbanistickej štruktúry mestskej kompaktnej zástavby ako v pôdoryse, v spôsobe zástavby aj kompozícii), charakteristická vysokou kvalitou reprezentačných meštianskych domov a palácov s verejnými budovami, so zachovanými jadrami z raného stredoveku, prevažujúcou objemovo-priestorovou štruktúrou z obdobia baroka a prefasádovaním väčšiny objektov v 19.storočí, zachovaná na väčšine územia. (štruktúra typu D1)

- čiastočné narušenie mestských blokov zástavby v oblasti Kammerhofu a Trojičného námestia v dôsledku generálnych opráv, realizovaných v 80. rokoch 20.storočia.
- chyby rušivých objektov v dôsledku neadekvátnych prestavieb a rušivých novostavieb
- vyššia miera deštrukcie v južnej časti územia (pred Tabakovou továrňou), kde prišlo v druhej polovici 20.storočia k asanácii celých blokov mestskej zástavby.

V oblasti zachovanej alebo obnovej historickej štruktúry je navrhovaná konzervácia a rehabilitácia (prípadne rekonštrukcia) fyzického fondu a revitalizácia z hľadiska funkčnej náplne. Rušivé zásahy sa odstránia v prospech návratu integrity pôvodného charakteru zástavby. V oblasti Tabakovej továrne sa navrhuje rehabilitácia pôvodnej urbanistickej štruktúry so zohľadnením nárokov na vyššiu intenzitu využitia.

Sektor II

- vysoká miera zachovania autentickej urbanistickej štruktúry baníckej zástavby, so stavebnými jadrami z baroka, fasádami z 19.storočia (štruktúra typu D) v kultúrnej krajine typu (B, C) (pôdorys, hmotová skladba, homogénnosť)
- Vysoká miera autenticity územia je v poslednom období narušená bodovými zásahmi do terénu formou rušivých terás, dôsledkom čoho je vznik umelých hrán v dôsledku realizovaných oporných múrov.
- bodové realizácie rušivých objektov ako dôsledok neadekvátnych prestavieb alebo vnášaním nových kultúrnych typov novostavieb do tradičného koloritu baníckej zástavby.

V rámci sektoru baníckej zástavby sa navrhuje konzervácia existujúceho fyzického fondu (do doby cca 15 rokov, kedy sa počíta s prioritnou obnovou existujúceho pamiatkového fondu), s elimináciou rušivých bodových zásahov. Z hľadiska funkcie je navrhnutá revitalizácia pôvodného typu využitia. S revitalizačným procesom bude súvisieť aj potreba výstavby garáží, prípadne iných prístavkov v rámci parciel existujúcej baníckej zástavby. Tieto objekty prípadne prístrešky je možné chápať ako drobné stavby, s prísne definovanými princípmi zástavby /viď kapitola C.1.6./

Sektor III

- vysoká miera deštrukcie pôvodného banského areálu Žigmundovej šachty s čiastočne zachovanými objektami prestavaných technických budov (štruktúra typu C)
- vysoká miera deštrukcie SZ predpolia Tabakovej továrne na mieste predmestskej zástavby Malého trhoviska

V rámci celého sektora sa počíta s rehabilitáciou dezurbanizovaného areálu Žigmundšachty a Malého trhoviska, s vysokou mierou prestavby. Existujúce hodnotné objekty je potrebné obnoviť a ostávajúce disponibilné územie koncipovať v zmysle stanovených princíпов rehabilitácie.

Sektor IV

- vysoká miera zachovania autentickej štruktúry školských stavieb so zázemím z 19. storočia a začiatku 20.storočia (štruktúra typu E, B), s nevyužitou príľahlou plochou Dolnej botanickej záhrady

V tomto sektore je navrhnutá konzervácia architektonického fondu, prípadne rekonštrukcia záhradného fondu.

Pamiatková rezervácia – časť Kalvária (Výkres č.8, F1)

Sektor V

- súbor sakrálnych stavieb (typ štruktúry E) v prírodnom prostredí typu A, s vysokou mierou zachovania autenticity,
- problematickým sa javí prerušenie pôvodného napojenia na historické jadro v dôsledku vysokej intenzity dopravy, ktorá prerušila pôvodné pešie spojenie s areálom Kalvárie

V tomto sektore je navrhnutá konzervácia prírodno-urbanistického komplexu

Sektor V1

Na západnej päte Ostrého vrchu je zachovaná jedna z posledných poľnohospodárskych usadlostí na území historického sídla. Je potrebné túto usadlosť rehabilitovať.

Sektor V2

Na úpätí Ostrého vrchu smerom od historického jadra je rušivá novodobá zástavba rodinných domov, navrhnutá na dožitie. Jej postupným odstránením by sa rehabilitovala pôvodná podnož historického súboru kalvárie.

Navrhované ochranné pásmo

Sektor VI

lokality najstaršieho ranostredovekého osídlenia (opevneného sídliska), ktoré na povrchovej žile Špitáler využívalo možnosti povrchovej ťažby drahých kovov a ich spracovania. do konca 16. storočia.

Hradisko malo viacero fáz opevnení – kamenozemné valy a murované hradbové múry z mladších období (16. stor.). Pozostatky stavieb poukazujú na vysoký výskyt výrobných objektov v rámci areálu.

V sektore je navrhnutá konzervácia archeologických nálezov.

C.1.1. Zachovanie a ochrana historickej pôdorysnej schémy

Vzhľadom na rozdielnosť charakteru pôdorysnej schémy v jednotlivých sektoroch je jej zachovanie definované nasledovne:

Sektor I – charakteristická bloková zástavba je zachovaná do vysokej miery, až na výnimku stavebných prieluk v JZ časti PR a narušenú štruktúru v oblasti dominikánskeho kláštora. Predmetom ochrany je zachovanie existujúcej parcelácie v kompaktnej hmote bloku a jej obnovenie na miestach stavebných prieluk (kapitola C.1.10). Systém solitérov významných budov je špecifickým problémom, jeho dominantnosť v tomto sektore určuje jeho význam, na území sektora I sa nevyskytuje potreba obnovy alebo dotvorenia solitérnej, dominantnej zástavby. Pôjde hlavne o rehabilitáciu čiastočne narušenej kompaktnej zástavby. Z hľadiska mestských priestorov pôjde o zachovanie obnovených mestských priestorov, obnovu zachovaných priestorov a rehabilitáciu narušených priestorov. Na rehabilitáciu sú určené priestory v JZ časti Kammerhofskej ulice a pred Tabakovou továrňou a Námestie Osloboditeľov.

Sektor II – charakteristická rozvolnená zástavba, sústredená v polohách bližšie k historickému jadru do línií okolo komunikácií, ďalej od historického jadra sa vytvárali zhluky domov a v najvzdialenejších polohách, v prudšom svahu sú situované ojedinelé domy v prírodnom prostredí. Tento spôsob zástavby je v zásade v polohe pôdorysnej schémy zachovaný, problémy nastávajú pri obnove alebo novostavbách tohto typu zástavby (kapitola C.1.7.) Pri obnove pôjde o konzerváciu zachovanej rozvolnenej zástavby. Z hľadiska verejných priestorov pôjde o konzerváciu dnešného stavu, s potrebou obnovy chodníkov, zaniknutých v dôsledku straty funkcie bývania v domoch, ku ktorým chodník viedol.

Sektor III – charakteristická, solitérna, zástavba, postrádajúca urbanistický koncept v oblasti Žigmund šachty, v oblasti Tabakovej továrne ide o uzavretý urbanistický areál budov, čiastočne narušený novými solitérmi, v oblasti Malého trhoviska zachovaná kompaktná zástavba predmestského typu. Heterogenita pôdorysného konceptu je spôsobená dezurbanizáciou pôvodnej zástavby (viď výkres.č.7 Zaniknuté objekty). Pri obnove pôjde v oblasti Žigmund šachty o prestavbu súčasnej nehodnotnej zástavby v rámci celkovej koncepcie rezervných plôch č.10 a č. 11 (kapitola č.C.1.10). Súbor Tabakovej továrne je možné sanovať a priestor Malého trhoviska rehabilitovať v zmysle koncepcie obnovy celého sektora. Potrebná je rehabilitácia všetkých verejných priestorov sektoru, so snahou rehabilitovať priestor Malého trhoviska.

Sektor IV – na rozdiel od sektoru III sa jedná o jednorázovo koncipovaný areál solitérnych škôl v komponovaných záhradách, s vybavením solitérnej radovej vilovej zástavby a športovými areálmi. Pri obnove pôjde o konzerváciu existujúceho stavu, s dotvorením plochy tzv. Fizeľovej záhrady (kapitola č.C.1.10). Areál je uzavretý, neobsahuje verejné priestory mestského typu.

Sektor V – pri obnove pôjde o konzerváciu a sanáciu súboru solitérov Kalvárie (kapitola č. C.1.10). Z hľadiska verejných priestorov je potrebné rehabilitovať pôvodnú spojnicu medzi Kalváriou a historickým jadrom v náväznosti na záhradu VÚJE a znehodnotený priestor majera

Sektor V1- zachovanie súboru poľnohospodárskej usadlosti

Sektor V2 – sanácia podnože Ostrého vrchu prostredníctvom postupného dožívania rušivej zástavby.

Sektor VI - aj napriek tomu, že areál NKP Starého mesta nie je súčasťou PR, je jeho príslušnosť k historickému jadrú zrejme. V prípade pôdorysnej schémy sa dá v súčasnosti hovoriť o možnosti odkrytia pôdorysu a častí stavieb súboru opevneného sídliska, ku ktorému viedla z oblasti Trojičného námestia komunikácia. Pri obnove pôjde o rehabilitáciu pôvodnej komunikačnej trasy, spájajúcej kedysi Staré mesto s historickým jadrom a o čiastočnú prezentáciu pôvodných pôdorysných stôp opevneného sídliska, zistených archeologickým výskumom. Potreba spracovať zámer spôsobu prezentácie.

C.1.2. Zachovanie, ochrana a prezentácia systému opevnenia.

Spôsob obnovy systému opevnenia bude ovplyvnený:

- mierou zachovania častí opevnenia
- skutočnosťou, či zachované časti opevnenia vytvárajú iba fragmenty alebo ucelené súbory
- novou urbanistickou situáciou
- mierou poznania zaniknutých častí

Zachované časti súborov opevnenia – areál Starého zámku, Nový zámok, časť opevnenia pri Kammerhofe a relatívne ucelený pozostatok opevneného súboru okolo Piargskej brány a kostola Panny Márie s hradbovými múrmi sú obnovené rekonštrukčnou metódou prevažne do renesančno-barokového výrazu. Nepredpokladá sa väčší výskyt ucelených súborov tohto typu. – nutné zachovať, prípadne obnoviť.

Zachované nadzemné časti pevnostného systému sa vo forme celých objektov zachovali pravdepodobne vežové stavby na Lichardovej ulici, ako aj pozostatky múrov opevneného súboru Pacherštôlna a hradbových múrov na Katovej ulici. Tento typ fragmentov sa po vykonaní pamiatkových výskumov môže zapojiť do začatej obnovy existujúcich súborov. Fragmentálnosť opevnení môže byť dôvodom pre uplatnenie rekonštrukčných aj konzervačných metód obnovy.

Poslednú skupinu fragmentov tvoria tie časti opevnenia, ktoré sa nezachovali v nadzemných častiach, ale pod terénom – ide o potencionálne archeologické náleziská.

Z hľadiska urbanistického kontextu je bezproblémová maximálna prezentácia tak ucelených častí ako aj fragmentov opevnenia. V prípade zmeny urbanistickej situácie je prezentácia limitovaná novou funkčnosťou, prevádzkou, ako aj estetickým potenciálom okolia. V týchto prípadoch sa ku prezentácii zaniknutých častí pamiatky pristupuje formou výtvarného diela, prípadne informačnej tabule.

V prípade Banskej Štiavnice tento prezentačný prístup predstavujú zaniknuté objekty mestských brán, ktoré sa vo väčšine prípadov dajú prezentovať iba v pôdoryse, prípadne informačnou tabuľou, nakoľko tvoria súčasť dopravnej komunikácie.

Špecifickým prípadom sa javí zaniknutá Antolská brána v kontexte kostola sv. Alžbety a rušivej novodobej zástavby. Jej vysunutá poloha vytvára potenciál prezentácie bývalého vstupu do mesta, ktorý by zmiernil kontrast stretu dvoch typov štruktúr – historickej a novodobej – rušivej.

Väčší potenciál prezentácie poskytujú zaniknuté časti opevnenia v botanickej záhrade, či v miestach zaniknutých hradbových múrov, ktoré sa nevyskytujú priamo v dopravných komunikáciách ako aj v areáli bývalého dominikánskeho kláštora (kapitola C.1.12).

Pri urbanistickej koncepcii prezentácie systému opevnenia (na základe výskumov) by bolo optimálne prezentovať ucelené urbanistické celky bývalej mestskej citadely so systémom valov v lokalite Starého mesta (kapitola C.1.12), okolo kostola Panny Márie a Piargskej brány, Nového zámku po preskúmaní jeho pôvodného predpolia, Starého zámku po preskúmaní jeho predpolia suchých priekop a vstupných renesančných rámp, opevneného súboru Pacherštôlna, určitého stupňa prezentácie zaniknutého Rubigalovského majera v rámci rehabilitácie priestoru Malého trhu v Sektore III a prezentáciu lokality zaniknutej Antolskej brány. Spolu s rôznymi typmi prezentácií

opevnenia v centre mesta sa vytvorí dostatočná predstava o tom, že mesto Banská Štiavnica nemalo ani v dobách najväčšieho ohrozenia súvislé opevnenie, ale obrana bola zabezpečená hierarchickým systémom obranných miest na určujúcich historických komunikáciách. V užšom centre sa systém opevnenia zhusťoval vkladáním mestských brán do mestských priestorov. Obranyschopnosť mesta bola zabezpečená aj stratégiou umiestnia hlavných obranných solitérov – Starého a Nového zámku, ktorých funkcia vartovky ich predurčila na viditeľné miesta, a preto aj pri obnove týchto signálnych obranných súborov je potrebné zabezpečiť ich pohľadovú exponovanosť ako súčasť prezentácie ich pôvodnej obrannej funkcie. Opevnenie sa nachádza v rôznej miere vo všetkých sektoroch okrem sektora III a V.

Konečný spôsob prezentácie závisí od realizácie archeologických výskumov.

C.1.3. Zachovanie a ochrana historickej parcelácie.

Charakter parcelácie zodpovedá charakteru historickej pôdorysnej schémy (kapitola C.1.1.) Pre typ parciel je ako pre všetky znaky objemovo-priestorovej štruktúry mesta príznačná gradácia, ktorá sa pri parcelách prejavuje nasledovne. Tie znaky parcelizácie, ktoré sú charakteristické pre PR je potrebné zachovať, zaniknuté (rezervné plochy) obnoviť a ostatné doriešiť, v snahe eliminovania účinkov rušivých realizácií.

Sektor I – Charakter kompaktnej zástavby graduje smerom ku určujúcim historickým komunikáciám, pri ktorých parcely majú hĺbkový aj šírkový charakter, bez extrémnych rozdielov. Ich pravidelnosť je iba do takej miery, ako to dovoľovala konfigurácia terénu. Parcely bývajú do značnej miery zastavané. Rozmery parciel sa znižujú v dotyku s priemyselnou zónou v JZ časti – prímestská zástavba robotníckych domov a zväčšujú v dotyku s baníckou zástavbou, kde má parcela charakter záhrady, kde v prednej časti stojí menší objekt. V mieste zaniknutej zástavby v JZ časti, pred Tabakovou továrňou je potrebná rehabilitácia pôvodnej parcelizácie daná ich organickým tvarom, kopírujúcim pôvodný tvar parciel, daných tokom rieky Štiavnica, prípadne tokom náhona mlyna v Rubigalovskom majeri.

Sektor II – typický rôznorodou parcelizáciou záhrad, nepravidelných tvarov a veľkostí. Organická návaznosť je daná väzbou na komunikácie, ktoré ich vymedzujú, avšak samotná komunikačná osnova je nepravidelná, podmienená dramatickou konfiguráciou terénu. Na parcelách stoja tradičné banícke domy, niektoré parcely však zastavané nie sú a slúžia iba ako záhrady.

V *Sektore III* sa o pravidelnej drobnej parcelácii robotníckych domov dá hovoriť iba v oblasti Malého trhoviska. Ostatná časť územia je dezurbanizovaná.

V *Sektore IV* je ústredný súbor akademických budov rozmiestnený v rámci celej plochy Hornej botanickej záhrady. Parcela Dolnej botanickej záhrady zodpovedá funkcii zázemia školského areálu má značné rozmery, je delená na terasy, v prednej časti zastavaná. V JZ časti školského areálu leží tzv. Fizélyovská záhrada, ktorej rozmery svedčia o tom, že tu v minulosti bola komponovaná verejná záhrada. Pravidelný typ parcelácie je pri vilovej výstavbe v SV časti sektoru. Sú to záhrady, do ktorých sú osadené reprezentačné solitéry víl.

Sektor V má z historickej parcelizácie zachovaný iba súbor stavieb pôvodnej poľnohospodárskej usadlosti nepravidelného pôdorysu /V1/ vo väzbe na súbor stavieb bývalého majera na spojnici Kalvárie s HJ. Pravidelná parcelácia novodobých rušivých solitérných domov je navrhnutá na dožitie.

C.1.4. Zachovanie a ochrana historických dominant a kompozície výškového zónovania sídla

Hierarchický princíp tvorby historického sídla sa prejavil na gradácii zástavby v jej výškovom dimenzovaní.

Výškové zónovanie zástavby sa tak prejavuje trojpodlažnou až štvorpodlažnou zástavbou reprezentačnej architektúry v údolí určujúcich historických komunikáciách v oblasti centra, (Trojičné námestie, Akademická ulica, Kammerhofska ulica, ulica A.Kmeťa, Radničné námestie), dvojpodlažnou zástavbou v spodnej časti PR pred Tabakovou továrňou (Dolná), medzi reprezentačnou a baníckou zástavbou po obvode centra, na úpäti (Višňovského, Strieborná, Novozámocká, Sládkovičova, Péchova) - Sektor I, a jednopodlažnou zástavbou baníckych domov vo svahu (ostatné komunikácie v rámci PR) - Sektor II. Zvláštnym príkladom je súbor školských stavieb akademického areálu s päťpodlažnými solitérnymi objektami – Sektor IV. Pozostatky banského areálu Žigmund šachty majú zástavbu rôznej podlažnosti od jednopodlažnej po trojpodlažnú, bez vzájomných kompozičných súvislostí – Sektor III. Areál kalvárie je typický jednopodlažnou zástavbou novodobej rušivej zástavby a komponovanými dominantami na

západnom svahu, od jednopodlažných zastavení po dominanty kostolov - Sektor V. S touto štruktúrou výškového zónovania súvisí aj koncepcia dominant sídla.

Architektonické dominanty uplatňujúce sa vo vnútornom obraze mesta. Dominanty významných objektov (kostoly, radnica) sa uplatňujú v obraze mesta iba lokálne. Napriek tomu, že majú značné rozmery (aj výškové), ich poloha na dne údolí hlavných historických komunikácií im neumožňuje výraznejšiu pohľadovú exponovanosť. Inú skupinu tvoria dominanty signálnych objektov, ktoré aj napriek tomu, že nedisponujú väčšími rozmermi, vďaka svojej polohe v hornej časti úpätia vrchov vytvárajú dominanty sídelného významu. Jedná sa o zvonice na Zvonovom vrchu, vstupný objekt do židovského cintorína a objekt klopačky. Objekty zvoníc na Zvonovom vrchu, ako aj vstupný objekt do židovského cintorína je v súčasnosti zarastený náletovou zeleňou, ktorú obnoveniu pohľadovej exponovanosti pôvodne komponovaných dominant treba obnoviť.

Architektonické dominanty uplatňujúce sa vo vonkajšom obraze mesta – krajinné dominanty. Sem patria objekty Starého a Nového zámku ako aj areál Kalvárie. Objekt Kalvárie predstavuje samostatný súbor, umiestnený na kuželovitom vrchu, pohľadovo exponovaného zo všetkých strán. Pôvodne dominantné postavenie architektúr sakrálneho súboru sa eliminovalo spolupôsobením vysokej zelene, ktorá sa stala jeho integrálnou súčasťou. Objekt Nového zámku bol podobne ako Kalvária komponovaný ako solitér na vrchu, koncipovaný ako signálny objekt typu vartovka. Jeho prerastanie náletovou zeleňou neumožňuje prezentáciu jeho pôvodnej funkcie. Objekt Starého zámku, aj napriek tomu, že v neskoršom období slúžil na obranné účely si zachoval svoju špecifickú dominantnosť, danú polohou na úpätí kopca, v uzávere údolia, majúceho bezprostredný vzťah k mestu. Táto väzba bola podmienená pôvodnou sakrálnou funkciou súboru, ktorý až v dobe tureckého nebezpečenstva bol prestavaný na obrannú pevnosť. Jeho dominantnosť je tiež znehodnocovaná vysokou ihličnatou zeleňou na JV úpätí svahu priekopy. Homogénne a zároveň jednoznačne hierarchizované pôsobenie urbanistickej štruktúry v krajinnom rámci je jednou z typických vlastností historického jadra a je potrebné túto skutočnosť rešpektovať tak pri stanovení výšky zástavby pri rezervných plochách, ako aj pri zákaze akýchkoľvek dostavieb, prístavieb, či nadstavieb, ktoré by túto autentickú charakteristiku porušili.

Prírodné dominanty, uplatňujúce sa vo vnútornom obraze sídla. Jedná sa o obnovu vizuálnej exponovanosti brala povrchovej žily Špitáler na úpätí Glanzenbergu.

C.1.5. Princípy ochrany siluety, panorámy územia v kontexte s krajinou a pohľadových uhlov z jednotlivých dôležitých priestorov pre pamiatkové územie.

Špecifická poloha historického jadra, daná uzavretosťou v údolí vymedzenom upätiami vrchov a solitérnym pôsobením areálu Kalvárie, predurčila historické jadro na bezprostredný kontakt s prírodným prostredím, ktoré je do značnej miery autenticky zachované. Toto nenarušené dominantné pôsobenie historického sídla na pozadí prírodného rámca je presne určené vizuálnou hranicou, ktoré v západnej, severnej a východnej časti súvisí s vrchmi Glanzenberg, Paradajz, Tanád a tvorí tak súčasť navrhovaného OP, ktoré zabezpečuje ochranu vizuálnych priehľadov vo vzťahu historické jadro a okolie. Fyzická hranica vonkajšieho obvodu navrhovaného OP je daná aj zadnou stranou vrchov, vytvárajúcich uzavretý kotol okolo historického mesta.

Z uvedeného dôvodu je potrebné chrániť všetky doteraz zachované vizuálne kontakty historického jadra s jeho bezprostredným prírodným rámcem vizuálneho kotla, eliminovať rušivé účinky existujúcej zástavby, ktorá sa ocitá vo vizuálnom kontakte s historickou štruktúrou a presne definovať spôsob zástavby na disponibilných plochách navrhovaného územia OP.

Pre návrh to znamená:

- eliminovať účinky rušivej existujúcej zástavby buď stavebnou uzáverou (IBV na úpätí Kalvárie) alebo vysadením vzrastlej zelene, ktorá by eliminovala architektonickú dominantnosť rušivých objektov v prírodnom prostredí – IBV pred Kalváriou, areál plavárne.)
- presne stanoviť spôsob zástavby a výškové zónovanie zástavby na disponibilných plochách (vyššie v údolí, nižšie na úpätí)
- stanoviť disponibilné plochy v pohľadovo neexponovaných polohách (v údolí, na druhej strane úpätia, vo vizuálnom tieni vzhľadom na hlavné pohľadové kužele)
- zamedziť výstavbu na miestach zachovaného prírodného prostredia v rámci OP (okrem určených disponibilných plôch)
- nevytvárať nové dominanty, akceptovať hierarchickú historickú štruktúru ako určujúcu
- obnoviť exponovanosť architektonických a prírodných dominant odstránením rušivej zelene

Z hľadiska ochrany pohľadových kuželov pôjde o

- plošnú ochranu vnútorného obrazu mesta daného vizuálnou hranou Svätotrojičného vrchu, Rovne, Paradajzu, Tanádu, Glanzenbergu, Ostrého vrchu a lesného porastu nad Starým ihriskom.
- bodovú ochranu pohľadových uhlov z príjazdových komunikácií smerom na Levice, Vyhne a Banskú Belú. Vzhľadom na vysokú mieru narušenia pôvodného prostredia v lokalite Križovatka, smerom na sv. Anton, nie je chránený pohľadový uhol v tomto smere

C.1.6. Požiadavky na zachovanie charakteru stavebných hmôt v exponovaných polohách a ochrana strešnej roviny ako piatej fasády.

Vzhľadom na vysokú mieru uplatnenia jednotlivých objektov vo vzájomných priehľadoch prakticky v celej PR historického jadra (vizuálna hrana, viď kapitola C.1.5.), je potrebné v celom rozsahu PR zohľadňovať požiadavku na maximálnu mieru zachovania autenticity, lebo prakticky na každý objekt existuje typický priehľad a spolupodieľa sa na kolorite mesta.

Vzhľadom na vizuálny kotol pohľadová exponovanosť lokálneho charakteru je možná iba v JV časti PR, na mieste zaniknutej zástavby pred Tabakovou továrňou. V tejto lokalite za pohľadovo neexponované môžeme považovať fasády dvorov.

Z tejto skutočnosti vyplýva aj potreba:

- ochrany strešnej krajiny – typy perforácií striech na obdobné situácie tak pri zachovaných pamiatkových objektoch, narušených historických objektoch, ako aj pri novostavbách na pamiatkových objektoch, na narušených objektoch a na novostavbách pri pohľadovo exponovaných fasádach realizovať formou tradičných, valbových alebo pultových vikierov menších rozmerov, primeranej hustoty
- v pohľadovo neexponovaných miestach dovoliť aj novotvarové riešenie – strešné okná, prípadne novodobé vikiere menších rozmerov
- obnoviť tradičné strechy na narušených aj na novodobých objektoch s plochostropým, alebo plytkým sedlovým zastrešením
- pri novostavbách základné hmoty koncipovať ako krídlovú zástavbu, s plošným zastavaním prízemí, prípadne suterénu, iba pri viacpodlažných objektoch
- pri riešení fasád využívať tradičnú tektoniku plnej steny a bodového otvoru
- merítko objemov musí rešpektovať gradačný charakter zónovania celého historického mesta
- pri koncipovaní novostavieb je potrebné vychádzať z charakteristických znakov regionálnej zástavby, typickej pre dané sektory
- pri dostavbách, prístavbách, prípadne nadstavbách zachovaných aj narušených objektov brať do úvahy nielen regionálne znaky lokality, ale aj samotný architektonický sloh, štýl objektu – vyvarovať sa preberaniu znakov z iných kultúrnych kontextov (nebezpečenstvo gýča a romantických prestavieb)
- vzhľadom na vysoký stupeň ochrany územia minimalizovať dostavby pri objektoch NKP, ak je to nevyhnutné, novostavby koncipovať ako neutrálne, podľa možnosti pohľadovo minimálne exponované.
- Odporúčaná krytina záleží od typu objektu a spôsobu jeho obnovy
- pri slohových obnovách mestských domov, fortifikačných stavieb je potrebné preferovať šindľovú krytinu, prípadne krytinu z plechových šablón hnedej alebo sivej farby
- pri akceptovaní slohového výrazu objektu do polovice 20. storočia je možné navrhovať aj pálenú krytinu (typická pre danú oblasť bola krytina poltárska, bledšej farby, dvojdrážková), prípadne náhradnú- cementovú, šablónovú, za azbestocementovú krytinu
- Použitie materiálov a farebnosť viď kapitolu C.1.16.

Pre podrobnejšie popísanie zásad obnovy narušených objektov alebo návrhu novostavieb je potrebné spracovať regionálne znaky typov architektúr. (kapitola C.1.7.). Podrobné usmernenia sú už vo všeobecnej rovine vypracované v materiáli Zásady pamiatkovej starostlivosti v MPR Banská Štiavnica, časť „Historický objekt“, Pamiatkový úrad, pracovisko Banská Štiavnica, 1998.

C.1.7. Ochrana charakteru tradičnej skladby zástavby

Jednou zo základných zásad pamiatkovej ochrany je zásada dodržania pôvodných uličných čiar, parcelácie a charakteru tradičnej urbanistickej skladby. V sektore I je zástavba sústredená okolo hlavnej cestnej osi a je kompaktná, formovaná do blokovej a súvislej radovej zástavby prevládajúcej v údolí, ale smerom do vyšších polôh sa postupne rozvoľňuje. Uličné čiary sú však jasne čitateľné. Ostatné sektory II, III, IV majú zástavbu rozvoľnenú, v sektore III až chaotickú.

V sektore II s prevládajúcou zástavbou baníckych domov je zástavba soliterna a rozptýlená, niekde koncentrovanejšia v zhlukoch v miestach krížení komunikácií. Objekty stoja volne na parcelách, miestami sa koncentrujú pohľadovo aj situovaním šírko vo komunikácii, ale ju nelicujú. Pôvodná parcelácia má organický charakter s rôznou veľkosťou pozemkov a prirodzene vychádza z daností konfigurácie terénu. Parcely a komunikácie popri nich sú zvýraznené drevinným porastom. Výrazne čitateľné a nezastavané sú priestory odvalov. Nová výstavba musí rešpektovať tradičný spôsob osadenia do terénu a jeho reliéf, musí byť soliterna.

Veľké solitery školských stavieb v sektore IV voľne stojace v prostredí zelených areálov svojou hmotou spoluformujú uličnú čiaru.

Nová zástavba na území PR musí byť štrukturovaná tak, aby svojou pôdorysnou mierkou, umiestnením na parcele, hmotovou skladbou nevystupovala v pôdoryse sídla, v uličnom či krajinnno-prírodnom prostredí a v panoráme mesta. Pri plánovaní obslužných komunikácií treba tiež vychádzať z prirodzenej konfigurácie terénu. Z územia pod Kalváriou by sa mala vylúčiť akákoľvek stavebná činnosť.

C.1.8. Ochrana prvkov prostredia

Súčasťou vnútorného obrazu mesta sú aj jeho jednotlivé prvky a plochy, vymedzujúce jednotlivé mestské priestory, prípadne mikropriestory. Vzhľadom na potrebu definície rámcovej metódy obnovy celého územia PR (s prihliadnutím na špecifiká jednotlivých sektorov), bude ochrana prvkov definovaná voči nasledovným hodnotovým kritériám

- zachovanie rozsahu autentickkej architektonickej štruktúry do polovice 20.storočia
- výnimočnosť typologického druhu, stária objektu ako dôvod pre analytickú prezentáciu staršej kultúrnej vrstvy ako tej, ktorá sa zachovala
- miera narušenia autentických vzťahov v danej lokalite

Vzhľadom na skutočnosť, že problematika dlažieb, zelene, mobiliáru súvisiaceho s historickým osvetlením drobnej architektúry bola veľmi podrobne spracovaná v dieľčích Zásadách riešenia vnútorných mestských priestorov v MPR Banská Štiavnica, časti „Dlažby“, „Verejné osvetlenie“, „Mestská zeleň“ a „Historický objekt“, bude táto kapitola chápaná iba ako zhrnutie problémov, interpretovaných v urbanistických súvislostiach PR.

Vzhľadom na definíciu rámcovej metódy obnovy PR – konzervačné a rekonštrukčné metódy obnovy pre zachované časti architektonickej štruktúry a rehabilitácia narušenej urbanistickej štruktúry je možné definovať prístup obnovy mestských priestorov ako obnova do podoby začiatku 20.storočia, s akceptovaním dominantnosti významných solitérov a eliminovaní rušivých účinkov, ktoré sa realizovali v druhej polovici 20.storočia.

Z verejných priestorov v rámci PR sú bez problémov obnoviteľné určujúce a dotvárajúce historické komunikácie v sektore IV, II a I, s výnimkou narušenia pôvodných priestorov pred Tabakovou továrňou v dôsledku asanácie. Problematickým sa javí sektor III, s úplnou stratou pôvodného charakteru úpravy celého územia. Samostatným problémom sa javí aj potreba obnovy zaniknutých, alebo znehodnotených priestorov komunikácií, spájajúcich dnešné HJ s lokalitou Kalvárie a Starého mesta.

Ploty - Architektúra plotov, ktorá spolu s objektami spoluvytvára charakter verejných mestských priestorov, je typická pre jednotlivé sektory.

Sektor I - Pre kompaktnú mestskú zástavbu sú typické murované ploty, omietané, ukončené strieškou, uzatvárajúce verejné mestské priestory, v zadných polohách, v rámci záhrad sa uplatňujú múriky z lomového nepravidelného kameňa, doplnených drevenými alebo kovovými zábradliami. V okrajovejších polohách, pri zástavbe z prelomu 19.–20.storočia sa aj do uličných priečelí uplatňujú nemurované ploty, opatrené kovovými zábradliami. Kovovými zábradliami sú opatrené aj staršie barokové súsošia, prípadne vstupy do významných objektov.

Sektor II - V oblasti baníckej zástavby je výhradne používaný prírodný materiál, s kamennými múrikmi z lomového kameňa v predných častiach parcel, doplnený drevenými plotmi, v zadných častiach sa hranice pozemkov často vymedzovali iba prútím, prepleteným pomedzi rastúce stromy na hraniciach pozemkov

Sektor III - Ploty sa vzhľadom na pôvodnú funkciu minimálne uplatňujú. Výnimku tvorí pozostatok predmestskej zástavby Malého trhoviska, s drevenými a kovovými plotmi.

Sektor IV - Ploty tvoria integrálnu súčasť jednotne architektonicky koncipovaného urbanistického súboru. Sú kovové, s vysokou umeleckou kvalitou.

Sektor V - Rušivé kovové ploty pri novodobej rušivej zástavbe na päte Ostrého vrchu.

Je potrebné všetky zachované prvky plotov obnoviť, chýbajúce doplniť typom, charakteristickým pre jednotlivé sektory. Je potrebné zamedziť miešaniu typov plotov v jednotlivých sektoroch. Všetky typy plotov, charakteristické pre sektory predstavujú kolorit mesta z polovice 20.storočia.

Predzáhradky - Sú typické najmä pre dotvorenie predpolia objektov z prelomu 19. a 20.storočia. Bývali najmä okrasné v sektore I, IV, aj úžitkové, v sektore III, II, zväčša opložené kovovými alebo drevenými plotmi (podľa toho, v ktorom sektore sa nachádzali). Pri obnove je potrebné zachovať kolorit predzáhradok z prelomu storočí, nevytvárať nové typy zelených plôch, ktoré merítkom, ani typom zelene nezodpovedajú popísanému charakteru typických predzáhradok.

Dlažby - Na základe uvedených koncepčných materiálov, spracovaných pracovníkmi KPÚ pracovisko Banská Štiavnica, je pri návrhu dláždenia akceptovaná úprava z polovice 20.storočia, pri ktorej bola dlažba chodníkov tvorená zo stredných a malých kamenných kociek, ukladaných do geometrických vzorov a väčších kamenných kvádrov na vozovke, ukladaných do pásov. Tento typ dlažby je typický najmä pre určujúce historické komunikácie v sektore I. Dôraz sa kládol aj na zachovanie autentických úsekov dlažby z 18.storočia. Jedná sa o kamenné ryolitové platne v oblasti terás, chodníkov a mázhausov s prechodmi, (v sektore I), ako aj o nepravidelnú „štetovú“ kamennú dlažbu s povrchovými odvodňovacími rigolmi v dotvárajúcich historických priestoch, nachádzajúcu sa v okrajových častiach sektoru I a dotkových častiach medzi sektorom I a II.

Pri koncepcii obnovy je potrebné

- obnoviť kamennú kusovú dlažbu v sektore I, IV
- obnoviť (navrhnúť?) kusovú dlažbu v sektore III, II
- navrhnuť kusovú dlažbu v mieste zaniknutej komunikácie na Kalváriu (po päť Ostrého vrchu) - k prvému kostolu
- obnoviť kamenné ryolitové alebo andezitové schodiská, v určujúcich historických komunikáciách, alebo pri významných objektoch v sektore I, IV, V
- obnoviť drevené dubové schodiská v sektore I, II,
- prezentovať v dlažbe zaniknuté časti opevnenia – najmä mestské brány
- pri prezentácii zaniknutých architektúr voliť jeden princíp, aplikovateľný vo všetkých analogických situáciách (lomové kamenné platne)
- v rozsahu PR postupne odstraňovať všetky plošne vybetónované alebo vyasfaltované plochy
- parkoviská v rámci PR riešiť v materiáli, typickom pre daný priestor
- pri potrebe veľkorozmerových spevnených plôch využívať kusové kamenné, prípadne betónové prvky, prerastené trávou

Iný mobiliár - V mestských priestoroch z prelomu 19. a 20.storočia boli charakteristické aj typovo vyrábané funkčné prvky súvisiace s obchodnou funkciou parterov – výkladce, vývesné štíty, reklamy. Ako aj samostatný mobiliár, tvoriaci predpoklad pre plnohodnotné využitie exteriérových priestorov mesta – osvetľovací mobiliár, lavičky.

Osvetľovací mobiliár - Na základe analýz mestského mobiliáru, (Zásady riešenia vnútromestských priestorov v MPR Banská Štiavnica, časť „Verejný osvetlenie“, 1995) sa zistilo, že viacero druhov typizovaného liatinového lucernového osvetľovacieho mobiliáru sa nachádzalo najmä v sektore I a IV. V okrajových polohách sektora I, ako aj v časti sektoru II sa vyskytoval iný typ mobiliáru, typický pre prvú polovicu. 20.storočia.

Návrh typu osvetľovacieho mobiliáru - Použitie dekoratívnych typov lucerny z polovice 19.storočia, so zohľadnením potreby elektrifikácie

- stožiarového typu – na terase ul.A.Kmeťa, Hornej Ružovej a na mieste vyústenia Starozámockej ulice do Trojičného námestia.
- konzolového typu – vo všetkých ostatných priestoroch určujúcich historických komunikácií a všade tam, kde je ich existencia archívne doložená – jedná sa najmä o priestory sektoru I.

Lucernový typ osvetlenia je navrhnutý aj v sektore IV. Osadenie replík lucernových svietidiel je v súčasnosti zrealizovaný vo väčšine navrhovaných priestorov. V ostatných priestoroch sektoru II, prípadne III, sa doporučuje použiť jednoduché tanierové elektrické svietidlo, osádzané buď na kovové konzoly, alebo na drevené, resp. kovové stĺpy elektrického vedenia. Osadenie týchto svietidiel je v súčasnosti zrealizované v ulici Horná Ružová.

Ostatným typizovaným prvkom mobiliáru sa predmetný materiál nevenoval, je potrebné vykonať doplnňovací prieskum.

C.1.8.1 Zásady nasvetlenia - iluminácie historických priestorov a budov, slávnostné a príležitostné osvetlenie

Na základe definovaných kompozičných charakteristík PR a už stanovenej koncepcie osvetlenia mestských priestorov tradičným mobiliárom je potrebné vypracovať Koncepciu iluminácie celého územia PR – historické jadro aj s Kalváriou. Pre spracovateľa tejto koncepcie budú platiť nasledovné princípy:

V urbanisticko-kompozičných dimenziách:

- potreba vyjadriť gradačný systém urbanistickej štruktúry – krajinné dominanty, sídelné dominanty, významné objekty, ostatná zástavba
- pri dominantách je potrebné zohľadniť ich pohľadovú exponovanosť zo všetkých strán (problém - v súčasnosti iba od mesta nasvetlený Nový zámok)
- pri krajinných dominantách nasvetľovať aj ich prírodnú podnož
- naznačiť aj zaniknuté historické väzby – spojnica medzi Kalváriou a historickým jadrom
- zväziť mieru nasvetlenia dominant pri príležitostnom osvetlení

V architektonických dimenziách:

- zamedziť tektonickým deformáciám pri nasvetľovaní architektonických objektov (nenasvetlená strecha Nového zámku...)
- voliť farebnosť svetla tak voči svetlu uličného osvetlenia, ako voči materiálu architektúry, prípadne jej symbolickému významu
- zabezpečiť rozmiestnenie svetlometov v takých polohách, v ktorých sú minimálne viditeľné (problém stožiarov pri nasvetľovaní Starého zámku, ktoré bolo možné skryť do vzrastlej zelene orechov, ak by tieto neboli tesne pred osádzaním reflektorov odstránené!)

V dimenziách už existujúceho osvetlenia tradičného mobiliáru:

- potreba nadimenzovania intenzity iluminácie s ohľadom na svetlotechnické potreby verejných priestorov
- treba počítať so zvýšenou intenzitou svetla v prípade existencie veľkoplošných výkladov v parteri (ulica A.Kmeťa a Kammerhofská)
- pri plných parteroch je intenzita osvetlenia mestských priestorov daná verejným osvetlením

C.1.9. Zásady diferencovaného prístupu pri ochrane, obnove a údržbe objektov na pamiatkovom území

Zhrnutie zásad pri oprave resp. rehabilitácii kultúrnych pamiatok a historických objektov (Podrobnejšie viď Klaková, O.: Zásady pamiatkovej starostlivosti v MPR Banská Štiavnica. Časť Historický objekt. NPaKC SPÚ, pracovisko Banská Štiavnica, december 1998) :

A/ Exteriér (fasády) historického objektu

- **Úpravy povrchov:**
- farebnosť, druh, technológiu a materiál náteru, obkladu, štuková a maliarska výzdoba musí podporovať historický charakter budovy a bude predmetom individuálneho posúdenia odbornej organizácie PS
- domy postavené pred r. 1945 môžu mať na fasádach iba hladké omietky bez pridania cementu
- nesmú sa používať: cementové omietky, brizolit, olejové nátery, kovové obklady (hliník), azbestové, keramické (kabrince), plastové, lamelové obklady, sklenené tehly a tvárnice, niektoré druhy a typy kamenných obkladov (tzv. kyklopske murivo)
- sokle omietkové z difúzných sanačných omietok, odvetrané alebo odvetrané kamenné platne (typické ryolit, andezit)
- **Otvory a výplne:**
- v prípade novonavrhovaných okien a dverí a ich výplní ich riešenie (materiál, rozmery, tvar) musí vychádzať z doporučení a byť schválené (grafický návrh) KPÚ
- existujúce otvory (okná, dvere, výklady) - svojvoľne sa nesmie meniť ich tvar, rozmery, architektonické a výtvarné riešenie otvoru (napr. odstraňovať kamenné články, z ktorých je otvor vyskladaný, štukové a maliarske nátery, historické nápisy, osekávať profily...)

- historické výplne (drevené okenné rámy a krídla, okenice, žalúzie, rolety, dverné drevené rámy a krídla, drevené brány, historické kovové dvere, okenné výplne a okenice a mreže) sa musia zachovať
- nesmú sa používať: plasty, hliník; na zasklenie vzorované, dymové, zrkadlové, brúsené sklo, sklobetón, vitráž a farebné sklo iba, kde je to historicky opodstatnené
- **Výklady obchodov**
- existujúce historické výklady sa musia zachovať. Nové výklady musia rešpektovať tradičný typ, mierku, proporcie a materiál (drevo, kov; nepoužívať hliník a plasty !).
- **Reklamné nápisy a označenia**
- musia byť v súlade s charakterom prostredia a architektúry objektu, najlepšie v podobe vývesného štítu na konzolách resp. reklamy nad vstupom do prevádzky
- **B/ Interiér historického objektu**
- Všetky historické prvky (stavebno-konštrukčný systém, dispozičná skladba, komunikačný systém, remeselné, umelecko-remeselné a výtvarné prvky treba zachovať a chrániť. Spôsob obnovy, resp. rehabilitácie a každá zmena podlieha schváleniu odbornej organizácie PS (rozhodnutie KPÚ)
- **C/ Strechy**
- **Hmota strechy**
- historickú zachovať, obnova, zmena resp. nový návrh musí byť riešený v súlade s charakterom prostredia PR a typickým tvarom strechy na jej území (G.1.7).
- **Využitie podkrovia**
- zobytnenie podkrovia nemôže byť dôvodom na odstránenie historicky cenného krovu;
- každý zámer úpravy podkrovia musí odsúhlasiť odborná organizácia PS
- **Presvetlenie strechy**
- v prvom rade využiť okenné otvory v štítovej stene;
v prípade vikierov ich počet, forma, proporcie musia byť individuálne posúdené odbornou organizáciou PS
- možnosť použitia strešných okien iba po individuálnom posúdení organizáciou PS (nevhodné použiť okná s vypuklým sklom!)
- **Krytina**
- použiť tradičný materiál v regióne. Doporučuje sa drevený štiepaný šindel, keramická škridla, betónová škridla, alpská škridla, eternitové šablóny; po individuálnom posúdení objektu možnosť použiť aj medený alebo pozinkovaný plech, resp. plechové šablóny. V žiadnom prípade nepoužívať všetky druhy hliníkových, plastových a asfaltových krytín, vlnitý eternit, vlnitý plech, vlnitý plast, alukryt, lepenkové pásy !)
- **Strešné detaily**
- historické komíny zachovať, nesmú byť likvidované bez súhlasu KPÚ (!), komínové hlavy nad úrovňou strešnej roviny nezrezávať, omietať. Pri obnove komínov vychádzať z tradičných typov v regióne.
- klampiarske detaily, žľaby: umelecko-remeselné detaily sa musia zachovať; pri obnove použiť tradičný materiál (pozinkovaný plech, medený plech, olovený), pri ľudových domoch drevené žľaby

C.1.9.1 NKP

Požiadavky základnej ochrany NKP určuje §32 Ochrana kultúrnej pamiatky (Zákon č. 49/2002 o ochrane pamiatkového fondu, článok 1 - 14).

Nehnutelné kultúrne pamiatky musia byť udržiavané v dobrom technickom stave a musia byť postupne odstraňované ich nevhodné úpravy. Všetky stavebné, technické a architektonické úpravy pamiatkových objektov sa budú vykonávať v súlade s princípmi ochrany pamiatok a s cieľom zachovania ich hmotnej podstaty, primeraného využitia a ďalšieho zhodnotenia ich výtvarno-architektonickej a dokumentačnej funkcie.

Všetky zásahy a činnosti, ktoré sa dotýkajú záchranu, obnovy a užívania objektov sa budú vykonávať v súlade s podmienkami vyjadrenia odbornej organizácie pamiatkovej ochrany v zmysle zákona č.49/2002 o ochrane pamiatkového fondu.

Pri obnove objektov tejto kategórie je vlastník povinný vopred si vyžiadať rozhodnutie k zámeru obnovy pamiatky od KPÚ v zmysle platnej legislatívy, v ktorom podľa odseku 2 krajský pamiatkový úrad uvedie, či predpokladané práce sú z hľadiska záujmov chránených zákonom č. 49/2002 prípustné a určí podmienky, za ktorých možno tieto práce pripravovať a vykonávať (napríklad nutnosť archeologického, architektonicko-historického alebo umelecko-historického výskumu). Krajský pamiatkový úrad vydá osobitné rozhodnutie ku každej prípravnej dokumentácii obnovy a projektovej dokumentácii úpravy nehnuteľnosti alebo stavby na nehnuteľnosti v pamiatkovom území a ochrannom pásme.(čl.10).

Pri obnove pamiatky treba **dodržať primeranú funkciu a využitie kultúrnej pamiatky**, pri zachovaní autenticity, integrity a originálu KP. Z druhej strany v súčasnosti rastie počet nevyužívaných pamiatok, ktoré chátrajú, čím dochádza k úbytku pamiatkových hodnôt. Je základnou povinnosťou vlastníka starať sa o jej zachovanie a základnú údržbu.

Zoznam NKP – viď príloha.

C.1.9.2 Objekty navrhnuté na zápis do ÚZPF

Objekty s vysokou mierou architektonických, umelecko-historických, historických, estetických hodnôt, ktoré vytvárajú predpoklady na vyhlásenie objektov za národné kultúrne pamiatky. Ešte nie sú kultúrnymi pamiatkami, ale sú v štádiu prípravy na zápis do ÚZPF.

Zásady diferencovaného prístupu zhodné ako pri NKP. Osobitné problémy sa viažu k ochrane technických pamiatok, kde je potrebné po zániku baníctva v meste riešiť otázku zodpovednosti za udržiavanie dobrého stavu pamiatky, pričom zápis ďalších pamiatok technického charakteru na území PR je otvorený:

Parcela č. 2008, 2180/17, 2180/20, 2180/23, 2315, 2514, 2554, 2558, 2659, 2857, 2884, 2885, 2925, 2962, 2988/1, 2993, 2998, 3061, 3099, 3172, 3189, 3308, 3381, 3434, 3476, 3547, 3561/1, 3579/1, 3579/3, 3603, 3608, 3741, 3745, 3765, 3774, 3776, 3778, 3786, 3789/1, 3792, 3796, 3832, 3835/3, 3838/1, 3838/2, 3844, 3916, 3947, 3967, 4000, 4015,4817/1, 4819, 4824.

Objekty, u ktorých je potrebné rehabilitovať fasádu: parcela č.2369, 2589, 3064, 3392, 3748, 3763, 3880.

C.1.9.3 Objekty vytipované

Historické objekty, ktoré nie sú národnými kultúrnymi pamiatkami, ale majú predpokladané architektonické, umelecko-historické, kultúrno-historické hodnoty, ktoré treba overiť architektonicko-historickým, umelecko-historickým, archeologickým výskumom. V prípade, že nebudú dôvody pre vyhlásenie nehnuteľnosti za kultúrnu pamiatku, budú pre tieto objekty platiť zásady ako pre objekty vhodne dotvárajúce prostredie. (C.1.9.4)

Detto ako pri NKP:

Sú to objekty na parcelách č. 2029, 2031/1, 2040/1, 2083, 2085, 2087, 2136/1, 2186, 2224, 2247, 2335, 2342, 2383, 2390/1, 2390/2, 2633, 2604, 2652, 2657, 2678, 2680, 2711, 2733, 2889, 2897, 2906, 2911, 2985, 2996, 3012, 3017, 3027, 3056, 3067, 3136, 3221, 3248, 3253, 3326, 3336, 3372, 3384, 3390, 3455, 3478, 3480/1, 3482, 3495, 3504, 3507, 3509, 3516, 3574, 3576, 3577, 3580, 3591, 3598, 3606, 3782, 3784, 3898/1, 3910, 3930, 3933, 3965, 3973, 4025/1.

Objekty, u ktorých je potrebné rehabilitovať fasádu:

parcela č. 2033, 2045, 2070, 2079, 2094, 2371, 2551, 2572, 2597, 2674, 2691, 2720, 2731, 2820, 2852, 2915, 2933, 2986, 3081, 3144, 3152, 3153, 3176, 3386, 3474, 3597, 3886, 3984.

C.1.9.4 Objekty dotvárajúce prostredie

Objekty nezapísané do ÚZPF, nebudú navrhnuté na zápis ani vytipované, ale potreba ich ochrany vyplýva z ich významu ako objektov priaznivého a kontextuálneho dotvorenia historického prostredia pamiatkovej rezervácie. Vzhľadom na lokalizáciu týchto objektov v PR je v zmysle Zákona č.49 §32 (5) o ochrane pamiatkového fondu vlastník povinný vyžiadať si vopred rozhodnutie KPÚ k zámeru úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území a v ochrannom pásme, v ktorom KPÚ určí podmienky vykonania úprav.

Pri týchto objektoch pôjde o zachovanie hmoty a architektonického výrazu s možnosťou úpravy vnútorného členenia podľa požiadaviek navrhovanej funkcie. Ide o domy na parcelách č. 2000, 2005, 2036, 2043, 2052, 2053, 2101, 2122, 2126, 2193, 2197/1, 2210/1, 2211, 2265, 2293, 2282, 2328, 2337, 2263, 2505, 2534, 2551, 2563/2, 2569, 2600, 2631, 2695, 2697, 2699, 2703, 2704, 2707/2, 2723, 2744, 2871, 2918, 2919, 2937, 2959, 2963, 2995/2, 3020/1, 3020/2, 3050, 3101, 3185, 3237, 3250/2, 3251, 3263, 3271, 3290, 3294, 3296, 3300, 3303/1, 3323, 3331, 3334, 3368, 3422, 3433, 3445, 3447, 3503, 3539, 3548, 3575, 3767, 3601, 3603, 3617, 3619, 3892, 3903/2, 3926, 3928/1, 3931, 3940/1, 3942/1, 3956/1, 3963, 3975, 3992, 3996, 4004, 4012, 4042.

Pri niektorých objektoch tejto skupiny je potrebné rehabilitovať fasádu, kvôli zoslabeniu historického výrazu prejavujúcim sa v detailoch, cudzorodých v historickom prostredí Pamiatkovej rezervácie: neadekvátne výplne okien alebo vstupov, omietková úprava (brizolit).

Sú to objekty na parcelách č. 2049, 2057/1, 2129, 2134, 2146, 2189, 2195, 2198, 2202, 2204, 2213, 2219, 2231, 2238, 2241, 2243, 2245, 2254, 2256, 2275, 2289, 2317, 2319, 2398, 2537, 2563/1, 2567, 2581, 2583, 2598, 2611/1, 2615, 2630, 2682, 2685, 2725, 2728, 2742, 2747, 2750/2, 2836, 2838, 2848, 2875, 2877, 2929, 2933, 2935, 2947, 2949, 2953, 2964, 2969, 2973, 2975, 2977, 2980, 3014, 3018, 3045, 3072, 3099/1, 3103, 3111, 3118, 3147, 3150, 3166, 3239, 3266, 3283, 3287, 3313, 3316, 3320, 3330, 3341, 3345, 3356, 3358, 3359, 3361, 3471, 3473, 3498, 3502/2, 3511, 3513, 3519, 3558, 3593, 3595, 3611, 3877, 3896, 3914, 3944, 4003, 4011, 4017, 4029.

C.1.9.5 Objekty nerušivé (neutrálne)

Sem boli zaradené objekty bez výrazných historických a architektonických hodnôt. Ide o objekty v dobrom stavebno-technickom stave s primeranou veľkosťou a tvarom hmoty, ktoré v danom prostredí nepôsobia rušivo, no na ich objekty sa nevzťahuje pamiatková ochrana. Vzhľadom na ich vyhovujúci stav sa v dohľadnom čase nepočíta s ich prestavbou. V prípade zámeru úprav resp. obnovy platí pre vlastníka takéhoto objektu, ktorý nie je kultúrnou pamiatkou, ale sa nachádza v PR na základe Zákona č.49/2002 o ochrane pamiatkového fondu (§32, čl.4) povinnosť vyžiadať si rozhodnutie k zámeru. Navrhovaná zmena (prestavba, resp. úprava) musí byť v súlade s historickým prostredím PR a musí dodržiavať všeobecné princípy zástavby na danom území a vychádzať z regionálnych špecifík miestnej architektúry.

Sú medzi nimi parcela č. 2029, 2031/1, 2040/1, 2083, 2085, 2087, 2136/1, 2186, 2224, 2247, 2335, 2342, 2383, 2390/1, 2390/2, 2604, 2633, 2652, 2657, 2680, 2678, 2711, 2733, 2889, 2897, 2906, 2911, 2985, 2996, 3017, 3012, 3027, 3056, 3067, 3136, 3221, 3248, 3253, 3326, 3336, 3372, 3384, 3390, 3455, 3478, 3480/1, 3482, 3495, 3504, 3507, 3509, 3516, 3574, 3576, 3577, 3580, 3598, 3591, 3606, 3782, 3784, 3898/1, 3910, 3930, 3933, 3965, 3973, 4025/1.

Pri niektorých objektoch tejto skupiny, ktoré majú v detailoch narušený pôvodný výrazu, bude potrebné rehabilitovať fasádu. Ide o domy na parcelách č. 2033, 2045, 2070, 2079, 2094, 2371, 2551, 2572, 2597, 2674, 2691, 2720, 2731, 2820, 2852, 2915, 2933, 2986, 3081, 3144, 3152, 3153, 3176, 3386, 3474, 3597, 3886, 3984.

C.1.9.6 Objekty narušené - určené na rehabilitáciu narušeného jadra

Objekty rušivé, so starším jadrom, ale natoľko prestavané, že si vyžadujú korekcie v záujme začlenenia do historickej štruktúry prostredia. (nevhodný typ strechy alebo nevhodná podlažnosť a fasáda nezodpovedajúca charakteru miestnej architektúry). Ide o objekty v dobrom technickom stave, s ktorými nemožno rátať v najbližších rokoch s úpravou. V prípade, že by sa vyskytla možnosť úpravy, je potrebné postupovať podľa paragrafu 32 odst.4 Zákona č.49/2002. Ide o domy na parcelách č.

a) v úprave hmoty (zmena podlažnosti)

parcela č. 2277/2, 2854 (-1P), 3263, 3453 (1P), 3795, 3792, 3786, 3906 (-2P), 3916,

b) úpravu tvaru strechy

parcela č. 2144, 2364, 2375, 2392/1, 2965, 3773/3, 3984, 3983/1, 3982/3

C.1.9.7 Objekty rušivé – určené na výraznú prestavbu resp.dožitie

V teréne boli za rušivé objekty považované všetky objekty, bez ohľadu na skutočnosť, či sa jedná o murovaný objekt, alebo o provizorium, vyhotovené zo suchých stavebných dielcov – bez základov.

Za objekty rušivé boli považované objekty novostavieb, ktoré

- sú určené na prestavbu v dôsledku neakceptovania tradičných princípov zástavby používaných do polovice 20.storočia – potreba nahradiť ploché alebo plytké sedlové strechy tradičnými, potreba obnovy pôvodnej tektoniky bodového otvoru v stene pri pásových oknách modernistických budov – problém vyskytujúci sa najmä v sektore I
- sú určené na prestavbu, alebo dožitie z dôvodov predimenzovanej mierky – problém vyskytujúci sa najmä v sektore II, menej v sektore I
- sú určené na dožitie (stavebná uzávera) v prípade, že rušia vizuálny priehľad na krajinnú dominantu – problém sektoru V
- sú určené na dožitie vzhľadom na ich provizórny charakter (garáže, plechové haly) - najmä problém sektoru III, a problém trafostaníc a garáží v sektore I
- sú určené na dožitie vzhľadom na ich neadekvátny architektonický výraz, typický pre iný kultúrny kontext – problém sektoru II

V prípade garáží je potrebné rozlišovať mieru narušenia aj tým, či sa jedná o solitérne objekty alebo radové garáže. V prípade solitérov je možné počítať s dotvorením na základe doplnenia strechy, prípadne prefasádovania objektu. V prípade radových garáží sa počíta s ich perspektívnym odstránením.

Na dožitie sú určené domy na parcelách č. 2005 (dva objekty na dvore Tabáčky), 2027, 2035, 2189/1 (prístavba), 2190/2, 2190/11, 2190/12, 2190/13, 2190/19, 2190/10, 2190/9, 2190/8, 2190/7, 2190/6, 2190/5, 2257, 2278/1, 2326/1, 2337, 2341, 2344/3, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548/2, 2548/3, 2567 (prístavba), 2605, 2648, 2871 (krídla), 2802, 2819, 2957 (objekt na parcele domu), 3030/2, 3262, 3281, 3423 (prístavba), 3753, 3754, 3755, 3756, 3757, 3758, 3778, 3932, 3981.

Na dožitie: parcela č. 2530 (novostavby), 2531, 2535, 2536, 2537, 2538, 2978, 3395 4818, 4848, 4849, 4851, 4855, 5080, 5083, 5088, 5094/5, 5096/3, 7550, 7523/1, 7549/2, 7549/19, 7549/33, 7549/8.

Na dožitie resp. prestavať: parcela č. 2046, 2055/1, 2064/2, 2148, 2149, 2178, 2339, 2380, 2736, 2769/2, 2844, 2864, 3003, 3011, 3279, 3347, 3469, 3487, 3522, 3613/3, 3621, 4010/3, 4030.

V sektore V sa vzhľadom na potrebu ochrany pamiatkových hodnôt kalvárie a zastavenia ďalšej výstavby v jej podnoží počíta s dožitím objektov na západnej strane úpätia Ostrého vrchu. Jedná sa o parcely č. 4818, 4847, 4848, 4849, 4850, 4851, 4852, 4853, 4854, 4855, 4856, II4857/1, II4857/2, II5064, II5065, 5066, II5067/1, II5079/2, 5079/I, 5080, II5081, 5082, 5083/1, 5083/2, II5087/2, 5090, 5094/1, 5094/2, 5094/3, 5094/4, 5094/5, 5095, 5096/1, 5096/2, 5096/3, II5097/1, 5097/2, II5098, 5098, 5099, 5527, 7543/42, II7523/1, II7523/2, 7549/36, 7543/35, 7543/25, 7549/1, 7549/15, 7549/34, 7549/3, 7549/1, 7549/4, 7549/19, 7549/18, 7549/5, 7549/20, 7549/13, 7549/30, 7549/31, 7549/30, 7549/29, 7549/33, 7549/14, 7549/22, II7550, II7552/6. (Potreba overiť na väčších číslach).

C.1.9.8 Objekty súvisiace s banskou činnosťou

Prejavy banskej činnosti sa na území PR objavujú v menšej miere, ako na území OP. Zachovali sa ako povrchové haldy v okrajových častiach sektorov II a III. Súvislá štôlna sa zachovala od Fricovho domu na Radničnom námestí, pod objektami na severnej strane ulice A.Kmeťa, a postupne prechádza pod objekty na južnej časti ulice A.Kmeťa a vyúsťuje do námestia Osloboditeľov. Ostatné štôlny a šachty sú buď prístupné zo suterénov jednotlivých domov, alebo sú súčasťou mestských priestorov, záhrad alebo pasienkov. Vyskytujú sa v sektore I, II, V, III. Zvláštnu skupinu tvoria zaniknuté technické diela, ktoré sa vyskytovali v sektore II a III.

Zachované objekty technických diel sú vytipované na zápis NKP.

Zaniknuté objekty technických diel by mali byť označené informačnou tabuľou a podľa možnosti lokalita ich výskytu by mala byť napojená na trasu už existujúcich náučných chodníkov.

C.1.10 Rezervné plochy a plochy po asanácii objektov.

Základným informačným zdrojom ku stanoveniu rezervných plôch na základe zaniknutej zástavby bol výkres č.7 Zaniknuté objekty.

Filozofia stanovenia rezervných plôch vychádzala z nasledovných kritérií:

- obnoviť zástavbu v asanovaných častiach kompaktnej mestskej zástavby (náhrada asanovaných mestských blokov na Dolnej ulici)- **RA** - /RA3, RA4, RA5, RA6, RA7, RA8, RA9, RA14, RA15/
- stanoviť spôsob úpravy alebo zástavby na dnes nevyužitej, v minulosti však využívannej plochy so štýlovou alebo slohovou sadovou úpravou obnova areálu strelnice, rehabilitácia bývalej Fizélyovskej záhrady /- **RS** - / RS1, RS12/
- rehabilitácia v súčasnosti zdevastovaného územia, ktoré malo v minulosti iný charakter zástavby /územie západnej strany Malého trhoviska, rehabilitácia areálu Žigmundšachty/- **RR** - /RR10, RR11/
- rehabilitácia plôch archeologických nálezísk/ archeologické nálezisko bývalého kláštora dominikánov a archeologické nálezisko Staré mesto/ – **RN** - /RN2, RN13/

Stanovenie rezervných plôch sa obmedzilo na sektor I a III. V sektore II sa v tejto etape nepočíta s obnovou zaniknutých baníckych domov. Na základe neprimeraných prestavieb a novostavieb, ktoré sa na tomto území v poslednom období zrealizovali, sa navrhuje obnoviť v prvom rade existujúci stavebný fond a potom následne, ak to bude ešte potrebné, doplniť zaniknuté objekty do stavu zo začiatku 20.storočia.

Rezervná plocha RS1- na Kutnohorskej ulici
(parcelné čísla – 3173/1, 3173/2, 3174/2, 3174/3)

Jedná sa o rehabilitáciu územia bývalej strelnice. Počíta sa so sanáciou historických líp v južnej časti parcely, výstavbou objektu zaniknutej strelnice a obnovou severnej časti pozemku pre účely strelby. V rámci rehabilitácie pôvodnej funkcie je možné počítať aj s expozíciou historických terčov, tvoriacich v súčasnosti ucelenú expozíciu na Starom zámku. Objekt strelnice môže byť koncipovaný ako replika (ak je zachovaná grafická dokumentácia k objektu), alebo ako novostavba, zohľadňujúca regionálne znaky sektoru II.

Rezervná plocha RN2 – na Akademickej ulici
(parcelné čísla – 3919)

Jedná sa o plochu archeologického náleziska v mieste zaniknutého dominikánskeho kláštora. V rámci rehabilitácie územia je možné počítať s dvojakým využitím.

- Variant A - Počíta s využitím plochy archeologického náleziska pre zriadenie archeologického parku. Územie by bolo treba systematicky doskúmať, vytvoriť predpoklady pre maximálnu prezentáciu dominikánskeho kláštora a pozostatkov mestského opevnenia. Následne vypracovať koncepciu prezentácie torz architektúry s informačným systémom a sadovými úpravami. V rámci sadových úprav eliminovať rušivý účinok terénnej hrany terasy objektu školy na Akademickej ulici. V zachovanom suteréne kláštora zriadiť mestské lapidárium.
- Variant B - Počíta s možným zastavaním územia pre účely prechodného bývania. Vzhľadom na bezprostrednú väzbu dominikánskeho kostola na zaniknutý kláštor, ktorý v minulosti bol jeho súčasťou, doporučujeme zachovať vizuálnu väzbu medzi kostolom, jeho odprezentovanými ranostredovekými časťami v exteriéri a budovou kláštora s nádvorím ambitu, vrátane zachovaného stredovekého múru ambitu v južnej časti pozemku. Novú výstavbu tak sústrediť do SZ časti pozemku s možnosťou prezentácie pozostatkov mestského opevnenia v rámci objektu. Celá novostavba by mala byť koncipovaná ako vizuálna clona kontrastnej terénnej hrany na severnej strane pozemku.

Výška korunnej rímsy by mala byť maximálne vo výške 3-4 nadzemných podlaží voči nivelete Akademickej ulice. Hmota smerom na západ by mala reagovať v spodnom pláne na okolitý kontext hmotou s korunnou rímsou vo výške dvoch nadzemných podlaží. Spôsob zástavby by mal byť v nadzemných častiach krídlový, s tradičným zastrešením, prípadne zastrešením, inšpirujúcim sa tradičným tvaroslovím. Je nutné používať tradičné materiály v pôvodnej prípadne novodobej verzii. Nepoužívať štylizáciu slohových tvaroslovných prvkov v detaile. Pri návrhu využiť regionálne znaky architektúry mestského reprezentačného typu sektoru I. Spôsob riešenia je potrebné overiť na overovacích štúdiách. Vzhľadom na vysoký potenciál výskytu archeologických nálezov pod terénom je nevhodné počítať s rozsiahlymi suterénnymi priestormi. Polohu možných suterénov určí až komplexný (plošný) archeologický výskum.

- *Rezervná plocha RA3* - na Dolnej ulici
(parcelné čísla – 2107)

Jedná sa o obnovu pôvodnej kompaktnej zástavby prímestského typu. Pri zástavbe treba vychádzať z regionálnych znakov architektúry I sektora. Vzhľadom na malé rozmery v náročnej polohe sa počíta so zastavaním celej plochy parcely, do výšky kordónovej rímsy maximálne do dvoch nadzemných podlaží, s použitím tradičného typu zastrešenia pre funkciu trvalého bývania alebo občianskej vybavenosti.

Rezervná plocha RA4 – na Dolnej ulici
(parcelné čísla – 2073/1, 2074/1)

Jedná sa o obnovu toho istého typu zástavby ako pri R3, s použitím krídlového spôsobu zástavby pre funkciu trvalého bývania v nadzemných podlažiach a občianskou vybavenosťou na prízemí.

Rezervná plocha RA5 – na Dolnej ulici
(parcelné čísla – 2072)

Jedná sa o obnovu toho istého typu zástavby ako pri R4

Rezervná plocha RA6 - na Remeselníckej ulici
(parcelné čísla – 2048/1, 2048/2, 2068, 2846, 2846/2)

Jedná sa o obnovu toho istého typu zástavby ako pri R4

Rezervná plocha RA7 – medzi Remeselníckou a Dolnou ulicou
(parcelné čísla – 2054/1, 2066/1, 2067/1, 3738/2)

Napriek tomu, že je v bezprostrednom kontakte s novostavbou Plynoslužobne, nebolo by vhodné v návaznosti na proporcie zástavby v severnej časti Dolnej a Remeselníckej ulice zvyšovať podlažnosť. Pôjde teda v zásade o ten istý spôsob zástavby ako pri R4.

Rezervná plocha RA8 – medzi Remeselníckou a Dolnou ulicou, oproti Tabakovej továrni
(p.č.2056, 2057/1, 2057/2, 2058, 2059/1, 2059/2, 2060, 2061, 2062, 2063, 5739/1, 5748/)

Pôjde o podobný spôsob zástavby ako pri R4, s tým rozdielom, že v hmote je možné vyjadriť, že cez rezervnú plochu pretekal potok Štiavnica a pri výške zástavby je možné v hmote orientovanej do Dolnej ulice počítať s tromi nadzemnými podlažiami, pri zástavbe, orientovanej do Remeselníckej ulice je potrebné ostať vo výške dvoch nadzemných podlaží.

Rezervná plocha RA9 – severná strana Malého trhoviska
(parcelné čísla – 2035)

Pôjde o výstavbu jednopodlažného domu v pôvodnej kompaktnej zástavbe prímestského typu pre účely trvalého bývania, prípadne pre občiansku vybavenosť, navrhovanú v rámci rehabilitácie sektoru III. Pri navrhovaní novostavby treba vychádzať z regionálnych znakov sektoru II.

Rezervná plocha RR10 – západná strana Malého trhoviska
(p.č.2147, 2148, 2149,2150, 2151, 2152, 2153/1, 2153/2, 2154/1, 2154/2, 2155, 2156)

Pôjde o rehabilitáciu územia, v minulosti prakticky nezastavaného, ktoré môže byť využité pre občiansku vybavenosť regionálneho príp. nadregionálneho charakteru – podľa návrhu rehabilitácie sektoru III. Počíta sa s asanáciou dnešného typu výstavby (sklady a nevhodná bytová výstavba.) Z hľadiska spôsobu novej zástavby by sa mala uprednostniť kompaktnější zástavba na V strane pozemku (rehabilitácia územia bývalého trhoviska), v Z časti pozemku je možné využiť voľnejší spôsob zástavby pavilónového typu. Maximálna výška zástavby by nemala presiahnuť 2 nadzemné podlažia s použitím tradičného typu zastrešenia. Potreba overovacích štúdií.

Rezervná plocha RR11 - areál bývalej Žigmundšachty

(parcelné čísla – 2180/1, 2180/2, 2180/3, 2180/4, 2180/5, 2180/6, 2180/7, 2180/8, 2180/9, 2180/10, 2180/11, 2180/12, 2180/13, 2180/14, 2180/15, 2180/16, 2180/17, 2180/18, 2180/19, 2180/20, 2180/21, 2180/22, 2180/23, 2181)

Pôjde o rehabilitáciu územia banského areálu, výrazne prestavaného a znehodnoteného. Pri rehabilitácii sa počíta s asanáciou nehodnotných objektov výrobných a skladových prevádzok a s obnovou pôvodných banských zariadení. V rámci koncepcie obnovy je možné počítať

s informačným systémom na mieste zaniknutého gápla, prezentujúcim areál šachty v období jej funkčnosti. Z hľadiska využitia je možné počítať s dvomi variantami.

- Variant A - Počíta s občianskou vybavenosťou regionálneho príp. nadregionálneho charakteru.
- Variant B - Dáva možnosť obnovy tradičných prevádzok, ktorých výrobná produkcia by nadviazala na výrobný charakter pôvodnej lokality a zároveň by svojimi produktami vytvorila sortiment tovaru, typický pre obchodovanie na malom trhovisku na vyššej kvalitatívnej úrovni, zodpovedajúcej požiadavkám revitalizácie historického jadra.

Spôsob zástavby by mal zodpovedať tomu, ktorý variant sa vyberie. V oboch variantoch by bolo vhodné vo výraze architektúry hľadať inšpiráciu v technických zariadeniach podobného typu, zachovaných v oblasti OP. Vzhľadom na zachované historické objekty by výška prevažnej časti zástavby nemala presiahnuť dve nadzemné podlažia. Spôsob zástavby by mal byť solitérny, pavilónového typu, s možnosťou vytvorenia ohniska v súvislosti so zachovanými banskými objektami. Definitívne riešenie overiť na základe overovacích štúdií.

Rezervná plocha RS12 – bývalá Fizélyovská záhrada na Akademickej ulici
(parcelné čísla – 3840, 3842/1, 3842/2, 3843)

Jedná sa o rehabilitáciu pôvodnej historickej záhrady, doplnenej voliérami. V rámci funkčného využitia je možné počítať s dvomi variantami:

- Variant A – obnova historickej záhrady
- Variant B – rozšírenie športovísk pre areál akademických budov aj školský areál na ulici.

V oboch prípadoch je možné areál záhrady využiť pre zlepšenie pešieho napojenia medzi autobusovou zastávkou Pod kalváriou a historickým jadrom.

Rezervná plocha RN13 – archeologické nálezisko – Staré mesto
(parcelné číslo – 7210/2)

Jedná sa o prezentáciu archeologických nálezov pozostatkov murív v rámci opevneného súboru, spolu so systémom kamenozemných valov. v rámci archeologického parku. Odporúča sa napojiť lokalitu na systém náučných chodníkov. V rámci náleziska sa počíta s inštalovaním informačného systému. Kvôli dostatočnej návštevnosti je potrebné doriešiť komunikačnú spojnicu od Veľkej vodárenskej nádrže až na miesto pôvodného vstupu do hradiska (predpokladá sa špirálovitá komunikácia, so vstupom zo SZ strany). Po rehabilitácii lokality Šobov je možné počítať s návštevami turistov aj zo severnej strany, príjazdovej komunikácie zo Žarnovice. Ďalším zdrojom turistických návštev by mala byť aj lokalita Pri Červenej studni, v náväznosti na náučný chodník Geoparku. Turistická trasa by tak mohla pokračovať pozdĺž celého temena vrchu Glanzenberg, až pod bralo žily Špitáler. Obnovením pôvodných chodníkov by sa tak lokalita Starého mesta priamo napojila na historické jadro. Vzhľadom na skutočnosť, že archeologický park sa nachádza v strede plánovaného lesoparku na temene Glanzenbergu, je potrebné požiadavky na koncipovanie archeologického parku skoordinať s požiadavkami na návrh lesoparku.

Rezervná plocha RA14 – Dolná ulica
(parcelné číslo – 4038/3)

Jedná sa o novostavbu v kompaktnej mestskej zástavbe, využitú pre účely trvalého bývania a občianskej vybavenosti na prízemí. Pôjde o obnovenie typu zástavby ako R4

Rezervná plocha RA15 – Akademická ulica
(parcelné číslo – 3835/2)

Jedná sa o novostavbu na konci PR, v terénnej hrane medzi Akademickou ulicou a Dolnou botanicou záhradou, využitú pre účely občianskej vybavenosti, prechodné bývanie, prípadne pre vybavenie športovísk, ktorých kapacita sa zvýši aj v dôsledku rehabilitácie Fizélyovskej záhrady (R13). Novostavba môže mať smerom do Akademickej ulice 2 N.P.

C.1.11. Zásady zachovania, ochrany, obnovy a údržby pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry

Malá architektúra, fontány, plastiky (viď mapka v časti Prílohy), pútače, partery z prelomu storočí.

Za samostatný problém je možné považovať premiestňovanie výtvarných diel z pôvodných miest na nové a vzhľadom na nové priestorové dimenzie meniť charakter pôvodného výtvarného diela (problém odstránenia pomníka Honvéda z námestia Osloboditeľov do areálu Starého

zámku). Problém bude čakať aj exponáty drobnej architektúry, ktoré nebudú prezentované in situ, ale stanú sa exponátmi v rámci expozícií (problém inštalácie liatinových krížov formou cintorína v areáli Starého zámku).

V prípade zriadenia centrálného lapidária v rámci PR bude tiež možné počítať s inštaláciou sekundárnych, výtvarne opracovaných kamenných článkov v rámci tematickej expozície, buď v interiéri lapidária, alebo vo vybraných mestských priestoroch – najčastejšie v poloverejných kontrolovaných nádvoriach významných objektov. V prípade obnovy niektorej zo zaniknutých záhrad je možné s ich expozíciou počítať aj ako s výtvarným dielom. Pre takýto spôsob uplatnenia sekundárne osadených kamenných prvkov treba vypracovať scenár tematického výberu prvkov a spôsobu ich osadenia v novom priestore. (Námety – kamenné články súvisiace s baníctvom prípadne vodohospodárskou činnosťou inštalovať v nádvorí Bergerichtu, obrubne studní inštalovať na nádvoriach prípadne v rekonštruovaných záhradách, ak sa nedajú osadiť na svoje pôvodné miesto, bližšie neidentifikované kamenné prvky inštalovať v priestore priekopy Starého zámku).

C.1.12. Zásady zachovania, ochrany a údržby archeologických nálezov a nálezísk

Problematiku vymedzenia prezentácie archeologických nálezov a nálezísk treba chápať ako širší problém, s rôznou mierou poznania a s tým súvisiacim stupňom legislatívnej ochrany

Podmienky zachovania, ochrany a údržby archeologických nálezov a nálezísk upravuje zákon č.49/2002 o ochrane pamiatkového fondu (§ 29, § 36, § 40 a § 41).

Prezentácia archeologických nálezísk (in situ)

Krajský pamiatkový úrad v spolupráci s príslušným stavebným úradom zabezpečuje podmienky ochrany archeologických nálezísk v územnom a stavebnom konaní. (§ 41, čl.4).

Krajský pamiatkový úrad v spolupráci s orgánmi územnej samosprávy zabezpečuje odbornú konzerváciu, vhodné využitie a prezentáciu nehnuteľných archeologických nálezov a archeologických nálezísk podľa možností v pôvodných nálezových súvislostiach. Sprístupnenie nálezísk verejnosti nesmie mať za následok ich poškodenie alebo nadmerné opotrebovanie.(§ 41, čl. 5)

Pred akoukoľvek činnosťou na území je potrebné zabezpečiť profesionálne (odborné) doskúmanie územia archeologického náleziska a odbornej konzervácie a dbať na to, aby stanovený spôsob prezentácie nehnuteľných archeologických nálezov bol realizovaný podľa možnosti v pôvodných nálezových situáciách.

Lokalita Staré mesto

Nálezisko sa nachádza v zalesnenej časti temena vrchu Glanzenberg, na povrchovej žile Špitáler. Momentálne je nevyužitý. V súčasnosti absentuje presné vymedzenie územia náleziska. Prebiehajúce archeologické výskumy postupne odkrývajú časti murív pevnosti z obdobia stredoveku, najmä, však zo 16.storočia. V rámci areálu je zachovaný aj systém valov. V budúcnosti sa počíta s využitím lokality na archeologický park, ktorý by tvoril súčasť lesoparku, navrhovaného v rámci MÚZES. Pri prezentácii sa očistí náletová zeleň z vnútra pôdorysu hradiska a z hmoty kameňo-zemných valov. V rámci úprav, súvisiacich s lesoparkom sa počíta s výraznejšou selekciou vzrastlých stromov – aj v dotyku s povrchovou žilou Špitáler, ktorá sa obnoví v siluetárnych priehľadoch ako prírodná dominanta. Napojenie archeologického parku na náučný chodník, ako aj obnovenie väzby na turistické aktivity v oblasti Červenej studne, prípadne rehabilitovanej lokality Šobova a spätné naviazanie na obnovené chodníky pod žilou Špitáler, vytvoria predpoklady pre oživenie celej lokality. V samotnej lokalite hradiska sa predpokladá konzervácia a konsolidácia nájdených murív, doplnená informačným systémom.

Dominikánsky kláštor

Nálezisko sa nachádza v centre kompaktnej mestskej zástavby, na mieste zaniknutého dominikánskeho kláštora. Podľa historických dokumentov pôdorys ambitu zasahuje pod Akademickú ulicu, na južnej strane pozemku sa nachádzajú pravdepodobne pozostatky opevnenia. Po viacnásobných neukončených archeologických výskumoch bola archeologická lokalita čiastočne zasypaná a slúži ako provizórne parkovisko. Neujasnenosť koncepcie prezentácie spôsobuje postupnú deštrukciu zachovaných častí budovy kláštora. Obnoveným je iba južný múr gotického ambitu, ktorý je bez širších súvislostí prezentovaný ako zastrešená ruina v terénnej hrane medzi dominikánskym kostolom a ostatnou plochou archeologického náleziska.

Na územie sú momentálne neujasnené predstavy o funkčnom využití. Počíta sa aj s možnou zástavbou, v rámci prezentácie archeologických nálezov je možné počítať aj so zriadením archeologického parku.

V prípade, že by sa pristúpilo k výstavbe na ploche náleziska, nie je vhodné, aby sa zastavalo územie vymedzené objektovou skladbou zaniknutého dominikánskeho kláštora.

Prezentácia archeologických nálezov (realizovaných) in situ

Na území PR prebiehali dlhodobé výskumy, ktoré boli realizované v súvislosti s výskumami jednotlivých objektov (najmä v suterénoch, prípadne v súvislosti s potrebou ucelenej prezentácie vybraných solitérov. Medzi najvýznamnejšie prezentácie tohto druhu patria archeologické nálezy v exteriéroch Starého zámku, ktoré potvrdili existenciu zaniknutých stredovekých objektov, súvisiacich s gotickou fázou kostola a vstupnej brány, ako aj s renesančnou fázou predpolia padacích mostov do pevnosti. Nedoskúmaným ostal priestor suchej priekopy pred hlavným vstupom. Podobne by bolo vhodné preskúmať archeologicky aj predpolie Nového zámku, aj v náväznosti na systém mestského opevnenia.

Prezentácia archeologických nálezov v lapidáriách, či ako exponáty v kultúrnych zariadeniach

Samostatným problémom sa javí spôsob prezentácie nálezov, ktoré nie je nutné prezentovať in situ. V prípade architektúry ide zväčša o umelecky opracované kamenné články, ktoré je možné inštalovať ako výtvarné exponáty buď priamo na lokalite, alebo v lapidáriách. Vzhľadom na skutočnosť, že dlhodobé výskumy, realizované v rámci historického jadra nahromadili množstvo sekundárnych kamenných článkov, ktoré sa hromadili na nádvorí Starého zámku, je potrebné perspektívne rátať s plnohodnotnejším prezentovaním týchto cenných artefaktov. Bolo by vhodné pre tieto účely zriadiť centrálné lapidárium. Najvhodnejším pre tieto účely sa javí suterén dominikánskeho kláštora, ktorý by spolu s prezentovanými murivami pozostatkov kláštora vytváral atraktívny súbor artefaktov v centre mesta. Ďalšou možnosťou pre prezentáciu jednotlivých výtvarne hodnotných prvkov je ich umiestnenie na nádvoriach významných objektov – Kammerhof, fara, Bergericht, Belházyovský dom, Pacherštôľňa a iné.

Informáciu o zaniknutých architektonicko-historických štruktúrach na území PR podáva výkres č.07, na ktorom je na základe katastrálnej mapy z roku 1858, archívnych dokumentov a prieskumov v teréne pomerne presne vyznačený spôsob zástavby, prípadne prestavby územia dnešného historického jadra. Je vyznačená zaniknutá objektová skladba mestských a baníckych domov, predpokladaný priebeh opevnenia, zaniknuté historické záhrady, vodné toky s prislúchajúcimi mlynmi.

Na základe tejto mapy je možné rozdeliť zaniknuté skupiny objektov na

- zaniknuté a následne prestavané (malý predpoklad získania nových informácií prostredníctvom archeologického výskumu – Rubigalovský majer pod Tabakovou továrňou, mestská zástavba v mieste botanickej záhrady
- zaniknuté, nezastavané (možnosť archeologických nálezov, možnosť ich obnovy) časti opevnenia-najmä brány, suterény meštianskych domov v najstaršom jadre, ako aj prevažná väčšina zaniknutých objektov mestskej a baníckej zástavby na území PR
- zaniknuté, ktorých existencia sa predpokladá - priebeh časti hradbových múrov opevnenia
- predpokladané, ktorých existencia sa môže potvrdiť stavebno-historickým výskumom nadzemných častí (Pacherštôľňa), časti fortifikačného systému ktorých existenciu je možné predpokladať v existujúcich objektoch (systém predpolia s priekopmi Starého zámku, bodové objekty.pozostatky veží pevnostného systému, prípadne predpolie a podnož Nového zámku.

Presný návrh prezentácie bude možný po vykonaní potrebných výskumov v teréne. Podrobnejší spôsob prezentácie zaniknutých objektov mestskej a baníckej zástavby bude presne definovaný v kapitole č.C.1.10 a spôsob prezentácie opevnenia v kapitole C.1.2.

Za zmienku stojí aj skutočnosť, že na území mesta je viacero zaniknutých, komponovaných záhrad, tvoriacich integrálnu súčasť vybavenia reprezentačných budov. Je preto potrebné, aby sa aj tieto lokality preskúmali archeologickým spôsobom a následne, podľa možnosti boli aj obnovené. Jedná sa o geometrické záhrady pri areáli Starej nemocnice, Belházyovskom dome, v rámci kláštora dominikánov, pri námestí Osloboditeľov na Kammerhofskej ulici. Obnova záhrad pri Kammerhofe (dnešná pošta) a pri jezuitskom kláštore (hotel Grand) už dnes nie je možná.

C.1.13. Zásady zachovania, ochrany a údržby historickej zelene a prírodných prvkov

Na základe hodnotovej mapy PR je kategorizácia zelene a prírodných prvkov základným predpokladom pre diferencovaný prístup k stanoveniu koncepcie obnovy prírodných prvkov na území PR.

Princíp diferencovaného prístupu spočíval v nasledovných krokoch:

- zachovať, chrániť a udržiavať v zachovanom stave (prípadne ju obnoviť) zeleň vyhlásenú, alebo navrhnutú za NKP, pri jej obnove je potrebné vychádzať z profesionálnych znalostí koncipovania sadárskych a záhradných úprav
- ak by sa pristúpilo k obnove zaniknutých historických slohových záhrad, je potrebné počítať aj s realizáciou záhradnej archeológie (viď kapitola C.1.12). Do tejto kategórie problémov je možné zaradiť aj obnovu Fizélyovskej záhrady, prípadne obnovu strelnice s prímestským parkom pri Starom zámku
- dotvárajúcu zeleň v rámci dominant chápať ako integrálnu súčasť architektúry, je preto tiež potrebná jej ochrana, prípadne obnova, či sanácia
- dotvárajúca zeleň záhrad je integrálnou súčasťou vnútorného obrazu mesta, je potrebné ju chrániť a udržiavať – údržba súvisí so zachovaním pôvodného funkčného využitia
- rušivú zeleň je potrebné odstrániť z dôvodov zamedzenia vizuálneho kontaktu s dominantami, nehodnotnej zelene s lokálnym pôsobením, prípadne bodovej zelene, ktorá zamedzuje prezentácii pôvodne ináč koncipovaných celkov

Historická zeleň vyhlásená alebo navrhnutá na zápis NKP

Záhrady VÚJE a Hornej a Dolnej botanickej záhrady predstavujú zachované, čiastočne neodbornou údržbou narušené záhradné úpravy z konca 19. storočia. Pri jej obnove je potrebné počítať s pôvodnými koncepčnými zámermi. Záhrady pri vilovej zástavbe predstavujú samostatný problém záhrad, profesionálne koncipovaných ako súčasť architektúry. Je potrebné ich udržiavať, prípadne obnoviť do autentického stavu. Pri obnove zelene cintorínov je potrebné pôvodnú zeleň zachovať, rušivú alebo inak nehodnotnú zeleň odstrániť a rehabilitovať tak pôvodný charakter týchto okrajových území PR. Aj napriek skutočnosti, že pôvodná (baroková) zeleň v areáli kalvárie mala voči architektúre iba doplnkový význam, akceptuje sa dominantnosť dnešného stavu zelene a navrhuje sa jej údržba, prípadne sanácia. V areáli bývalej strelnice sú zachované (pomerne v zlom stave) pôvodné lipy v južnej časti pozemku na Kutnohorskej ulici. Pri obnove zaniknutej zelene je potrebné vychádzať z dobových fotografií, existujúcu zeleň je potrebné sanovať a postupne nahrádzať novou.

Dotvárajúca zeleň

Za dotvárajúcu zeleň sú považované úžitkové záhrady, okrasné predzáhradky, pasienky, prípadne lesné porasty, tvoriace integrálnu súčasť vnútorného obrazu mesta. Sú predmetom ochrany, aj keď spôsob ich sanácie a údržby súvisí najmä s ich primárnou funkciou. Preto sa predpokladá, že ich údržba a obnova sa bude realizovať v dôsledku zachovania tradičných (adekvátnych) foriem bývania, prípadne výroby či poľnohospodárstva. Dotvárajúca zeleň dominant je ten typ zelene, ktorý spolupôsobí s architektúrou. V prípade suchej priekopy Starého zámku sa počíta s obnovou pôvodnej konfigurácie suchej priekopy po celom obvode, s odstránením náletovej zelene. Na východnej strane priekopy sa počíta s odstránením nehodnotných úprav v rámci dvora administratívneho objektu SBM na Starozámočkej ulici.

Zvláštny problém predstavuje obnova Fizélyovskej záhrady v kontexte obnovy aleje od záhrady VÚJE po kalváriu. Jednalo by sa o určitú reminiscenciu pôvodných sadársko-krajinárskych úprav v rámci historického sídla, ktoré by pomohli obnoviť pôvodnú komunikačnú spojnicu medzi Kalváriou a historickým jadrom popri dnes dopravou zdegradovanej pôvodnej komunikácii. K prepojeniu s historickým jadrom by prispela aj obnova niektorých zaniknutých chodníkov v tejto časti PR.

V rámci archeologického náleziska Staré mesto sa počíta so selekciou vzrastlej zelene a očistenia kríkovej zelene z plochy plánovaného archeologického parku.

Rušivá zeleň

Pre obnovenie vizuálnej exponovanosti pôvodných dominant je potrebné

- odstrániť náletovú zeleň po obvode Nového zámku
- odstrániť ihličnatú zeleň na JV svahu suchej priekopy Starého zámku
- odstrániť náletovú zeleň okolo vstupného objektu do židovského cintorína
- odstrániť náletovú zeleň okolo zvoníc na Zvonovom vrchu
- odstrániť ihličnatú zeleň z južného temena Glanzenbergu pred povrchovou žilou Špitáler

Iná rušivá zeleň

- odstrániť nevhodné úpravy záhrady pri východnom cípe suchej priekopy Starého zámku
- odstrániť ihličnatú zeleň zo záhrad na Zvonovom vrchu, nad Péčovou ulicou
- preriešiť sadové úpravy čiastočne narušeného Námestia osloboditeľov
- odstrániť nevhodné sadové úpravy v interiéroch PR

Rušivé zásahy do pôvodnej konfigurácie terénu

Pri výstavbe nových objektov vo svahoch, ako aj potreba získania väčších plôch na pre účely parkovania, prípadne športovísk, sa necitlivými zásahmi začala znehodnocovať pôvodná autenticita sídla, najmä jeho citlivá integrita s pôvodným prírodným prostredím. Vznikli tak predimenzované terasy, ktoré vznikli buď výkopom alebo násypom. V pôvodnom teréne tak následne vznikli oporné múry, výrazne znehodnocujúce pôvodný vnútorný obraz mesta.

V sektore I tento problém súvisí najmä s osádzaním objemov reprezentačných domov na dne, prípadne na úpätí pôvodného svahu – Belházyovský dom, necitlivá úprava schodísk a príľahlej výstavby pri JZ strave Kammerhofu na Striebornej ulici, ako aj pozemok bývalého dominikánskeho kláštora.

Oveľa horšia je situácia v sektore II, kde sa jednotlivé terasy na svahu oveľa viac uplatňujú v priehľadoch a ich množstvo, súvisiace s neadekvátnou výstavbou a prestavbou objektov bývalej baníckej zástavby svedčí o potrebe systémového riešenia daného problému. Za najdramatickejšie zásahy je možné považovať záchytné parkovisko pod Novým zámkom, areál tenisového a volejbalového ihriska na vrchole haldy a hneď oproti terasa pre radové garáže pri chodníku na Klínger, ako aj predimenzovaná terasa, ktorá vznikla spojením dvoch parciel č.3003. Podobné zásahy, ibaže menších rozmerov sú v rámci celého sektoru II.

Z uvedeného vyplýva

- zamedziť výstavbe nových objektov v sektore II, pokiaľ sa adekvátne neobnoví zachovaná štruktúra (prírodná aj architektonico-urbanistická)
- veľkorozmerové terasy rozdeliť na systém menších terás, sledujúcich pôvodný sklon svahu
- oporné múry minimalizovať a ak už sú, prekryť stálozelenou plazivou zeleňou
- Eliminačnú zeleň použiť aj pri iných rušivých urbanistických štruktúrach
- pred rušivou IBV na úpätí Kalvárie
- medzi objekty plavárne a školských budov
- a iné

Špecifikácia postupov pri obnove historickej zelene je v materiáli – Zásady pamiatkovej starostlivosti v MPR Banská Štiavnica, časť „Mestská zeleň (P.Ú.R.S. Banská Štiavnica 1999)

Vodné toky

Napriek tomu, že potok Štiavnica preteká systémom štôlní a ako otvorený vodný tok je vnímateľný iba v dolnej časti intravilánu sídla, bolo by vhodné, keby stopy jeho toku v PR ostali zachované – buď zachovaním kľukatých tvarov komunikácií, ktoré vznikli v rámci vodného toku, prípadne vodného náhona. Motív vodného prvku by sa mohol objaviť aj pri zachovanom objekte mlyna na Višňovského ulici.

C.1.14. Zásady na primerané funkčné využitie

Podľa demografickej analýzy v textovej časti „Konceptu návrhu ÚP Banská Štiavnica“, 2004 má mesto v súčasnosti 10874 obyvateľov. Podľa prognózy vývoja obyvateľov SR do roku 2050 sa predpokladá pokles obyvateľov v roku 2035 na 9500, pri reálnom zhodnotení – s vplyvom migrácie (tak ako za posledných 10 rokov), môže mesto dosiahnuť počet 10500 obyvateľov. Hustota obyvateľstva je v Banskej Štiavnici rôzna, silne ovplyvnená existujúcou mierou zastavanosti a nízkou mierou funkčného využitia chráneného stavebného fondu - najmä PR. Je preto potrebné voliť do centra také typy funkcií, ktoré by umožnili jeho adekvátnu revitalizáciu. Prieskumami sa zistilo, že najviac nevyužitých objektov sa nachádza v PR a OP. Je preto potrebné doplniť a aktualizovať stav využitia existujúceho stavebného fondu na základe práce „Konceptia bývania v centre Banská Štiavnica (1997). Potrebné je urobiť doplňujúce prieskumy aj o objektoch, ktoré sú mimo pamiatkového záujmu. Doplňujúce údaje je potrebné vykonať aj na nevyužitých parcelách a stavebných prielukách v zastavanom území. Získanie presných údajov

o disponibilnom objeme nevyužitých objektov bude mať nesporný vplyv na zredukovanie PPF pre novú výstavbu, infraštruktúru a komunikácie, aj napriek predpokladanému nárastu obyvateľstva.

Súčasný stav funkčného využitia PR - Na území PR je v súčasnosti najviac zastúpené bývanie (sektor I, II), s občianskou vybavenosťou a administratívou (najmä v sektore I). Podobne aj sakrálna a kultúrna využitá objekty sa nachádzajú v sektore I. Výroba je zastúpená iba v sektore III. Dnešný spôsob využitia PR je typický nedostatočnou intenzitou polyfunkčného využitia mestského typu a trvalého, prípadne prechodného bývania.

Problémy polyfunkcie

- vytváraním monofunkčných areálov (školy v sektore IV, priemysel v sektore III, kultúrne zariadenia na Trojičnom námestí), mimo pracovnej doby sú tieto priestory nevyužitá
- monofunkciou bývania v sektore II, kde je pomerne nízka miera trvalého bývania
- nedostatočným využitím existujúceho stavebného fondu pre prechodné ubytovanie

Tento stav bol zapríčinený skutočnosťou:

- že niektoré areály vznikali ako monofunkčné a vytvárajú tak štruktúry typu sektorov,
- odlivom baníckej funkcie väčšina baníckeho osídlenia ostala nevyužitá
- zmenou spoločensko-ekonomickej situácie po druhej svetovej vojne sa pôvodní majitelia reprezentačných mestských domov z objektov vystaňovali
- potreba prechodného bývania vznikla až po snahe intenzívnejšieho rozvoja turizmu a návratom školských funkcií do pôvodných zariadení.

Vznikom sídliska Drieňová sa zrýchlila funkčná degradácia PR, ktoré sa stalo funkčným satelitom pri novom vzniknutom centre v oblasti „Križovatky“

Situácia sa zmenila v dôsledku

- spoločensko-ekonomických zmien po roku 1989 – predpoklad návratu tradičných typov činností, ale konečný zánik baníctva
- vyhlásením PR a okolia za Svetové kultúrne dedičstvo – nárast turizmu – potreba jasne stanovenej koncepcie obnovy chránenej štruktúry
- odlivom pracovných príležitostí, vytvorených po II.svetovej vojne
- environmentálneho nazerania na ochranu životného prostredia

Na základe týchto skutočností je potrebné k revitalizácii PR a okolia pristupovať ako k mestu s trvalo udržateľným kultúrnym rozvojom – mesto formované na základe progresívnych tendencií moderného urbanizmu – preferencie ekonomiky a ekologicky výhodných subsystémov, s ohľadom na kultúrno-historický potenciál územia. *Vzhľadom na najvyšší stupeň pamiatkovej ochrany treba uprednostniť revitalizáciu existujúceho stavebného fondu, pred výstavbou nového. Nová výstavba a jej funkčné využitie má za cieľ rehabilitáciu narušenej urbanistickej štruktúry v kontexte sídla.*

Pri rozvoji mesta treba okrem iného klásť dôraz na, rozvoj malého a stredného podnikania, turizmus, školstvo, kultúru – ako hlavné predpoklady pre realizáciu rehabilitačného procesu. S ním nevyhnutne súvisí aj potreba prechodného ubytovania. Samotný problém predstavuje trvalé bývanie, ktoré pre sídlo Banská Štiavnica zabezpečuje najmä sídlisko Drieňová.

Pri malom a strednom podnikaní je potrebné rešpektovať súčasné vlastnícke vzťahy. Podľa možností nelikvidovať existujúce priestory a neobmedzovať tak potenciál pre malý priemysel a remeslá. Podporiť aj intenzifikáciu využitia týchto areálov a včleniť ich v rámci revitalizácie PR do systému iných funkčných celkov.

Pri rozvoji turizmu je potrebné spracovať celkovú stratégiu turizmu v regióne. Je potrebné nájsť mieru dimenzovania intenzity turizmu vzhľadom na viacstupňový systém ochrany tak prírodného ako aj urbánneho prostredia. Nie je optimálna pólová lokalizácia turizmu formou centier, je vhodnejšie radšej voliť turizmus rozptýlený v meste a okolí. Na území tohto typu je vhodné rozvíjať tie formy turizmu, ktoré vyplývajú z atraktivity územia. Jedná sa o pobyt v prírode, poznávací turizmus, seminárny turizmus (nie kongresový turizmus, golf, prípadne adrenalínové športy). Turistické zariadenie, ktoré by mohlo disponovať vyšším štandardom vybavenosti je možné riešiť v rámci rehabilitácie lokality Šobov.

Školstvo je už na území mesta dostatočne rozvinuté, absentuje však primerané zabezpečenie prechodného bývania študentov na území PR. Riešením by mohlo byť aj zabezpečenie ubytovania študentov formou malých rodinných internátov (v lete penziónov). Išlo by o objekty s izbami na prenájmanie a bytom pre rodinu majiteľa. Je to tiež jedna z ciest rozvoja mesta a využitia domového fondu v PR.

Pre revitalizačný proces PR je potrebné

- rovnomernejšie a intenzívnejšie rozmiestnenie občianskej vybavenosti
- počítať s umiestnením občianskej vybavenosti regionálneho až nadregionálneho významu do oblasti sektoru III a južnej časti sektoru I, za účelom vytvorenia vlastného subcentra v dnes nezastavanom alebo neadekvátne využitom území
- v miestach výrobných prevádzok zosúladiť možnú obnovu tradičnej výroby spojenú s predajom a s občianskou vybavenosťou vyššieho rádu
- zabezpečiť vyššiu mieru polyfunkcie v sektore I
- uprednostňovať trvalé bývanie pred prechodným v rámci sektoru I
- vytvoriť predpoklady pre vznik rodinných penziónov
- prechodné ubytovanie s vyššími nárokmi na vybavenie situovať do okrajových polôh PR (v rámci PR štandard ubytovaní je limitovaný spôsobom ochrany stavebného fondu na úrovni Svetového kultúrneho dedičstva)
- nájsť optimálny pomer trvalého a rekreačného bývania v sektore II
- skoordinať sezónne prechodné ubytovanie študentov s využitím penziónov počas prázdnin
- zvýšiť počet kultúrno-spoločenských zariadení vo väzbe na prezentáciu hodnotných lokalít, ako aj vo väzbe na nadregionálnu občiansku vybavenosť v sektore III
- V sektore II, III, IV a prevažne zachovanej časti sektoru I počítať iba s tým stavebným fondom, ktorý sa zachoval, v sektore I na južnej strane Dolnej ulice počítať so zvýšenou intenzitou občianskej vybavenosti s obnovou trhovej (obchodnej) funkcie Malého trhoviska prostredníctvom novostavieb, vzniknutých na rezervných plochách v sektore III počítať s najvyššou intenzitou občianskej vybavenosti v rámci novostavieb

Problém trvalého bývania je potrebné riešiť najmä v sektore II /individuálna zástavba baníckych domov/, ktorá začína nadobúdať charakter rekreačnej oblasti v dôsledku prevládajúceho chalupárskeho využitia existujúceho stavebného fondu.

Sektor I je potrebné riešiť vo vyrovnanom pomere tak pre trvalé ako prechodné ubytovanie, s vyváženou proporciou polyfunkcie V sektoroch III, IV a V je bývanie – vzhľadom na charakter zástavby - minimálne zastúpené. Nepredpokladá sa jeho intenzifikácia.

C.1.15. Požiadavky na riešenie dopravy

Súčasný riešenie dopravného režimu rušivo zasahuje do organizmu historického mesta. Frekvencia dopravy je taká vysoká, že sa zachovaná historická komunikačná osnova stala takmer nefunkčnou pre pôvodne peší typ dopravy (prepojenie Kalvárie s historickým jadrom). Negatívne účinky sa prejavujú tak na kvalite životného prostredia (hluk, prach,...) ako aj na postupnom znehodnocovaní historickej architektúry. Dopravný problém je znásobený dnes už nevyhovujúcimi technickými parametrami (značný sklon vozoviek, zúžená šírka, hustá obostavanosť, malé smerové oblúky v zákrutách).

Súčasný stav dopravného riešenia si vyžaduje zásadnú zmenu. Klasické riešenie – vytvorenie dopravného okruhu okolo historického jadra nie je možné kvôli konfigurácii terénu. Nový dopravný systém by mal zabezpečiť ozdravenie mesta, ktorého potreby by neboli podriadené požiadavkám dopravy. Najakútnejším sa javí problém dopravného zaťaženia v sektore I, v rámci hlavných historických komunikácií. V ostatných sektoroch je situácia o niečo lepšia. Je to zapríčinené aj monofunkčnosťou (nefunkčnosťou areálov, sektor IV, III), alebo riedkou obytnou zástavbou v ťažko dostupných svahoch sektora II. V súčasnosti jediná novodobá komunikácia vyúsťujúca od autobusovej zastávky Pri kalvárii do parkoviska pod plavárňou je minimálne využívaná – vrátane parkoviska.

Vzhľadom na prioritu územia – fyzická štruktúra PR a OP s jej hierarchizovaným komunikačným systémom je zastabilizovaný (/je predmetom ochrany) je potrebné súčasnú situáciu riešiť systémom opatrení voči PR a zároveň zamedziť novú výstavbu na tých miestach PR alebo OP, ktoré by ešte viac zaťažili dnešnú dopravnú sieť.

Je preto potrebné navrhovať nové disponibilné plochy zastavania sídla v náväznosti na už existujúce, dopravne však nedostatočne využité komunikácie. Novú, vyššiu intenzitu funkcií, ktoré si revitalizácia PR vyžiada, je potrebné riešiť v okrajových polohách PR, podľa možnosti s náväznosťou na statickú dopravu - odstavné parkoviská (najmä oblasť sektora III a južná časť sektora I).

Samostatné parkoviská je možné dimenzovať aj v rámci väčších turistických zariadení, umiestnených pri existujúcich komunikáciách, mimo PR (možnosť rehabilitácie lokality Šobov pre turistické zariadenie nadštandardného typu). V súvislosti so športovým turizmom riešiť dopravu vlekmi a lanovkami iba v pohľadovo neexponovaných častiach OP – na odvrátenej strane vizuálneho kotla, mimo príjazdových komunikácií.

Pred návrhom konceptu dopravy je potrebné rešpektovať okrem kvalít OP a PR aj odborné vyjadrenie inžinierskeho geológa, vzhľadom na závažnosť poddolovania tohto územia a predpokladané stavebné zásahy.

Pre vyriešenie dopravy v rámci PR a OP je potrebný súbor opatrení tak pre

- motorizovanú dopravu
- cyklistickú dopravu
- pešiu dopravu

Opatrenia pre riešenie motorizovanej dopravy PR a OP

- zabezpečiť časovú a priestorovú segregáciu dopravy
- dopravu MHD riešiť malými autobusmi, na báze alternatívnych ekologických pohonov
- zabezpečiť sieť záchytných parkovísk (okamžite využiť existujúce-nefunkčné)
- dostatočne využívať kvalitné obchvatové komunikácie
- vylúčiť z územia súčasnej PR všetky linky autobusov medzimestskej dopravy
- zabezpečiť prepojenie HJ s Križovatkou a obytnými celkami prostredníctvom MHD
- zabezpečiť prepojenie HJ so záchytnými parkoviskami MHD
- vylúčiť parkovanie osobných automobilov na vymedzených plochách ulice A.Kmeťa, Radničné námestie a Trojičné námestie a vytvoriť tzv „pešiu zónu s prejazdom“
- zvážiť prepojenie údolia Žigmundšachty so štátnou cestou v blízkosti banského skanzenu

Opatrenia pre statickú dopravu

- vylúčiť parkovanie osobných automobilov na priestorovo vymedzenom úseku ul.A.Kmeťa
- problém parkovania turistov vyriešiť v prvej etape na existujúcich parkoviskách /parkovisko pod Novým zámkom, parkovisko pri Starom ihrisku a pri Bille/
- v ďalšej etape realizácie zriadiť parkoviská na lokalitách s plánovaným funkčným alebo komunikačným rozvojom /lokalita Šobova, lokalita pod Hájikom – na mieste styku Mládežníckej ulice s Mierovou/
- problém parkovania a garážovania návštevníkov zariadení prechodného ubytovania (hlavne v priestore pešej zóny s prejazdom, prípadne trvalých obyvateľov pre ktorých na miestach bývania nedá v rámci parciel riešiť parkovanie/, riešiť výstavbou hromadných garáží na miestach vymenovaných pre zriadenie parkovísk. Pri výstavbe garáží zámerne koncipovať hmotu garáží tak, aby sa nevytvárali kontrastné terénne hrany. Prípadne využiť výstavbu hromadných garáží na to, aby eliminovali rušivé zásahy do terénu súčasne existujúcich parkovísk – parkovisko pod Novým zámkom.V zmysle návrhu rehabilitácie narušených území je možné počítať s objektom hromadných garáží v areáli Žigmundšachty a v bývalom objekte Plety na Križovatke.
- v prípade existujúcich individuálnych garáží je možné akceptovať iba tie, ktoré sú koncipované ako solitérne objekty, architektonicky riešené ako hospodárske prístavby tradičného typu. Garáže s novodobým výrazom treba prestavať v zmysle pokynov stanovených v kapitole C.1.9.7. Rušivé objekty... Radové garáže sú určené na dožitie, lebo ich rehabilitácia z hľadiska urbanistického je problematická
- všade tam, kde bude potrebné v rámci revitalizácie územia počítať s novou výstavbou individuálnych garáží sú tieto definované ako drobné stavby /murované, prípadne otvorené prístrešky/. Ich architektonické stvárnenie je potrebné stanoviť v zmysle pokynov kapitoly C.1.16. – Zásady pre výber materiálov

Opatrenia pre riešenie cyklistickej dopravy v rámci OP a PR

- určiť priestory pre cyklistickú dopravu formou negatívneho vymedzenia – vymedzenia oblastí, v ktorých nie je vhodné cyklistickú dopravu rozvíjať a v ostatných častiach sa cyklistickou dopravou zaoberať rovnocenne s ostatnými druhmi dopravy (konceptia CD efektívnejšie rieši dopravnú obslužnosť a podporuje využitie cykloturistického potenciálu regiónu)

Opatrenia pre riešenie pešej dopravy v rámci PR a OP

- všetky opatrenia súvisiace s dopravou sú robené kvôli zabezpečeniu dominantnosti pešej dopravy v rámci PR
- vybudovať chodníky pre rekreantov pozdĺž štátnej cesty
- rehabilitovať zaniknutú pešiu trasu medzi HJ a Kalváriou

- obnoviť zaniknuté chodníky s cieľom kratšieho prepojenia zastávok MHD s HJ
- obnoviť zaniknuté chodníky v rámci sektora II
- obnoviť zaniknuté chodníky medzi historickým jadrom a plánovaným archeologickým parkom na Starom meste prípadne až po rehabilitovanú lokalitu Šobova/
- v prípade rehabilitácie lokality Šobov pre rekreačné využitie je možné počítať s existenciou záchytného parkoviska aj v tejto polohe, v návaznosti na areál Červenej studne a vodných nádrží Veľkej a Malej vodárenskej

Podrobnejšie opatrenia sú spracované v materiáli Zásady pamiatkovej starostlivosti v MPR Banská Štiavnica, časť „Doprava“ P.Ú.R.S. Banská Štiavnica, 1999.

C.1.16. Zásady pre výber materiálov

Pri obnove pamiatkových objektov je nevyhnutné uplatniť tradičné prírodné materiály, používané v oblasti:

- Drevo: konštrukcia krovu, strešná krytina (šindel), zvislé konštrukcie (hrázdená stena), vodorovné konštrukcie (trámové stropy), doskové podlahy, interiérové prvky (okná, dvere)
- Kameň (v regióne tradičný ryolit a andezit): konštrukcie múrov (lomový kameň), dlažba z platní, lomový kameň, kocky, schodiskové stupne, ostenia okien a portálov
- Kov: klampiarske prvky, okenice, dverové výplne, zábradlia, zámočnicke detaily na výplne okien a dverí, mreže, krytiny – z tvarovaných kovových tabúl, prípadne tabúl z kovu spájaných na drážky
- Keramika: kachľové pece, tehlové dlážky, ťahaná keramická krytina
- Hlina: zvislé nosné konštrukcie (múry z válkov), dlážky v pitvoroch, pivniciach, čiernych kuchyniach, omietková zmes, pojivo v kamennom murive
- Vápno: omietky a ochranné nátery na drevené a kamenné konštrukcie

Farebnosť stanoviť podľa slohovosti a sektorov.

Celkovo je možné na základe výskumov predpokladať, že objekty v II.sektore boli oveľa chromatickejšie ako v ostatných sektoroch – reakcia na ľudový typ zástavby.

Vzhľadom na skutočnosť, že v rámci obnovy sa preferuje obnova objektov do prelomu 19.a 20. storočia, počíta sa s pastelovou farebnosťou tak omietaných ako aj farbených drevených, prípadne kovových prvkov.

Prírodná farebnosť použitých materiálov sa používa pri objektoch, ktoré sa obnovujú do staršej vývojovej etapy.

Nevhodné materiály: disperzné náterové hmoty, cement, plasty (oná alebo dvere), asfaltová krytina, veľké tabule skla, hliník, betón, železobetónové konštrukcie, ocelové konštrukcie.

C.1.17. Zásady pre riešenie infraštruktúry, vrátane jej technických zariadení.

Zásobovanie pitnou vodou

Mesto Banská Štiavnica má tri zdroje pitnej vody: Rozgrund, otvorené jazero, z ktorého sa voda upravuje v ÚV a čerpá sa do vodojemu „Červená studňa“, Banský Studenec, v ktorom sa voda čerpá z vrtov do ÚV v Banskom Studenci. Upravená voda sa čerpá do vodojemu „Kalvária“ a „Kameňolom“, Pohronský skupinový vodovod, kde sa zo skupinového vodovodu dodáva voda potrubím. Voda je dopravovaná pomocou čerpacích staníc Kozelník a Banská Belá. Ďalším zdrojom je vrt Antol, ktorý sa v súčasnosti dokončuje. Množstvo a kvalita vody je jedným z predpokladov zabezpečenia primeraného štandardu rozvoja turistického ruchu. Súčasná zásoba stačí pre miestne obyvateľstvo. V prípade nárastu obyvateľstva (možný dôsledok revitalizácie) bude nutné počítať so zvýšenou dodávkou. Rezervu predstavuje Pohronský skupinový vodovod.

Pre zabezpečenie zásobovania mesta je potrebné

- zabezpečiť postupnú rekonštrukciu vodovodnej siete
- vybudovať vodovodnú sieť v oblasti Horná a Dolná Resla
- vybudovať vodojemy na príslušných tlakových pásmach
- chrániť vodné zdroje – najmä povrchový vodný zdroj Rozgrund a dodržiavať podmienky hospodárenia v pásme ochrany
- vyriešiť problém prítomnosti ťažkých kovov, ktorých výraznejšia koncentrácia môže ohroziť rozvoj turistického ruchu so zahraničnou klientelou

Kanalizácia

Banská Štiavnica má jeden z najstarších kanalizačných systémov na Slovensku. Bol postupne budovaný banskými technikami od 18.storočia a aj v súčasnosti má nadmernú kapacitu. Zabezpečuje však iba sektor I. Je preto potrebné vybudovať novú kanalizačnú sieť najmä v oblasti IBV a HBV, ako aj baníckeho osídlenia, ktorá bude napojená na existujúcu kanalizáciu a zaústi do vybraných banských štôlní a zberača, kam sa odvádzajú spoločné vody potočné, splaškové a dažďové. Ostatné lokality budú odkanalizované delenou kanalizáciou a zaústené do nového zberača, resp. zaústením do Štiavnického potoka.

Pre zabezpečenie optimálnej kanalizácie v rámci PR je potrebné

- zabezpečiť postupnú rekonštrukciu nevyhovujúcich častí kanalizačnej siete
- realizovať systém delenej kanalizácie v plnom rozsahu s tým, že už vybudovaná jednotná kanalizácia bude využívaná na odstránenie dažďovej vody

Zásobovanie elektrickou energiou

Banská Štiavnica udáva dostatočnú dodávku elektrickej energie. V meste je vybudovaná rozvodná stanica VVN 110/22kV. Stanica je prepojená vzdušným vedníom z Hornej Ždane a z Krupiny. Zásobovanie elektrickou energiou z rozvodnej stanice VVN na Drieňovej je riešené rozvodnými vzdušnými a kabelovými vedeniami VN prostredníctvom distribučných transformačných staníc (DTS). V PR sú rozvody VN, NN, a VO prevažne kabelové, vrátane verejného osvetlenia, DTS sú murované. V koncepcii riešenia zásobovania elektrickou energiou sa navrhuje rekonštrukcia existujúcich DTS formou výmeny transformátorov za výkonnejšie, prestavbou na murované DTS s vyšším výkonom, alebo obnovou odstavených trafostaníc (pri ich prestavbe je potrebné vychádzať zo stanovených princípov prestavby rušivých objektov v kapitole C.1.9.6). Počíta sa s preložením vzdušných rozvodov VN a ich uložením do zeme.

Zásobovanie teplom a plynom

Veľká časť obyvateľstva pri vykurovaní používa lignit, alebo hnedé uhlie, ktoré v zimných mesiacoch (najmä pri inverzii) vytvára vysokú koncentráciu dymu. Je preto potrebné v rámci PR dobudovať plynifikáciu a následne prebudovať kotolne zo spaľovní na tuhé palivo na spaľovne na zemný plyn. Jedná sa o kotolne v objektoch Domova mládeže, Medike a Štiavnických strojárňach. Zásobovanie zemným plynom je riešené vybudovaním plynárenských zariadení SPP OZ Prievidza. Kapacitné možnosti a využitie realizovaných plynárenských zariadení sú postačujúce. Pre optimálny rozvoj mesta bude potrebné prehodnotiť kapacity nízkotlakových a strednotlakových plynovodov. Pre zásobovanie PR teplom budú využívané palivové základne ZPN, propán-bután a elektrická energia. Počíta sa aj so zvyšovaním podielu ekologicky čistých foriem energií, plánuje sa využitie slnečnej a geotermálnej energie. Využitie solárnej energie formou kolektorov bude veľmi obmedzené, nakoľko sa môže v rámci PR použiť iba v rámci pohľadovo neexponovaných častí.

Spoje a komunikačné zariadenia

Banská Štiavnica je sídlom uzlového telefónneho obvodu UTO a mestského telefónneho obvodu MTO v primárnej oblasti PO Zvolen a sekundárnej oblasti SO Banská Bystrica. Patrí do tranzitného telefónneho obvodu TTO Banská Bystrica. Okrem skutočnosti, že v rámci rekonštrukcie sietí je potrebné vymeniť hliníkové Al káble, je potrebné pri umiestňovaní antén a iných komunikačných nosičov využívať polohy pohľadovo neexponované (najmä na dvororových fasádach). Je potrebné zabezpečiť inštaláciu rozvodných skriň v podjazdoch, alebo aspoň v menej exponovaných verejných priestoroch. Nie je vhodné umiestňovať prídavné technické zariadenia na uličné fasády objektov, prípadne do štítov objektov. Na fasádach objektov nie je vhodné riešiť povrchové rozvody. Takýto spôsob riešenia je provizórny, je možné ho akceptovať iba ako dočasné riešenie.

Odpadové hospodárstvo

Pre optimálne zabezpečenie odpadového hospodárstva je potrebné zabezpečiť predĺženie životnosti skládky komunálneho odpadu, vyriešiť priestorové požiadavky na separovaný odpad a posúdiť možnosti zariadenia kompostárne pre likvidáciu organického odpadu. Spomínané skládky by mali byť riešené v návaznosti na existujúce komunikácie, musia byť však riešené tak aby ani zápachom, ani vizuálne nezaťažovali hodnotné územie PR a OP.

C.1.18. Regenerácia pamiatkového územia a životné prostredie.

V zmysle zákona SNR z 29.4.1994 o posudzovaní vplyvov na životné prostredie, paragraf 35 je potrebné aj pri PR spracovať problematiku predpokladaných vplyvov na životné prostredie a podľa potreby tiež návrh opatrení na vylúčenie alebo zníženie negatívnych vplyvov. Podobne ako pri rozbere kultúrno-historických hodnôt územia rieši Krajinno-ekologický plán najvhodnejší spôsob využívania územia, zabezpečuje šetrné využívanie prírody a prírodných zdrojov, uchovanie biodiverzity a podporu ekologickej stability krajiny. V rámci tohto materiálu sa analyzujú primárne a sekundárne štruktúry krajiny (kapitola G.1.10.), definujú sa hygienické ochranné pásma, primárne a sekundárne stresové javy a zdroje stresových javov. (znečistenie ovzdušia, zaťaženie hlukom, kontaminácia pôdy, znečistenie povrchových vôd a znečistenie podzemných vôd.)

Vzhľadom na úzku previazanosť kultúrno-historickej a environmentálnej charakteristiky územia CHKO Štiavnické vrchy, UNESCO, OP a PR je potrebné podrobnejšie spracovať opatrenia, týkajúce sa eliminovania negatívnych účinkov nielen na území PR, ale v kontexte okolitej kultúrnej krajiny. Mnohé z týchto opatrení vždy tvorili súčasť tradičného spôsobu obhospodarovania prírodných zdrojov. Stratou kontinuity spôsobu života, sa na ne zabúdalo, čím sa prirodzený degradačný proces krajiny v poslednej dobe výrazne zvýšil.

Znečistenie ovzdušia

Oblasť Banskej Štiavnice nepatrí do zoznamu zaťažených oblastí SR, podľa vyhlášky č. 112/1993 Z.z. a v znení neskorších predpisov. Emisie v danej oblasti sú pomerne malé. Významným líniovým zdrojom znečistenia ovzdušia je automobilová doprava v tesnej blízkosti určujúcich historických komunikácií (ul.A.Sládkoviča a J.K.Hella). Patria do stredného až veľkého stupňa znečistenia.

Zaťaženie hlukom

Prejavuje sa na území komunikácií II. a III. triedy.

Kontaminácia pôdy

V oblasti Štiavnických vrchov sa uplatňujú dva typy kontaminácie pôd – antropogénny a prirodzený. Najvyššie koncentrácie ťažkých kovov boli namerané v pôdach, nachádzajúcich sa v nive Štiavnického potoka. Potoky Štiavnických vrchov pretekajú oblasťami dlhodobo ovplyvnenými banskou činnosťou. Zvýšené koncentrácie ťažkých kovov boli namerané aj v pôdach vyvinutých na zvetralinách hornín. Ide o prirodzený typ kontaminácie pôd, kedy sa ťažké kovy dostávajú do pôd prirodzenou cestou – zvetrávaním materskej horniny.

Znečistenie povrchových vôd

Dolný úsek toku Štiavnica v rámci katastra Banská Štiavnica patrí do IV. až V. Stupňa znečistenia kvality povrchových vôd.

Znečistenie podzemných vôd

Vysoké percento znečistenia je evidované v severnej časti katastra Banská Štiavnica.

Opatrenia pre zabezpečenie ekologickej stability a biodiverzity

- lesné porasty, pri ktorých je navrhované biocentrum sa odporúča zaradiť do kategórie lesov osobitného určenia
- lúčne porasty kosiť a obhospodarovať tak, aby nedochádzalo k zarastaniu krovinami
- na haldách zabezpečiť revitalizáciu poškodených porastov pre zvýšenie biodiverzity
- vytvárať predpoklady pre rast stanovištne vhodných drevín a postupne vytvárať diferenciáciu štruktúry porastov
- postupne rekultivovať haldy hlušiny
- zachovať alebo doplniť vegetačné doprovody brehov výsadbou drevín

Opatrenia pre ochranu prírodných zdrojov

Opatrenia na ochranu vodných zdrojov

- na toku Štiavnica dobudovať ČOV pre Banskú Štiavnicu
- zabezpečiť územné ochranné pásma pozdĺž brehov vodných tokov a vytvoriť funkčné brehové porasty pozdĺž tokov
- účinne sanovať líniové formy vodnej erózie

- zamedziť plošnému znečisteniu tokov v dôsledku splachov pôdy
- zneškodňovať odpad iba na skládkach odpadu

Opatrenia na ochranu pôdných zdrojov

- realizovať protierózne opatrenia – vytvoriť mozaikové štruktúry obhospodarovania, so striedaním nelesnej drevinnej vegetácie s maloblokovou ornou pôdou
- zvážiť pestovanie poľnohospodárskych plodín na kontaminovaných pôdach
- vytvoriť agrotechnické opatrenia na ornej pôde - vrstevnicové obrábanie, výsevy do ochrannej plodiny alebo strniska, jamkovanie povrchu pôdy

Opatrenia na ochranu lesných zdrojov

- vylúčiť holorubný hospodársky spôsob
- dbať na väčšie zastúpenie hlboko zakoreňujúcich, najmä listnatých drevín s protieróznym účinkom (hrab, lipa, buk, dub, jedľa...)
- nepestovať jednoťažové porasty
- zvažovať hustotu lesných ciest z hľadiska nebezpečenstva erózie

Opatrenia na ochranu trvalých trávnatých porastov

- odstraňovanie náletu krovín a drevín
- pasenie kôz, ktoré sú schopné biologickou cestou odstrániť časť nežiadúcej vegetácie
- vlhké lúky a pasienky využívať pre niektoré druhy slatinných a rašeliniskových druhov
- využívať pasienky na chov hovädzieho dobytku, prípadne na výrobu sena

Opatrenia na ochranu kultúrno-historických zdrojov v rámci PR

Pri spracovaní Územno-plánovacej dokumentácie rozvojové zámery koordinovať tak, aby zachovanie a rehabilitácia pamiatkových hodnôt bola prioritou celého riešenia

- vylúčiť ďalšie asanácie historickej zástavby, na území pamiatkového záujmu, obnoviť kontinuitu sídla, ktorá bola prerušená celoplošnou asanáciou historickej štruktúry a nahradená panelovou zástavbou (Južná časť sektoru I, dominikánsky kláštor...)
- na pamiatkovo chránenom území považovať vývoj historickej urbanistickej štruktúry za stabilizovaný, bez možností ďalšieho zahusťovania novostavbami, s výnimkou presne stanovených rezervných plôch. Vzhľadom na jedinečné hodnoty je v rozpore s našou legislatívou a s medzinárodnými záväzkami zasahovať do jestvujúcej štruktúry s novými hmotopriestorovými riešeniami bez predchádzajúcich konzultácií s Centrom svetového dedičstva, UNESCO, Paríž.
- z dôvodov priority zachovania pôvodnej pôdorysnej a hmotovej skladby zástavby, náročnosti terénnych podmienok, komplikovaného prístupu vo svažitom teréne, vyžadujúceho si tvrdé zásahy, zvyšujúcich sa nárokov na technickú infraštruktúru, z dôvodov poddolovania dodnes nezastavaného územia a veľkého rozsahu banských hald, sa navrhuje vylúčiť výstavbu na území pamiatkovo chránenom, s jeho pohľadovým uzáverom zeleného prírodného rámca prijatím stavebnej uzávery (problém rušivej zástavby na západnom úpätí Kalvárie)

Opatrenia na zachovanie a údržbu vegetácie v PR

- okrasné záhrady a cintoríny zachovať resp. revitalizovať, historické záhrady v pôvodnej slohovej podobe
- nenahrádzať zeleň úžitkových záhrad okrasnou, eliminovať uplatnenie nevhodných exotických resp. módných druhov, nevhodných parkových riešení
- schátralé alebo zaniknuté záhrady podľa možnosti vrátiť pôvodnému účelu (Stará nemocnica, Belházyovský dom, ...)
- vylúčiť v minulosti sa opakujúce zastavania plôch okrasných záhrad v historickej zástavbe (hotel Grand, dnešný objekt SEZ, rodinné domy pod Kalváriou, rozparcelovaná okrasná záhrada bývalej botanickej záhrady...)
- vypracovať evidenciu zaniknutých, komponovaných zelených plôch v PR a OP

Opatrenia na elimináciu stresových javov v PR

- dobudovať plynofikáciu a prebudovať kotolne zo spaľovni tuhého paliva na zemný plyn
- dobudovať celoplošne kanalizáciu v obytnom a rekreačnom území, dostavať ČOV
- poddolované územia využívať ako plochy zelene a záhrady
- povrch vozoviek budovať z materiálov zabraňujúcich vzniku nadmerných hlukových hladín
- v ÚPD riešiť organizáciu dopravy v intraviláne mesta Banská Štiavnica s ohľadom na súčasný stav hlukovej záťaže v okolí mestských komunikácií

Opatrenia na zlepšenie pôsobenia štruktúry vnímanej krajiny

- zachovať historické a prírodné dominanty, charakteristické priehľady a panorámy so zachovanou historickou kompozíciou stavieb a terénnych tvarov, vrátane historických zásahov do reliéfu, súvislostí s banskou činnosťou a vybudovaním vodohospodárskeho systému
- zachovať harmonický vonkajší a vnútorný obraz historického sídla, skladajúci sa z kompaktnej historickej zástavby a postupne sa rozvoľňujúcej do banického osídlenia, prelínajúceho sa zeleňou záhrad a prírodného rámca okolia
- zachovať krajinné prostredie, tvoriace prirodzený zelený rámec historickej zástavby, v pôvodnom výzore, bez narušenia novou výstavbou
- čiastočným odstránením náletovej zelene na úpätí Glanzenbergu obnoviť pre mesto charakteristickú banskú dominantu – strmý skalný masív, ako pozostatok povrchových dobývok na žile Špitáler. Podobným spôsobom odstrániť aj rušivú zeleň pred sídelnými alebo krajinnými architektonickými dominantami
- vylúčiť novú výstavbu na území prírodného prostredia, tvoriaceho pohľadový uzáver historickej zástavby
- vylúčiť novú výstavbu v exponovaných polohách, na pohľadovo exponovaných úpätiach, prípadne vrcholoch

Táto kapitola bola spracovaná na základe materiálu Miestny ÚZES pre územie Banská Štiavnica a Štiavnické Bane (SAŽP), 2002. Viaceré uvedené princípy boli nezávisle na spomínanom materiáli definované a presnejšie popísané v kapitolách G.1.10., C.1.13. a C.1.17.

C.1.19. Prezentácia pamiatkového fondu

Banská Štiavnica vďaka svojej bohatej minulosti skrýva v sebe obrovský potenciál na prezentáciu kultúrno-historických hodnôt, prezentovateľných najmä prostredníctvom zachovaného nehnuteľného pamiatkového fondu (urbanizmu a architektonických a výtvarných pamiatok), ktorý zvyšuje ešte bohatstvo prejavov dejín techniky a hodnotné prírodno-krajinné prostredie. Toto bohatstvo umožňuje tematicky diferencovane prezentovať objekty pamiatkového fondu a zapájať ich do rôznych, pre verejnosť zaujímavých tematicky a obsahovo rôznorodých konceptov. V meste sa zachovalo množstvo nehnuteľných a hnutelých pamiatok a iných objektov, ktoré môžu vynikajúco a dostatočne vizuálne atraktívne prezentovať banické, technické, architektonické, umelecké, výtvarné, literárne, náboženské, vedecké, školské, remeselnícke, zdravotnícke, lesnícko-ochranárske a tradície mesta. V súčasnosti sú niektoré z nich realizované formou tzv. náučných chodníkov a trás, ktoré však venujú pozornosť skôr prírodnej, menej kultúrno-historickej zložke. V mnohom by bolo tieto trasy tematicky aktualizovať a z realizačnej stránky rekonštruovať. Pri prezentácií jednotlivých typov tradícií mesta je dôležité inšpirovať sa súčasnými spôsobmi interaktívnej prezentácie prejavov kultúrneho dedičstva v zahraničí najmä z hľadiska aktuálnych foriem prezentácie obsahu, ktoré by boli schopné zaujať návštevníka prostredníctvom intenzívneho zážitku. Prezentácia pamiatkového fondu má umožniť informovanosť verejnosti a najmä turistických návštevníkov mesta o jeho bohatej minulosti a zároveň byť zdrojom aktivít a poskytovania služieb. Veľmi často prezentácia jednotlivých objektov alebo aj súborov objektov súvisí so zmenou ich využitia a nutnou rehabilitáciou.

1. Prezentácia stôp baníckej činnosti. Na území PR už existujú rôzne formy prezentácie baníckej minulosti Banskej Štiavnice vizuálne prezentované formou expozícií v Slovenskom banskom múzeu, expozíciou v prírode, (skanzen) sprístupnením niektorých objektov, resp. priestorov (štôľňa Glanzenberg), alebo interaktívnou formou (každoročným podujatím Salamander). Doporučujeme však vypracovať koncept ucelenej prezentácie a sprístupnenia ďalších zachovaných technických objektov na území mesta (šacht, štôlní, terénnych banských diel, píng, odvalov formou náučnej turistickej trasy na území mesta. Táto by mohla byť kompatibilná s prezentáciou stôp banskej a úpravnickej činnosti v širšom okolí mesta (Banské múzeum v prírode), resp. s lokalitami celého územia Svetového dedičstva UNESCO. Súbor technických pamiatok zapojiť do uceleného komplexného systému prezentácie stôp banskej činnosti na území PR (najmä sprístupnenie početných štôlní na zastavaných parcelách historických objektov v suterénoch). Alternatívou je situovať v týchto priestoroch verejnú funkciu, obchodnú, reštauračnú, čo môže zvýšiť atraktivitu a tým aj návštevnosť a ekonomický profit vlastníkov. Priestor Zigmundšachty - sprístupniť technické objekty verejnosti ako jediného miesta na území PR demonštrujúceho dobývanie drahých kovov cez šachtu.

2. Prezentácia archeologických nálezísk

Glanzenberg (Staré mesto) – NKP, plánuje sa vytvorenie Lesoparku, kultúrno-historické hodnoty archeologického náleziska majú prednosť, ale nie je problém zosúladiť oba záujmy v prospech dôstojnej prezentácie najstaršieho sídlíštného útvaru na území mesta (t.č. mimo hranice PR). Bude treba odstrániť náletovú zeleň a pri tvorbe konceptu vyvarovať sa prílišného architektonizovania a urbanizovania miesta a ponechať dnes už prevládajúci prírodný charakter. Možnosť riešiť ako archeologický park. Viď kapitolu C.1.12.

Areál býv. kláštora dominikánov – NKP, viď kapitolu C.1.12. V prípade riešenia areálu ako archeologického parku je miesto vhodné na prezentáciu výtvarných pamiatok a kamenárskych detailov v lapidáriu, ktoré umožní uplatnenie početných pamiatok architektonickej kamennej plastiky, t.č. uloženej v depozite SBM na Starom zámku. Uvedená funkcia by bola v súlade s tradičným využívaním časti parcely aj ako kláštornej záhrady.

Areál Starého zámku – NKP, archeologické nálezy v rámci areálu potvrdili existenciu zaniknutých stredovekých objektov, súvisiacich s gotickou fázou kostola a vstupnej brány, ako aj renesančnej fázy predpolia vstupnej časti pevnosti. Tieto nehnuteľné fragmenty spolu so zhromaždenými archeologickými nálezmi materiálnej kultúry z celého územia mesta možno podľa možností prezentovať v rámci funkcie areálu ako múzea.

3. Prezentácia architektonického dedičstva – sprístupnenie významných pamiatok sakrálnej architektúry si bude vyžadovať zosúladenie súkromných záujmov vlastníkov s verejnými záujmom prezentácie a propagácie kultúrneho dedičstva a zlepšenie spolupráce samosprávnych orgánov mesta s cirkevnými inštitúciami jednotlivých denominácií a ďalšími odbornými (SBM), kultúrnymi a spoločenskými organizáciami. Pri zabezpečovaní sprievodcovskej služby využiť spoluprácu so školami v meste. Týka sa to najmä sprístupnenia kostola sv.Kataríny, t.č. nevyužívaného na liturgické účely. Ponúka sa možnosť iného spoločensko-kultúrneho využitia, ktoré by bolo v súlade s pôvodnou funkciou objektu. Podobný problém je sprístupnenie a prezentácia kostola Panny Márie Snežnej, v súčasnosti využívanej ako pohrebnej kaplnky resp. domu smútku.

4. Prezentácia fortifikačného systému – zaniknuté časti viď kapitolu C.1.12. Zachované objekty bude treba rehabilitovať a niektoré podľa možnosti sprístupniť verejnosti. Objekt Piarskej brány venovať verejnej funkcii.

5. Prezentácia historickej zelene - viď kapitolu C.1.13.

V súvislosti s množstvom významných osobností, ktorí žili a pôsobili v meste a jeho okolí je nevyhnutné informovať o ich činnosti a pôsobení. (Pozri prílohu: Pôsobenie významných osobností vo vzťahu k objektom PR). Navrhujeme:

- pravidelne uskutočňovať informačné akcie zamerané na významné tradície mesta, najmä banskej činnosti
- v záujme rešpektovania zásad, aby si verejnosť vedela spájať zachované objekty s konkrétnymi osobnosťami, preto je treba, aby sa na predmetných domoch postupne umiestňovali informačné tabule s primeraným stručným textom
- do výučby vlastivedných predmetov na základnej škole začleniť základné informácie o významných osobnostiach pôsobiach v minulosti v meste
- popularizácii osobností by pomohlo pomenovanie ulíc a námestí podľa významných osobností (ako Palárikova, A.Kmeťa, Lichardova, Hellova...)

Postupnej realizácii prezentácie pamiatkového fondu v PR by mala predchádzať popularizačná činnosť prostredníctvom médií, mala by zainteresovať nielen odbornú, ale aj občiansku verejnosť, vlastníkov významných pamiatkových objektov, ale aj významných vlastníkov pamiatkových objektov, všetky stupne škôl, nadácií a občianskych združení (na území PR je niekoľko veľmi aktívnych), ktorí by mohli prispieť k revitalizácii zaniknutých aj zachovaných architektonických a technických pamiatok, ako aj revitalizácii, kultúrnej, banskou činnosťou poznačenej krajiny. Tu by sa žiadalo zlepšiť a zefektívniť spoluprácu vedenia mesta s aktívnymi občianskymi združeniami, operujúcimi na území mesta, ktoré prejavujú úprimný záujem o perspektívnu budúcnosť minulosti Banskej Štiavnice.

C.1.20. Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii PR

Formy ochrany a prístupy k zabezpečovaniu regenerácie pamiatkovej rezervácie sú zakotvené v zákone SNR SR č. 49/2002 o ochrane pamiatkového fondu a vykonávacej vyhláške MK SR č. 16/2002 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu.

Rozmanitosť a špecifickosť sídelnej štruktúry, neoddeliteľnej od krajiny si vyžaduje, aby na jej revitalizácii a rehabilitácii a tým zabezpečení budúcnosti spolupracovali odborné organizácie a úrady, ktoré prichádzajú do kontaktu s daným územím spolu s vlastníkmi objektov, ktoré sa nachádzajú na predmetnom území. Sú to Správa CHKO – Štiavnické vrchy, Slovenská agentúra životného prostredia, Pamiatkový úrad SR, Mestský úrad, Krajský úrad Banská Bystrica, odbory školstva a kultúry a životného prostredia. Vzhľadom na to, že územie PR Banská Štiavnica HJ a Kalvária sú súčasťou územia Svetového kultúrneho dedičstva UNESCO sa vyžaduje spolupráca a súčinnosť s inštitúciami, organizáciami nadregionálneho, t.j. celoštátneho charakteru, vládnymi a mimovládnyimi organizáciami (Ministerstvo životného prostredia, Ministerstvo kultúry, Ministerstvo poľnohospodárstva, Ministerstvo školstva).

Okrem úradov a organizácií je na miestnej úrovni treba spolupracovať s odbornými inštitúciami a odborníkmi Slovenského banského múzea, Štátneho ústredného banského archívu, Povodím Hrona, ktoré spravuje vodné nádrže, využívať potenciál odborných škôl, pôsobiacich na území mesta (Vysoké školy: Fakulta architektúry STU Bratislava, Technická univerzita Zvolen, Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, stredné odborné školy chemická, lesnícka a drevárska, cestovného ruchu...), so základnými školami, SZOPK, Stromom života, Nadáciou Banská Štiavnica a ďalšími nadáciami, ktoré sa zameriavajú na ochranu kultúrneho dedičstva, resp. podporujú miestne aktivity (Komunitná nadácia...)

Súčasťou procesu revitalizácie sú vlastníci pamiatkových objektov a občania žijúci v PR, iba s pomocou ktorých môže byť realizované revitalizácie, rehabilitácie a obnovy Banskej Štiavnice úspešné. Práva a povinnosti vlastníkov vymedzuje Zákon č.49/2002 o ochrane pamiatkového fondu v § 28, článkoch 1 až 4.

Vlastník kultúrnej pamiatky má právo (čl.1):

- požiadať krajský pamiatkový úrad o bezplatné poskytnutie odbornej a metodickej pomoci vo veciach ochrany kultúrnej pamiatky, alebo nehnuteľnosti, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou, ale ktorá sa nachádza v PR alebo OP
- požiadať obec a ministerstvo o finančný príspevok alebo poskytnutie štátnej pomoci na zachovanie pamiatkovej hodnoty kultúrnej pamiatky
- na primeranú náhradu preukázateľnej ujmy, ktorá mu vznikne aplikáciou tohto zákona, alebo rozhodnutím podľa tohto zákona.

Vlastník kultúrnej pamiatky má okrem iného povinnosť (čl.2):

- vykonávať na svoje náklady základnú ochranu kultúrnej pamiatky
- užívať pamiatku v súlade s jej pamiatkovou hodnotou
- umožniť orgánu na ochranu pamiatkového fondu a oprávneným osobám vstupovať do priestorov nehnuteľnej kultúrnej pamiatky, ak nie sú obidlím,
- strpieť označenie kultúrnej pamiatky, ak tak rozhodol KPÚ
- strpieť sprístupnenie pamiatky, ak nie je obydlím pre verejnosť podľa vopred určených podmienok (...) ak tak rozhodol KPÚ
- zabezpečiť osobitnú ochranu kultúrnej pamiatky (...)
- s nehnuteľnosťou, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou, ale ktorá sa nachádza v PR a OP, nakladať a užívať ju tak, aby neohrozoval pamiatkové hodnoty nehnuteľnej kultúrnej pamiatky, pamiatkovej rezervácie.

Úloha Pamiatkového úradu pri procese regenerácie PR

Formy ochrany a prístupy k zabezpečovaniu regenerácie pamiatkovej rezervácie sú zakotvené v zákone SNR č. 49/ 2002 o ochrane pamiatkového fondu. Podľa §10, čl.2 zákona Pamiatkový úrad riadi a kontroluje výkon štátnej správy na úseku ochrany pamiatkového fondu uskutočňovaný krajskými pamiatkovými úradmi.

Podľa §11 **Krajský pamiatkový úrad:**

1. v prvom stupni je vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu

2.:

- a) sleduje stav a využívanie pamiatkového fondu a vykonáva štátny dohľad nad zabezpečením ochrany pamiatkového fondu

- b) vypracúva podklady súvisiace s prípravou ÚPD pre príslušné orgány štátnej správy a spolupracuje s nimi pri príprave projektovej a reštaurátorskej dokumentácie na záchranu a obnovu kultúrnych pamiatok a pamiatkových území
- c) poskytuje krajským úradom na ich požiadanie, ako aj samosprávnym krajom a obciam výpisy v ÚZPF podľa ich územných obvodov
- d) usmerňuje činnosť právnických a fyzických osôb pri záchrane, obnove a využívaní pamiatkového fondu a poskytuje im odbornú a metodickú pomoc
- e) v nevyhnutných prípadoch zabezpečuje dočasnú odbornú úschovu hnutelných kultúrnych pamiatok
- f) poskytuje obci metodickú a odbornú pomoc pri evidovaní miestnych pamätihodností obce
- g) sleduje dodržiavanie tohto zákona a prijíma opatrenia na odstránenie nedostatkov pri ochrane pamiatkového fondu
- h) ukladá pokuty podľa §42 a 43

Pri kultúrnych pamiatkach, resp. objektoch v PR

- vyjadruje sa a spracúva návrhy na vyhlásenie KP a všeobecné podmienky zabezpečovania pamiatkovej ochrany
- sleduje postup obnovy z hľadiska dodržiavania stanovených podmienok obnovy
- prerokúva prípravnú a projektovú dokumentáciu
- vykonáva odborný dohľad na KP
- sústreďuje dokumentáciu k jednotlivým KP

V územnom konaní, v stavebnom konaní, v konaní o povolení zmeny stavby, v konaní o dodatočnom povolení stavby, v konaní o ohlásení udržiavacích prác alebo konaní o odstránení NKP alebo stavby v PR a v OP rozhoduje **stavebný úrad** po predchádzajúcom súhlase KPÚ. Stavebný úrad postupuje tak aj vtedy, ak práce možno vykonať na základe ohlásenia.

Pri pamiatkových rezerváciách:

- spracúva resp. zadáva spracovanie Zásad pamiatkovej starostlivosti pre jednotlivé PR osobám s odbornou spôsobilosťou a sleduje ich realizáciu
- usmerňuje prípravu ÚPD a architektonických štúdií so záujmami pamiatkovej ochrany (Pamiatkového úradu)
- spracúva návrhy na vyhlásenie ochranných pásiem
- dáva svoje stanoviská k zásadným problémom v PR (trasovanie dopravy, problémy infraštruktúry, návrhy asanácií, dostavby prelúk, návrhy novostavieb na vytipovaných plochách, riešenie priestorov, námestí a ulíc)
- spracúva stanoviská ku koncepciám a komplexným programom obnovy
- zúčastňuje sa na zásadných kontrolných dňoch

Úloha Samosprávneho kraja pri procese regenerácie PR (§13)

Samosprávny kraj vo svojom územnom obvode utvára podmienky na ochranu pamiatkového fondu, vyjadruje sa k návrhom na vyhlásenie a zrušenie pamiatkových území a spolupracuje s orgánmi štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu pri záchrane, obnove a využívaní kultúrnych pamiatok a pamiatkových území. (Zákon NR SR č.49/2002) o ochrane pamiatkového fondu, §13.)

Úloha Obce pri procese regenerácie PR (§14)

- (1) Obec utvára všetky podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu na území obce.
- (2) Obec
 - a) dbá, aby vlastníci kultúrnych pamiatok konali v súlade s zákonom č.49/2002 o ochrane pamiatkového fondu
 - b) koordinuje budovanie technickej infraštruktúry sídiel s pamiatkovým územím
 - c) spolupôsobí pri zabezpečovaní úprav uličného interiéru a uličného parteru, drobnej architektúry, historickej zelene, verejného osvetlenia a reklamných zariadení tak, aby boli v súlade so zámermi na zachovanie a uplatnenie hodnôt pamiatkového územia.
 - d) Podporuje iniciatívy občanov a občianskych združení pri ochrane pamiatkového fondu
 - e) Na základe výpisov z ústredného zoznamu vedie evidenciu pamiatkového fondu na území obce.

- (3) Obec môže utvárať zdroje na príspevky vlastníkom na záchranu a obnovu kultúrnych pamiatok nachádzajúcich sa na území obce.
- (4) Obec môže rozhodnúť o vytvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností obce. Do evidencie pamätihodností obce môžu byť zaradené okrem huteľných a nehnuteľných vecí aj kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce. Zoznam evidovaných pamätihodností obce predloží obec na odborné a dokumentačné účely krajskému pamiatkovému úradu; ak ide o nehnuteľné veci, predloží zoznam aj stavebnému úradu.

Úloha vlastníka pri regenerácii PR

Súčasťou procesu revitalizácie sú vlastníci pamiatkových objektov a občania žijúci v PR, iba s pomocou ktorých môže byť realizované revitalizácie, rehabilitácie a obnovy Banskej Štiavnice úspešné. Práva a povinnosti vlastníkov vymedzuje Zákon č.49/2002 o ochrane pamiatkového fondu v § 28, článkoch 1 až 4.

Vlastník kultúrnej pamiatky má právo (čl.1):

- požiadať krajský pamiatkový úrad o bezplatné poskytnutie odbornej a metodologickej pomoci vo veciach ochrany kultúrnej pamiatky, alebo nehnuteľnosti, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou, ale ktorá sa nachádza v PR alebo OP
- požiadať obec a ministerstvo o finančný príspevok alebo poskytnutie štátnej pomoci na zachovanie pamiatkovej hodnoty kultúrnej pamiatky
- na primeranú náhradu preukázateľnej ujmy, ktorá mu vznikne aplikáciou tohto zákona, alebo rozhodnutím podľa tohto zákona.

Vlastník kultúrnej pamiatky má okrem iného povinnosť (čl.2):

- vykonávať na svoje náklady základnú ochranu kultúrnej pamiatky
- užívať pamiatku v súlade s jej pamiatkovou hodnotou
- umožniť orgánu na ochranu pamiatkového fondu a oprávneným osobám vstupovať do priestorov nehnuteľnej kultúrnej pamiatky, ak nie sú obydľím,
- strpieť označenie kultúrnej pamiatky, ak tak rozhodol KPÚ
- strpieť sprístupnenie pamiatky, ak nie je obydľím pre verejnosť podľa vopred určených podmienok (...) ak tak rozhodol KPÚ
- zabezpečiť osobitnú ochranu kultúrnej pamiatky (...)
- s nehnuteľnosťou, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou, ale ktorá sa nachádza v PR a OP, nakladať a užívať ju tak, aby neohrozoval pamiatkové hodnoty nehnuteľnej kultúrnej pamiatky, pamiatkovej rezervácie.

Vlastník kultúrnej pamiatky je povinný oznámiť KPÚ a obci:

- bezodkladne každé ohrozenie, poškodenie a odcudzenie alebo zničenie KP
- každú zamýšľanú zmenu využitia KP, a ak ide o nehnuteľnú KP aj jej vypratanie
- do 30 dní každú uskutočnenú zmenu vlastníctva KP

D. Záver

Podľa §29 Základná ochrana pamiatkového územia je úhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastnými nehnuteľnosťami zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt území, ich dobrý technický stav, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia. Zásady sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie ÚPD podľa osobitného predpisu.

Zásady ochrany pamiatkových území PR HJ a Kalvárie predkladajú návrh opatrení na zachovanie, záchranu, regeneráciu a obnovu pamiatkového územia. Po ich schválení mestským zastupiteľstvom a mestom Banská Štiavnica sa stanú záväzným podkladom pre spracovanie Územnoplánovacej dokumentácie a komplexného programu obnovy a záchrany PR Banská Štiavnica – historické jadro a Kalvária.

Zárukou úspešného zvládnutia náročnej revitalizácie PR Banská Štiavnica ako súčasti svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, zapísaného na zoznam UNESCO, môže byť iba dodržiavanie schváleného programu záchrany a obnovy, vytváranie optimálnych podmienok pre jeho napĺňanie, pravidelná kontrola prijatých opatrení a v rozhodujúcej miere kvalifikovaný prístup zodpovedných pracovníkov a všetkých, ktorí sa budú podieľať na regenerácii PR Banská Štiavnica.

Návrh Zásad ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia slúži okrem iného ako podklad pre ÚPD, ktorej platnosť je na 15 až 20 rokov. Jeho forma a spôsob spracovania reagujú na doteraz nedefinovanú urbanisticko - architektonickú dimenziu ochrany a obnovy územia. Predkladaný materiál by mal definovať mieru stabilizácie a disponibility tohto cenného územia a vytvoriť predpoklady pre optimálny a šetrný návrh ÚP sídla a následne zóny (PR), prípadne v budúcnosti aj OP.

Preto je potrebné aj v súčasnosti definované urbanistické princípy priebežne aktualizovať a byť pripravený na skutočnosť, že o ďalších 20 rokov sa problém ochrany územia stane opäť aktuálnym. Ak sa nepodarí dnes stanovené princípy obnovy a ochrany realizovať, je možné, že sa v budúcnosti kritériá na ich ochranu ešte zvýšia, prípadne, ak sa nesplnia terajšie kritériá pre obnovu Svetového kultúrneho dedičstva, je možné, že mesto bude z Listiny svetového dedičstva vylúčené.